

जुलै-ऑगस्ट २०२४/पाने १००/किंमत ₹१०

लोकराज्य

महाराष्ट्र गाठतोय प्रगतीचं शिखर...	६
गतिमान विकास	१०
लोकहिताचे निर्णय वेगवान	१४
सर्वसामान्यांना न्याय	१८
सहकार चळवळीचे बळकटीकरण	२०
योजनांची यशस्वी अंमलबजावणी	२२
लोकाभिमुख निर्णय	२४
वैद्यकीय शिक्षण क्षेत्रात अग्रेसर	२६
दर्जेदार गुणवत्तापूर्ण शिक्षणाला प्राधान्य	२८
आदिवासी समाजाचा विकास	३०
पर्यटनवृद्धीसह गावांचा विकास	३२
आरोग्यदायी जीवनासाठी पुढचे पाऊल	३४
दळणवळण सुविधांची उभारणी	३६
जलसंवर्धनातून शाश्वत समृद्धीकडे	३८
शेतकरी हितासाठी...	४०
कामगारांच्या उत्थानासाठी...	४२
उद्योगराष्ट्र...महाराष्ट्र	४४
दर्जेदार व गुणवत्तापूर्ण आरोग्यसेवा	४६
पायाभूत सुविधांचा विकास	४८
लोककल्याणकारी शासन	५०
विद्यार्थीहिताला प्राधान्य	५२
आधुनिक सुविधांनी सज्ज	५४
सर्वसामान्यांच्या घराची स्वप्नपूर्ती	५६
सक्षमीकरणाला आधुनिकतेची जोड	५८
पर्व महिला सक्षमीकरणाचे	६०
आर्थिक विकासासह रोजगार निर्मिती	६२
कुशल व रोजगारक्षम	६४
मदतीसाठी सदैव तत्पर...	६६
लोकाभिमुख आणि लोकहित	६८-७३
वचनपूर्ती सोहळा...	७५
आनंद, अश्रू आणि आभार...	७७-८३
नवे पर्व : लखपती दीदी	८४
प्रेरणादायी प्रवास	८७
जलसंपत्तीचा शाश्वत विकास	८९
मुख्यमंत्री युवा कार्य प्रशिक्षण	९१
टिळक युग	९३
बहुआयामी व्यक्तिमत्त्व	९५
अखंड जनसेवेचा वारसा	९६
क्रांतिसिंह नाना पाटील	९८

महाराष्ट्र गाठतोय प्रगतीचं शिखर...

६

आम्हाला सत्तेत येऊन दोन वर्षे पूर्ण झाली आहेत. एखाद्या शासनाच्या कामगिरीचा आढावा घेण्यासाठी हा कालावधी पुरेसा नाही; पण ज्या तडफेने आणि वेगाने आम्ही निर्णय घेत आहोत, ते पाहता आमचे शासन पुढील काळात राज्यातील सर्वसामान्य नागरिकांचे जीवनमान सुधारण्यासाठी किती दमदार पावले टाकत आहे, त्याची प्रचिती आली.

गतिमान विकास

१०

राज्याने गेल्या अडीच वर्षांत एक विकासाभिमुख आणि लोकाभिमुख सरकार पाहिले. पाच वर्षांचे काम आम्हाला अडीच वर्षांत पूर्ण करावे लागणार होते; परंतु असंख्य अडचणींना सामोरे जाऊन आम्ही शेतकरी, युवा, कामगार आणि महिलांच्या सबलीकरणासह राज्याच्या सर्वांगीण विकासाचा ध्यास घेतला आहे. महाराष्ट्र विकासाच्या मार्गावर अग्रेसर होत आहे.

लोकहिताचे निर्णय वेगवान

१४

महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे यांच्या नेतृत्वाखालील शासनाला नुकतीच दोन वर्षे पूर्ण झाली आहेत. राज्याचा गतीने विकास करण्यासाठी, लोकहिताच्या कामांना वेग देण्यासाठी आम्हीदेखील त्यांच्याबरोबर सामील होऊन एक वर्षाहून अधिक काळ लोटला आहे.

वचनपूर्ती सोहळा...

७५

महिलांच्या ढोल आणि लेझीम पथकाचे सादरीकरण, उत्सवाच्या वातावरणात सजलेला आणि महिला भगिनींनी फुललेला शिवछत्रपती क्रीडानगरीचा परिसर, महिलांच्या चेहऱ्यावर ओसंडून वाहणारा आनंद, मंचासमोरील रांगोळीत साकारण्यात आलेली बहीण-भावाच्या पवित्र नात्याचे प्रतीक असलेली भव्य राखी आणि मुख्यमंत्री-उपमुख्यमंत्र्यांनी महिलांना दिलेल्या शुभेच्छा अशा उत्साहपूर्ण वातावरणात मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेचा पुणे येथे राज्यस्तरीय शुभारंभ करण्यात आला.

आनंद, अश्रू आणि आभार...

७७

मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेस राज्यातून उदंड प्रतिसाद लाभला. या योजनेचा पुणे येथे राज्यस्तरीय शुभारंभ करण्यात आला. राज्यातील २१ ते ६५ वयोगटातील सर्व महिला मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे, उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस आणि उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांचे आभार व्यक्त करत आहेत. राज्यातील महिलांच्या काही निवडक प्रतिक्रिया...

महाराष्ट्राच्या राज्यपालपदी सी. पी. राधाकृष्णन

वर्ष ७५ वे | अंक ७ | जुलै-ऑगस्ट २०२४

माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय,
महाराष्ट्र शासन

लोकराज्य

- मुख्य संपादक ब्रिजेश सिंह
- व्यवस्थापकीय संपादक हेमराज बागुल
- संपादक डॉ. राहुल तिडके
- सहसंपादक दयानंद कांबळे
- सहसंपादक दत्तात्रय कोकरे
- सहसंपादक अश्विनी पुजारी
- सहसंपादक पवन राठोड
- सहसंपादक गजानन पाटील
- मुखपृष्ठ सीमा रनाळकर
- मुखपृष्ठ सुशिम कांबळे
- मांडणी, सजावट शैलेश कदम
- मुद्रितशोधन भाग्यश्री पेठकर
- मुद्रण मे. क्वार्टरफोल्ड
- मुद्रण प्रिंटेबिलिटीज, तळोजा एमआयडीसी, नवी मुंबई.

माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय,
नवीन प्रशासन भवन, १७वा मजला,
मंत्रालयासमोर, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मुंबई-४०० ०३२.

E-mail : lokrajya2011@gmail.com

ई - लोकराज्य <http://dgipr.maharashtra.gov.in>

या अंकात प्रकाशित लेखातील मतांशी
शासन सहमत असेलच असे नाही.

महाराष्ट्राचे नवनियुक्त राज्यपाल सी. पी. राधाकृष्णन यांनी राज्यपालपदाची नुकतीच शपथ घेतली. राजभवन येथील दरबार हॉलमध्ये झालेल्या समारंभात मुंबई उच्च न्यायालयाचे मुख्य न्यायमूर्ती देवेंद्र कुमार उपाध्याय यांनी त्यांना शपथ दिली.

राज्यपाल यांच्या पत्नी सुमथी आर., मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे, उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस, उपमुख्यमंत्री अजित पवार, विधानसभा अध्यक्ष अॅड. राहुल नावेंकर, मंत्रिमंडळाचे सदस्य, मुख्य सचिव सुजाता सौनिक, पोलीस महासंचालक रश्मी शुक्ला, बृहन्मुंबई महानगरपालिकेचे आयुक्त तथा प्रशासक भूषण गगराणी, अपर मुख्य सचिव तथा मुख्य राजशिष्टाचार अधिकारी मनीषा म्हैसकर, विविध विभागांचे अपर मुख्य सचिव, प्रधान सचिव, सचिव, राज्यपाल श्री. राधाकृष्णन यांचे कुटुंबीय आदी यावेळी उपस्थित होते.

प्रारंभी मुख्य सचिव सुजाता सौनिक यांनी राज्यपालांच्या नियुक्तीबाबतचा राष्ट्रपती द्रौपदी मुर्मू यांचा आदेश वाचून दाखवला. शपथसोहळ्यानंतर मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे, उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस, उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांनी राज्यपालांना शुभेच्छा दिल्या.

संक्षिप्त परिचय

राज्यपाल सी. पी. राधाकृष्णन यांनी ३१ जुलै २०२४ रोजी महाराष्ट्राच्या राज्यपालपदाची शपथ घेतली. महाराष्ट्रात राज्यपालपदी नियुक्ती होण्यापूर्वी ते झारखंडचे राज्यपाल होते. आपल्या राज्यपालपदाच्या कालावधीत त्यांनी तेलंगणाचे राज्यपाल आणि पुद्दुचेरीचे नायब राज्यपाल म्हणूनदेखील अतिरिक्त

कार्यभार सांभाळला आहे. श्री. राधाकृष्णन हे चार दशकांपासून तामिळनाडूचे राजकारण; तसेच सार्वजनिक जीवनातील एक सुपरिचित व्यक्तिमत्व राहिले आहेत. त्यांचा जन्म ४ मे १९५७ रोजी तिरुपूर, तामिळनाडू येथे झाला आणि त्यांनी व्यवसाय प्रशासनात पदवी प्राप्त केली. सन १९९८ मध्ये ते पहिल्यांदा कोईम्बतूरमधून लोकसभेवर निवडून गेले. त्यानंतर १९९९ साली ते तेथूनच पुन्हा एकदा लोकसभेवर निवडून गेले. आपल्या खासदारकीच्या पाच वर्षांच्या कार्यकाळात त्यांनी वस्त्रोद्योगसंबंधी संसदीय स्थायी समितीचे अध्यक्षपद भूषवले. सार्वजनिक उपक्रमांसाठी (पीएसयू) संसदीय समितीचे आणि अर्थविषयक संसदीय सल्लागार समितीचेदेखील ते सदस्य होते. स्टॉक एक्स्चेंज घोटाळ्याची चौकशी करणाऱ्या संसदीय विशेष समितीचेदेखील ते सदस्य होते.

सन २००४ मध्ये श्री. राधाकृष्णन यांनी संसदीय शिष्टमंडळाचे सदस्य म्हणून संयुक्त राष्ट्र महासभेला संबोधित केले. तैवानच्या दौऱ्यावर गेलेल्या पहिल्या भारतीय संसदीय शिष्टमंडळाचेदेखील ते सदस्य होते. सन २०१६ मध्ये श्री. राधाकृष्णन यांची कॉयॅर बोर्ड, कोचीचे अध्यक्ष म्हणून नियुक्ती करण्यात आली. हे पद त्यांनी चार वर्षे सांभाळले होते. त्यांच्या नेतृत्वाखाली देशातील कॉयॅरची निर्यात २५३२ कोटी रुपये या सर्वकालीन उच्चांकावर पोहोचली. १८ फेब्रुवारी २०२३ रोजी श्री. राधाकृष्णन यांची झारखंडच्या राज्यपालपदी नियुक्ती करण्यात आली. श्री. राधाकृष्णन यांनी अमेरिका, इंग्लंड, फ्रान्स, जर्मनी, इटली, स्पेन, पोर्तुगाल, नॉर्वे, डेन्मार्क, स्वीडन, फिनलंड, बेल्जियम, हॉलंड, तुर्की, चीन, मलेशिया, सिंगापूर, तैवान, थायलंड, इजिप्त, संयुक्त अरब अमिरात, बांग्लादेश, इंडोनेशिया आणि जपान या देशांना भेटी दिल्या आहेत.

महाराष्ट्राची महाभरारी

राज्य शासनाची आजवरची वाटचाल म्हणजे स्वराज्याकडून सुराज्याकडे नेणारा गतिमान प्रवास आहे. महाराष्ट्राच्या समृद्धीचा दस्तऐवज म्हणता येईल, असा हा कालखंड आहे. विकास ही एक सतत चालणारी प्रक्रिया आहे. शासन लोकांच्या हिताचे निर्णय घेऊन विविध कल्याणकारी योजना राबवत असते. या योजनांच्या अंमलबजावणीत लोकांचा सहभाग हा महत्त्वाचा घटक ठरतो. महाराष्ट्र राज्याची ज्या दिशेने वेगाने पावले पडत आहेत, ती प्रगती पाहता येणारा काळ हा सर्वसामान्य जनतेच्या सर्वांगीण विकासाचा असणार आहे. राज्याचा हा प्रगतीचा आलेख असाच उंचावत राहावा, यासाठी शासन सदैव प्रयत्नशील असणार आहे. सामान्य माणसाला डोळ्यासमोर ठेवून शासनाने कल्याणकारी निर्णय घेतले आहेत. शेतकरी, कष्टकरी, महिला, युवक, कामगार यांच्या श्रमाचे मूल्य जाणून त्यांच्या जीवनात आमूलाग्र बदल घडवून आणण्यासाठी ठोस पावले उचलण्यात आली आहेत. देशभरात महिलांच्या सक्षमीकरणाबद्दल बोलले जात असताना बचतगटांच्या चळवळीचा संदर्भ अपरिहार्यपणे येतो. महिलांचे आर्थिक आणि सामाजिक स्थान उंचावणाऱ्या मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण या योजनेमुळे महिलांचा आत्मसन्मान वाढण्यास मदत झाली आहे. राज्यभरात ठिकठिकाणी महिलांचा मिळालेला प्रतिसाद याची साक्ष देतो. शिव-शाहू-फुले-आंबेडकर यांच्या पुरोगामी विचारांचा वारसा जपत या सरकारने महिलांना केंद्रस्थानी ठेवून विकासाची वाटचाल गतिमान केली आहे.

विकासाच्या बाबतीत जागतिक पातळीवरील संकल्पना आता बदलत चालल्या आहेत. निव्वळ आर्थिक विकास म्हणजे विकास नव्हे, तर बदललेल्या संकल्पनेत आर्थिक विकास, पायाभूत सुविधा, शिक्षण, आरोग्याच्या सोयीसुविधा, रोजगार निर्मिती, ग्रामीण रस्ते, महामार्ग, रेल्वे मार्ग, मेट्रो, विमानतळ, जलमार्ग यांसारख्या सुविधांना अनन्यसाधारण महत्त्व प्राप्त झाले आहे. त्यामुळे पायाभूत सुविधांच्या उभारणीसाठी दिला जाणारा निधी हा केवळ खर्च नसून ती भविष्यासाठी केलेली गुंतवणूक बनली आहे. म्हणूनच महाराष्ट्र राज्याला लोककल्याणकारी राज्य म्हणून देशात ओळख प्राप्त झाली आहे. या लोककल्याणकारी राज्यात जनतेच्या हिताच्या, त्यांच्या प्रगतीला प्रोत्साहन देणाऱ्या लोककल्याणकारी योजना राबवण्याचे काम या शासनाने केले आहे.

राज्यात रोजगारक्षम युवा पिढी घडवण्याचे शासनाचे धोरण

असून युवकांसाठी मुख्यमंत्री युवा कार्य प्रशिक्षण योजनेकरिता ५,५०० कोटीची तरतूद केली आहे. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणांतर्गत मातृभाषेतून शिक्षणावर भर देण्याबरोबरच विद्यार्थीहिताला प्राधान्य देऊन शासनामार्फत विविध योजना राबवल्या जात आहेत. राज्यातील युवकांना परदेशात रोजगाराची संधी उपलब्ध व्हावी, यादृष्टीने जर्मनीसोबत सामंजस्य करार करण्यात आला आहे. मराठी भाषेच्या संवर्धनासाठीदेखील आवश्यक ती पावले उचलण्यात येत आहेत.

राज्याची अर्थव्यवस्था ही कृषी क्षेत्रावर अवलंबून आहे. बळीराजाच्या उत्पन्न वाढीसाठी नमो शेतकरी महासन्मान निधी योजनेंतर्गत ९१,९३,००० इतक्या शेतकरी कुटुंबांना ७,१३४.६६ कोटी रुपयांचे अनुदानही देण्यात आले आहे. लोकसंख्येच्या प्रमाणात आदिवासींच्या विकासासाठी यावर्षी १५,३३६ कोटीची तरतूद करण्यात आली आहे. सामाजिक मागासलेपण दूर करण्याच्या कार्यक्रमाला गती देण्यासाठी या शासनाची नेहमीच ठोस भूमिका राहिलेली आहे.

मुंबईचा कायापालट हे सर्वसामान्य मुंबईकरांचे स्वप्न आहे. ते स्वप्न साकार करण्यासाठी शासनाने कंबर कसली आहे. मुंबई मेट्रो, मुंबईचे सुशोभीकरण, मुंबई नागरी पायाभूत प्रकल्प, मरीन लाईन, फ्लाय ओव्हर, कोस्टल रोड, मुंबई ट्रान्सहार्बर लिंक (न्हावा-शिवडी) हे प्रकल्प हाती घेऊन ते जवळपास पूर्णही करण्यात आले आहेत. महापूर, दुष्काळ, गारपीट, अवकाळी पाऊस, शेतमालाचे नुकसान अशा विविध नैसर्गिक समस्यांशी लढत असताना विकासाचा दोर हातातून सुटू द्यायचा नाही, याचे भान शासनाने ठेवले आहे. राज्य शासनाच्या गेल्या दोन वर्षांच्या कारकिर्दीत महाराष्ट्राने विविध क्षेत्रात आपले अग्रस्थान कायम ठेवले आहे. गेल्या दोन वर्षांत औद्योगिक विकास आणि देशी-परदेशी गुंतवणुकीच्या बाबतीत शासनाने देदीप्यमान कामगिरी केली आहे. त्यामुळे महाराष्ट्र राज्य हे उद्योगांसाठी जागतिक पातळीवरचे एक महत्त्वाचे डेस्टिनेशन बनले आहे. विद्यमान शासनाच्या कारकिर्दीत प्रत्येक विभागाने केलेल्या कार्याचा लेखा-जोखा मांडण्याचा प्रयत्न 'लोकराज्य'च्या या अंकात घेतला आहे. त्यामुळे महाराष्ट्राने विविध क्षेत्रांमध्ये केलेल्या प्रगतीचे दर्शन त्याद्वारे घडू शकेल. हा अंक आपणास नक्की आवडेल, अशी खात्री आहे.

ब्रिजेश सिंह
(मुख्य संपादक)

आम्हाला सत्तेत येऊन दोन वर्षे पूर्ण झाली आहेत. एखाद्या शासनाच्या कामगिरीचा आढावा घेण्यासाठी हा कालावधी पुरेसा नाही; पण ज्या तडफेने आणि वेगाने आम्ही निर्णय घेतले आहेत, ते पाहता आमचे शासन पुढील काळात राज्यातील सर्वसामान्य नागरिकांचे जीवनमान सुधारण्यासाठी किती दमदार पावले टाकत आहे, त्याची प्रचिती आली. केवळ पायाभूत सुविधा नव्हे, तर समाजातल्या सर्व दुर्बल, महिला, युवा, शेतकरी, कामगार आणि वंचितांसाठी आमचे सरकार आहे, हे आमच्या निर्णयांवरून दिसते. निश्चितच महाराष्ट्र वेगाने प्रगतीचे शिखर गाठतोय.

महाराष्ट्र गाठतोय प्रगतीचं शिखर...

एकनाथ शिंदे, मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य

आज एका गोष्टीचे समाधान आहे. ज्या उद्दिष्टाने आमचे सरकार दोन सव्वा दोन वर्षांपूर्वी सत्तेवर आले, त्या दिशेने आम्ही काही दमदार पावले टाकली आहेत. विशेष म्हणजे जनतेचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद आहे. एखाद्या राज्याच्या आर्थिक शक्तीविषयी बोलायचे तर उद्योग-गुंतवणुकीचा उल्लेख करावा लागतो. मात्र शेतकरी, कष्टकरी, महिला, युवा, कामगार यांच्या श्रमाचे मूल्य कितीतरी पटीने मोठे आहे. आपल्या राज्याचे हे घटकच खरे आधार आहेत आणि म्हणूनच त्यांच्या जीवनमानात आमूलाग्र बदल घडवून आणण्याची संधी मला, मुख्यमंत्री झालो तेव्हा मिळाली आणि फार वर्षांपासून काही चांगल्या गोष्टी करण्याचे माझ्या मनात होते, त्या सुरू करता आल्या. अर्थातच माझ्याबरोबर उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस आणि उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांच्यासारखे दूरदृष्टी असलेले अनुभवी सहकारी आहेत. सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे देशाला एका उंचीवर नेणारे

प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांच्यासारख्या नेत्याची मार्गदर्शक म्हणून आम्हाला साथ आहे.

महिलांचे कल्याण

गेल्या काही दिवसांपासून 'मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजने'ला कसा मोठा प्रतिसाद मिळतोय ते अवघा देश पाहतो आहे. आमचा हा निर्णय आम्ही नक्की कुणाच्या हितासाठी काम करत आहोत, त्याचे हे उदाहरण आहे. खऱ्या अर्थाने महिला, युवक, शेतकरी हे घटक आमच्या डोळ्यासमोर आहेत. दुर्बल, गोरगरीब, शेतकरी आणि युवकांचे भविष्य उज्वल कसे होईल, हे आम्ही पाहिले आहे. मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेत रक्षाबंधनानिमित्त पुण्याला झालेल्या राज्याच्या मुख्य कार्यक्रमात १ कोटीपेक्षा जास्त भगिनींना आम्ही दोन महिन्यांच्या हप्त्यापोटी तीन हजार रुपये त्यांच्या बँक खात्यात जमा केले आणि आम्ही कर्तव्याला चुकत नाही हे दाखवून दिले. गेल्या महिनाभरात १ कोटी ४० लाखांपेक्षा जास्त भगिनींनी यासाठी नोंदणी

दुर्बलांना शक्ती देणारे निर्णय

आज जीवनमानाचा विचार करतो तेव्हा आरोग्य महत्त्वाचे आहे. 'हिंदूहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे आपला दवाखाना' सुरू करत असून, त्यापैकी ३४७ दवाखाने सुरू झाले आहेत. येथे रुग्णांना विनामूल्य उपचार दिले जात आहेत. लाखो रुग्णांनी याचा फायदा घेतला आहे. आज राज्यात दीड कोटी ज्येष्ठ नागरिक आहेत. 'मुख्यमंत्री वयोश्री योजना' सुरू करून या वृद्धांना आवश्यक ती उपकरणे आणि साधने देत आहोत. एसटीमध्ये ज्येष्ठ नागरिकांना मोफत प्रवास आहे. खेड्यापाड्यातील लाखो लोक याचा फायदा घेत आहेत. मोदी आवास योजनेत

३ वर्षात १० लाख घरे बांधणार आहोत. त्यासाठी १२ हजार कोटी देत असून अडीच कोटी लाभार्थींना ३७५ कोटींचा पहिला हप्ता दिला आहे. प्रधानमंत्री आवास योजनेत ग्रामीण आणि शहरी भागात आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल कुटुंबांसाठी घरे बांधणे सुरू आहे. ११ लाख घरे बांधून पूर्ण आहेत. कोलाम, कातकरी व माडीया गोंड अशा अगदी आदिम समाजातील लोकांनासुद्धा हक्काची घरे देण्यासाठी आपण त्यांना अर्थसाहाय्य करण्याचा निर्णय घेतला आहे.

राज्यातील विविध दुर्बल समाज घटकांना आम्ही शक्ती देत आहोत. अल्पसंख्याक बांधवांचे मागासलेपण दूर

करून त्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी 'बार्ती', 'सारथी', 'महाज्योती', 'अमृत'च्या धर्तीवर 'अल्पसंख्याक संशोधन व प्रशिक्षण संस्था' म्हणजे 'एमआरटीआय'ची स्थापना करण्याचा निर्णयही महत्त्वाचा आहे. असंघटित कामगारांच्या कल्याणासाठी महामंडळ स्थापन करत आहोत. त्याचा करोडो कामगारांना लाभ मिळणार आहे. गरीब आदिवासींचे जीवनमान उंचावण्यासाठी रोजगार, स्वयंरोजगार योजना सुरू केली आहे. निराधारांच्या अर्थसाहाय्यात वाढ, विविध घटकांसाठी मोठ्या प्रमाणावर घरे बांधणे अशा योजनांमुळे निश्चितच सर्वसामान्यांचे जीवनमान बदलणारे आहे.

केली आहे, त्यांना दरमहा दीड हजार रुपये मिळायला सुरुवात झाली आहे.

महाविद्यालयीन प्रवेश शुल्क भरता येत नाही म्हणून एक-दोन मुलींनी आत्महत्या केल्याच्या घटना घडल्या. त्यामुळे व्यथित होऊन मी उच्च व तंत्रशिक्षण मंत्री चंद्रकांत पाटील यांना दूरध्वनीवरून संपर्क केला आणि मोफत शिक्षणाची योजना आखली. आता राज्यातल्या मुलींना अभियांत्रिकी, वास्तुशास्त्र, औषध निर्माणशास्त्र, वैद्यकीय; तसेच कृषीविषयक सर्व व्यावसायिक पदवी-पदविका

अभ्यासक्रमांसाठी मोफत शिक्षण देत आहोत. याशिवाय गरीब कुटुंबाला वर्षाला तीन सिलिंडर मोफत देणारी 'मुख्यमंत्री अन्नपूर्णा योजना', शेतकऱ्यांना दिवसा वीज देण्यासाठी १५ हजार कोटींचा प्रकल्प, शेतीपंप वापरणाऱ्या शेतकऱ्यांना संपूर्ण वीज माफी देणारी 'मुख्यमंत्री बळीराजा वीज सवलत योजना', सिंचन प्रकल्प पूर्ण करण्यासाठी विशेष मोहीम, दरवर्षी ५० हजार युवकांना प्रशिक्षण देणारी 'मुख्यमंत्री युवा कार्य प्रशिक्षण योजना' अशा आमच्या योजनांमुळे राज्य शासनाची बांधिलकी दिसते.

पायाभूत सुविधा आणि वाहतूक यंत्रणा अद्ययावत करण्यावर आमचा नेहमीच भर राहिला आहे. मुंबई, पुणे आणि नागपूर या शहरांमध्ये ४५० किलोमीटर लांबीचा मेट्रो मार्ग सुरू करणार आहोत. मुख्यमंत्री ग्रामसडक योजनेत २३ हजार कि.मी. रस्त्यांची कामे, महापालिकांमध्ये पीएम ई-बस सेवा योजना राबवणे; तसेच इतर पायाभूत सुविधांची कामे मोठ्या प्रमाणावर हाती घेण्यात येत आहेत. मात्र विकास म्हणजे केवळ रस्ते, पूल, बोगदे, इमारती उभारणे नव्हे असे माझे नेहमी सांगणे असते. दुर्गम भागात एखाद्या आदिवासी आश्रमशाळेत शिक्षण घेणारा विद्यार्थी किंवा विद्यार्थिनी उच्च शिक्षण घेऊन एखाद्या नामांकित कंपनीत वरिष्ठ पदावर जाते किंवा सरकारी नोकरीत मोठे पद मिळवते तेव्हा तो खरा विकास असतो. एखादी धुणीभांडी करणारी महिला स्वयंसहायता बचतगटातून सगळ्या कुटुंबाचा चरितार्थ चालवते तेव्हा ती फक्त तिची प्रगती नसते, हीच गोष्ट नेमकी लक्षात ठेवून आम्ही ७ लाख नवीन बचतगटांची स्थापना करून त्यांच्या फिरत्या निधीच्या रकमेत १५ हजार रुपयांवरून ३० हजार रुपये वाढ करण्याचा निर्णयही घेतला आहे. या बचतगटांच्या वस्तूंना उमेद मार्ट आणि ई-कॉमर्स ऑनलाइन प्लॅटफॉर्ममधून महिलांना लखपती करण्याचे आम्ही ठरवले आहे.

रोजगार आणि स्वयंरोजगाराला गती

युवकांसमोर शिक्षणापाठोपाठ रोजगार, स्वयंरोजगाराचे आव्हान असते. अशा परिस्थितीत या युवकांचा हात हातात घेऊन त्यांना करिअरसाठी मदत करण्याचे ठरवले. सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे सरकारी नोकरीचे युवकांना आकर्षण असते, त्यासाठी ते स्पर्धा परीक्षा देऊन प्रयत्न करत असतात. आम्ही शासनाच्या रिक्त पदांची भरती सुरू केली आहे. ७५ हजार रिक्त पदे भरण्याचे ठरवले आणि जवळजवळ ५८ हजार पदे भरली आहेत आणि २० हजार जणांना नियुक्ती

देण्याची कार्यवाही सुरू आहे. इतर मागास प्रवर्गांच्या गुणवंत विद्यार्थ्यांसाठी परदेशातील उच्च शिक्षणाच्या शिष्यवृत्तीची संख्या १० वरून ५० केली. अल्पसंख्याक विद्यार्थ्यांना उच्च शिष्यवृत्तीची रक्कम ५० हजारापर्यंत वाढवली.

शेती आणि शेतकऱ्याला समर्थ करणे

शेतकरी तर अन्नदाता आहे. एकीकडे त्याला निसर्गाच्या अवकृपेतून वाचवणे आणि दुसरीकडे त्याचे उत्पन्न वाढवून अधिक मजबूत करणे अशा दुहेरी पातळीवर आम्ही कामाला सुरुवात केली. सत्तेवर आल्यापासून सरकार शेतकऱ्यांच्या मागे पूर्ण ताकदीने उभे आहे. गाव तेथे गोदाम या नवीन योजनेमुळे धान्य साठवणुकीचा प्रश्न निकाली निघेल. कापूस व सोयाबीन उत्पादक शेतकऱ्यांना ५ हजार रुपये अर्थसाहाय्य, सिंचन प्रकल्प पूर्ण करण्यासाठी विशेष मोहीम, मागेल त्याला सौरऊर्जा पंप या योजनादेखील शेतकऱ्यांच्या आयुष्यात आमूलाग्र बदल घडवून आणतील. केवळ शेतीवर लक्ष केंद्रित केलेले नाही. शेतीपूरक व्यवसाय उदाहरणादाखल दुग्धव्यवसायाचा विकास कसा होईल हे पाहिले आहे. आम्ही विदर्भ आणि मराठवाड्यात १९ जिल्ह्यात दुग्ध विकासाला प्रोत्साहन देणारा प्रकल्प उभारण्याचा निर्णय घेतला आहे.

आज मला सांगायला आनंद वाटतो की, गेल्या दोन वर्षांत सुमारे ४४ हजार कोटीपेक्षा जास्त निधी शेतीसाठी आम्ही देत आहोत. यात कृषी, सहकार व पणन, पशुसंवर्धन, दुग्धविकास, अन्न व नागरी पुरवठा असे सगळे विभाग आहेत जे शेतकऱ्यांसाठी विविध योजना राबवत आहेत. सततच्या पावसामुळे होणाऱ्या नुकसानासाठी आजपर्यंत कुणी मदत करत नव्हते. मात्र आम्ही नैसर्गिक आपत्ती घोषित करून ही मदत दिली. शेतकऱ्यांना नुकसानासाठी आम्ही १५ हजार कोटीपेक्षा जास्त मदत केली आहे. १ रुपयात पीक विमा,

नमो महासन्मान निधी योजनेत शेतकऱ्यांना दरवर्षी ६ हजार रुपये, १२३ सिंचन प्रकल्पांना सुधारित मान्यता, काजू, संत्री, हळद अशा उत्पादनांवर प्रक्रिया केंद्रे, विविध शेतमालांच्या मूल्य साखळ्या विकसित करणे अशा माध्यमातून शेतकऱ्याला बळकट करतो आहोत.

शेतकरी आत्महत्याग्रस्त जिल्ह्यांमध्ये मोठ्या प्रमाणावर सिंचन निर्माण करून या भागातील शेतीला समृद्ध करणाऱ्या महत्वाकांक्षी वैनगंगा-नळगंगा नदीजोड प्रकल्पाला मान्यता देण्यात आली आहे. ८८ हजार कोटींच्या या प्रकल्पामुळे पावणेचार लाख हेक्टर क्षेत्राचे सिंचन होणार आहे. सिंचनाच्या १२३ प्रकल्पांना आम्ही सुधारित प्रशासकीय मान्यता देऊन गती दिली आहे.

उद्योगात मोठी घोडदौड

गेल्या सरकारमध्ये महाराष्ट्र हा देशातल्या राज्यांच्या विकासाच्या क्रमवारीत खाली घसरताना दिसत होता. मला पूर्वीच्या कारभारावर काही टीका करायची नाही, पण अशा आव्हानात्मक परिस्थितीत

लाख कोटींच्या गुंतवणुकीचे करार केल्याने आमचा उत्साह द्विगुणित झाला आहे. दावोस येथील जागतिक आर्थिक परिषदेत त्याची प्रचिती आली आहे.

महाराष्ट्र लॉजिस्टिक धोरण - २०२४ आम्ही आखले आहे. या धोरणामुळे राज्यात सुमारे ५ लाख इतकी प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष रोजगार निर्मिती होणार आहे. यातून सुमारे ३०,५७३ कोटी उत्पन्न मिळणार आहे. गेल्या महिन्यातच छत्रपती संभाजीनगरमध्ये हायब्रीड कार्स उत्पादनाच्या २० हजार कोटींच्या गुंतवणूक टोयाटो किलॉस्कर कंपनीच्या प्रकल्पासाठी आम्ही करार केला. विदर्भात सुरजागडसारख्या दुर्गम ठिकाणी १० हजार कोटींचा ग्रीनफिल्ड इंटीग्रेटेड स्टिल प्रकल्प सुरू होत आहे. प्राधान्य क्षेत्रात आणि हरित हायड्रोजन क्षेत्रात संपूर्ण देशात झालेली नाही, अशी मोठी गुंतवणूक आम्ही करत आहोत. यात गुंतवणूक तर येईलच, पण मोठ्या प्रमाणावर रोजगार मिळेल. मुंबई, पुणे, नागपूरच नाही, तर आकांक्षित जिल्ह्यांच्या प्रगतीकडे आमचे लक्ष आहे. गडचिरोलीसारख्या दूरवरील भागातल्या नागरिकांना महानगरातल्या नागरिकांप्रमाणे सेवा सुविधा मिळाल्या पाहिजेत, ही

राज्याची अर्थव्यवस्था परत ताळ्यावर आणणे, गुंतवणूकदार असोत, उद्योजक किंवा सर्वसामान्य लोक असोत, त्यांच्यात आत्मविश्वास जागा करणे हे शिवधनुष्य होते. आज देशाच्या एकूण उत्पन्नात महाराष्ट्राचा वाटा १४ टक्के आहे, तर दुसऱ्या क्रमांकावरील तामिळनाडूचा वाटा ८.७ टक्के आहे. परदेशी गुंतवणुकीत देशात महाराष्ट्र पहिल्या क्रमांकावर आहे. उद्योगात आणि सेवा क्षेत्रात राज्य क्रमांक एकवर आहे. विदेशी पर्यटकांची पसंतीही महाराष्ट्र आहे. राज्याचे स्थूल उत्पन्न ४० लाख ५० हजार कोटी इतके आहे.

जगभरातल्या उद्योग आणि गुंतवणुकदारांनी गेल्या दोन वर्षांत ५

अपेक्षा व्यक्त करणे अतिरंजित नाही. राज्यातल्या तळागाळातल्या व्यक्तींचे उत्पन्न वाढावे, त्याचा सामाजिक स्तर वाढणे महत्वाचे आहे. शेवटी बदल घडवण्याची मानसिकता असणे गरजेचे आहे. आमचा अर्थसंकल्प म्हणजे काही फक्त पैशाचे आणि निधीचे नियोजन नाही, तर राज्यातल्या नागरिकांच्या सुख, समाधान आणि आनंदी जीवनमानाचे नियोजन आहे.

शब्दांकन : अनिरुद्ध अष्टपुत्रे, मा. मुख्यमंत्री महोदयांचे जनसंपर्क अधिकारी

राज्याने गेल्या अडीच वर्षांत एक विकासाभिमुख आणि लोकाभिमुख सरकार पाहिले. सर्वसामान्य माणूस केंद्रस्थानी ठेवून आम्ही थांबलेला विकासरथ जोमाने पुढे नेला. पाच वर्षांचे काम आम्हाला अडीच वर्षांत पूर्ण करावे लागणार होते; परंतु असंख्य अडचणींना सामोरे जाऊन आम्ही शेतकरी, युवा, कामगार आणि महिलांच्या सबलीकरणासह राज्याच्या सर्वांगीण विकासाचा ध्यास घेतला आहे. महाराष्ट्र विकासाच्या मार्गावर अग्रेसर होत आहे.

गतिमान विकास

देवेंद्र फडणवीस, उपमुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य

सर्वसामान्य नागरिकांसाठी लोककल्याणकारी योजना राबवत असताना कृषी, सिंचन, उद्योग, ऊर्जा आदी क्षेत्रातही राज्य आघाडीवर आहे. राज्यात माझ्या मुख्यमंत्रिपदाच्या २०१४-१९ या काळात अनेक महत्त्वपूर्ण प्रकल्पांची पायाभरणी करता आली. दरम्यान महायुतीच्या या अडीच वर्षांत आम्ही पाच वर्षांचे काम करून दाखवू असा निर्धार आम्ही केला होता. अवघ्या दोन वर्षांत देशात झालेल्या एकूण परकीय गुंतवणुकीपैकी सर्वाधिक गुंतवणूक राज्यात आणण्यात आम्हाला यश आले आहे. सलग दोन वर्षे महाराष्ट्र परकीय गुंतवणुकीत क्रमांक एकवर आहे.

मागील कार्यकाळात २०१८ मध्ये मराठा समाजासाठी आरक्षणाचा कायदा केला होता. कोर्टातही जोरदार लढा दिल्यामुळे हे आरक्षण वैध ठरले होते, मात्र मध्यंतरी अडीच वर्षांत अपुऱ्या समन्वयामुळे आरक्षण कोर्टात टिकले नाही. त्यानंतर या सरकारने अधिसंख्य

पदांच्या माध्यमातून शासकीय सेवेत भरतीचा निर्णय घेतला. सुमारे ३,५५३ अधिसंख्य पदे निर्माण करून मराठा उमेदवारांना शासकीय सेवेत सामावून घेतले. कोणत्याही समाजाच्या आरक्षणाला धक्का न लावता मराठा समाजाला आरक्षण देण्याचा महत्त्वाचा निर्णय घेण्यात आला. मराठा आरक्षणाबाबत कायमस्वरूपी तोडगा काढण्यासाठी राज्य सरकार प्रयत्नशील आहे.

अण्णासाहेब पाटील आर्थिक विकास महामंडळाच्या १ लाख लाभार्थ्यांचा टप्पा पूर्ण झाला आहे. या महामंडळामुळे मराठा समाजातील बांधवांना स्वतःचा उद्योग उभा करण्यासाठी मोठ्या प्रमाणात आर्थिक मदत झाली आहे. सारथीमुळे युपीएससी परीक्षेतील मराठा समाजाचा टक्का वाढला असून या संस्थेमार्फत उच्च शिक्षणासाठी फेलोशीप, शिष्यवृत्ती, एमपीएससी, यूपीएससी व इतर स्पर्धा परीक्षा प्रशिक्षण कार्यक्रम राबवला जात आहे. सारथीच्या ८ विभागीय कार्यालयांसाठी १,०१५ कोटी रुपये देण्यात आले आहेत.

सामाजिक संतुलन

वित्त मंत्री म्हणून पहिला अर्थसंकल्प मांडण्याची संधी मिळाली, तेव्हा विविध महामंडळांच्या स्थापनेतून समाजातील विविध घटकांना न्याय देण्याचा प्रयत्न केला. यामध्ये लिंगायत समाजासाठी 'जगद्व्योती महात्मा बसवेश्वर आर्थिक विकास महामंडळ', गुरव समाजासाठी 'संत काशिबा गुरव युवा आर्थिक विकास महामंडळ', रामोशी समाजासाठी 'राजे उमाजी नाईक आर्थिक विकास महामंडळ', वडार समाजासाठी 'पैलवान कै. मारुती चव्हाण-वडार आर्थिक विकास महामंडळ' आदी मंडळांचा यात समावेश आहे.

अर्थव्यवस्थेला भरारी देणारे प्रकल्प

राज्याच्याच नव्हे, तर देशाच्या विकासात योगदान देणारे प्रकल्प राज्यात उभे राहत आहेत. प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांच्या हस्ते नुकतेच भूमिपूजन झालेले वाढवण बंदर हे राज्यासह देशाच्या प्रगतीचे मोठे साधन ठरणार आहे. ७६,२०० कोटी रुपये खर्चाच्या या बंदरात जगातील कितीही मोठे जहाज येऊ शकेल. महाराष्ट्र आतापर्यंत मुंबई आणि जवाहरलाल नेहरू पोर्ट ट्रस्टमुळे प्रथम क्रमांकावर राहिले आहे; परंतु पुढील ५० वर्षे वाढवण बंदरामुळे महाराष्ट्र अव्वल राहिल एवढी क्षमता या बंदरात आहे. जगातील १० मोठ्या बंदरांतील हे मोठे बंदर असून १२ लाखांपेक्षा जास्त तरुणांना यातून रोजगार मिळणार आहे. शिवाय मुंबईला वसई-विरारशी जोडण्याकरिताही हे बंदर मुख्य भूमिका बजावेल. दिधी बंदराच्या विकासासाठी ५,५०० कोटी रुपयांचा निधी केंद्र सरकारने मंजूर केला असून ६ हजार एकरावरील या बंदाराच्या माध्यमातून एक लाखाहून अधिक रोजगार निर्मिती होणार आहे.

गडचिरोलीसारखा नक्षलग्रस्त जिल्हा विकासाच्या मुख्य प्रवाहात आला असून १० हजार कोटी रुपयांची गुंतवणूक असणाऱ्या सुरजागड इस्पात प्रकल्पामुळे येथे प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्षपणे ७ हजार रोजगार तयार होणार आहे. स्टिल सिटी म्हणून उदयास येत असलेल्या या जिल्ह्यातील तरुणांनी विकासाची कास धरली आहे. सुरजागड इस्पात व लॉइड प्रकल्प पूर्ण क्षमतेने सुरू झाल्यावर महाराष्ट्रात ३० टक्के पोलाद उत्पादन एकट्या गडचिरोलीतून होईल. लातूर येथे सुरू झालेल्या मराठवाडा रेल्वे कोच कारखान्यामुळे मराठवाड्यातील हजारो तरुणांसाठी रोजगाराच्या संधी निर्माण झाल्या आहेत. पुढील १० वर्षांतील विकासाला समोर ठेवून लॉजिस्टिक धोरण तयार करण्यात आले आहे. यातून पाच वर्षांत ५ लाख इतकी प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष रोजगार निर्मिती होईल तसेच राज्याला ३० हजार कोटींचे उत्पन्न मिळेल.

राज्याच्या विकासाची भाग्यरेषा असलेला हिंदूहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे महाराष्ट्र समृद्धी महामार्गाचा शेवटचा टप्पा पूर्ण होऊन नागपूर ते मुंबई पूर्ण वाहतूक लवकरच सुरू होणार आहे. धर्मवीर छत्रपती संभाजी महाराज सागरी किनारी रस्ता - (कोस्टल रोड) मुंबईचे जीवन सुसह्य करत आहे. मुंबई महानगरक्षेत्रासह पुणे व नागपूर या शहरांमध्ये मेट्रोचे जाळे उभे करण्याचे काम युद्ध पातळीवर सुरू असून त्यातील काही प्रकल्पांचे लोकार्पण झाले आहे, तर उर्वरित पूर्णत्वाच्या मार्गावर आहे. अटल सेतू व नवी मुंबई आंतरराष्ट्रीय विमानतळाचे तिसऱ्या मुंबईच्या विकासात मोठे योगदान

असणार आहे. त्याचबरोबर दिल्ली-मुंबई इंडस्ट्रियल कॉरिडोर, पुरंदर विमानतळ, २७ हजार कोटी रुपयांचा पुण्याचा रिंगरोड, १२६ किलोमीटर लांबीची विरार ते अलिबाग बहुउद्देशीय वाहतूक मार्गिका, ग्रीनफिल्ड एअरपोर्ट शिर्डी, बुलेट ट्रेन, मुंबई-पुणे एक्सप्रेस वे मिसिंग लिंक आदी प्रकल्प राज्याच्या सर्वांगीण विकासात महत्त्वपूर्ण योगदान देणार असून राज्याला वन ट्रिलियन अर्थव्यवस्थेकडे घेऊन जाणारे आहेत.

सर्व घटकांचा विकास

राज्याच्या पायाभूत विकासाचे प्रकल्प राबवत असताना सर्वसामान्य घटकांच्या विकासाला प्रथम प्राधान्य देण्यात आले आहे. शेतकरी, विद्यार्थी, महिला, कामगार आदी घटकांच्या कल्याणासाठीच्या योजना जेवढ्या लोकप्रिय ठरत आहेत, तेवढ्याच त्या त्यांचा गुणात्मक विकास घडवून आणणाऱ्या आहेत.

'मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजने'मुळे राज्यातील भगिनींना हक्काच्या आधारासह आर्थिक बळ मिळाले आहे. या योजनेशिवाय महिलांच्या उत्कर्षाच्या अनेक योजना राबवत आहेत. एसटी बस प्रवासात ५० टक्के सवलतीमुळे महिलांना मोठा आधार मिळाला आहे. आठ लाखांपेक्षा कमी वार्षिक उत्पन्न असलेल्या कुटुंबातील विद्यार्थिनींना शैक्षणिक व परीक्षा शुल्क १०० टक्के माफ केले असल्याने कुठलीही बहीण शिक्षण शुल्काअभावी शिक्षणापासून वंचित राहणार नाही. युवक-युवतींच्या हाताला काम मिळावे, यासाठी मुख्यमंत्री युवा प्रशिक्षण योजना राबवण्यात येत आहे. या योजनेमुळे युवकांना रोजगार व उद्योगांसाठी कुशल मनुष्यबळ निर्माण होत आहे.

७५ वर्षावरील ज्येष्ठ नागरिकांना बस प्रवास मोफत करण्यात आला. ६५ वर्षे व त्यावरील ज्येष्ठ नागरिकांसाठी 'मुख्यमंत्री वयोश्री योजना' राबवली जात असून एकवेळ एकरकमी मदत ३,००० रुपये त्यांच्या खात्यात थेट वितरण करण्यात येत आहे. दिव्यांगांसाठी दिव्यांग कल्याण विभागाची स्थापना करण्यात आली. प्रधानमंत्री विश्वकर्मा कौशल्य सन्मान योजनेमुळे पारंपरिक व्यवसाय करणाऱ्यांना आर्थिक व नैतिक बळ मिळत आहे.

जलयुक्त शिवार अभियान-२ अंतर्गत ५० हजारांहून अधिक कामे पूर्ण झाली आहेत. या योजनेमुळे शेतकरी आता दोन ते तीन पिके घेऊ शकत आहे. 'गाळमुक्त धरण, गाळयुक्त शिवार' योजनेंतर्गत ३३८ हून अधिक जलाशयांतून गाळ काढण्याचे काम सुरू असून लोकसहभागाने आतापर्यंत ८३ लाख घनमीटरहून अधिक गाळ काढण्यात आला आहे. शेतकऱ्यांच्या हिताच्या अनेक योजना राबवण्यात येत आहेत. 'नमो शेतकरी सन्मान' योजनेमध्ये केंद्र शासनाच्या ६,००० रुपयांव्यतिरिक्त राज्य शासनाचे ६,००० रुपयांची आणखी भर घालण्याचा निर्णय घेतला. त्यामुळे शेतकऱ्यांना आता १२,००० रुपये मिळत आहे. मागेल त्याला सोलर पंप मिळत आहे. एक रुपयात पीकविमा उतरवला जात आहे.

ऐतिहासिक नोकरभरती

स्वातंत्र्याच्या अमृतमहोत्सवाच्या निमित्ताने राज्यात ७५ हजार नोकरभरतीचा संकल्प घेतला होता. आतापर्यंत ५७ हजारांहून अधिक

उमेदवारांना नियुक्ती देण्यात आली आहे. तर १९ हजारांहून अधिक उमेदवारांना आदेश देण्याची प्रक्रिया सुरू असून ३१ हजार पदांच्या भरतीबाबत कार्यवाही सुरू आहे. या माध्यमातून सरकारी नोकर भरती एक लाखाच्या वर गेली आहे. गृह खात्यात १७ हजार पदभरती यापूर्वी झाली असून, नव्याने १७ हजार पदभरतीची कार्यवाही सुरू आहे. राज्यात विविध ठिकाणी आयोजित करण्यात आलेल्या 'नमो महारोजगार मेळाव्या'च्या माध्यमातूनदेखील खासगी क्षेत्रात मोठ्या प्रमाणावर रोजगार मिळवून देण्यात आले.

ऊर्जा पर्व

राज्याने शेतकरी व सर्वसामान्य माणूस डोळ्यासमोर ठेवून ऊर्जा क्षेत्रात महत्त्वपूर्ण कामगिरी केली आहे. शेतकऱ्यांना सिंचनासाठी मोफत वीज मिळावी म्हणून 'मुख्यमंत्री बळीराजा मोफत वीज योजना' जाहीर करण्यात आली असून राज्यातील ४४ लाख शेतकऱ्यांना एप्रिलपासून पुढील पाच वर्षे मोफत वीज दिली जात आहे.

राज्यात मुख्यमंत्री सौर कृषी वाहिनी योजना २.० प्रभावीपणे राबवण्यात येत आहे. येत्या दीड वर्षांमध्ये राज्यात सौर ऊर्जेद्वारे १२ हजार मेगावॉट विजेची निर्मिती होणार आहे. त्यासाठी डिस्ट्रिब्युटेड रिन्युएबल एनर्जी प्रकल्प राज्यात उभारण्यात येत आहे. या प्रकल्पामुळे आगामी २५ वर्षे राज्याला सौरऊर्जेचा वापर करून निर्माण केलेली स्वस्तातील वीज मिळणार आहे. शेतकऱ्यांना दिवसा भरवशाचा वीज पुरवठा करणे आणि उद्योगांवरील क्रॉस सबसिडीचा बोजा कमी करणे ही दोन उद्दिष्टे या योजनेमुळे साध्य होत आहे. शेतकऱ्यांना दिवसा वीज उपलब्ध होणार असल्याने त्यांना सिंचनासाठी रात्री शेतात जाण्याची गरज राहणार नाही.

मुख्यमंत्री सौर कृषी वाहिनी योजनेतर्गत ऊर्जा प्रकल्पातून निर्माण झालेल्या विजेचा वापर कृषी फिडर्सना पुरवठा करण्यासाठी होईल. यामध्ये खासगी क्षेत्राची सुमारे ३० हजार कोटी रुपयांची गुंतवणूक करण्यात येत आहे. यामुळे राज्यात २० हजार रोजगारनिर्मिती होईल. तसेच राज्य सरकारची हजारो कोटी रुपयांची सबसिडी वाचेल. या प्रकल्पासाठी सद्यःस्थितीत राज्यातील २३,७९९ एकर सार्वजनिक जमीन उपलब्ध करण्यात आली आहे. त्याचबरोबर शेतकरी आपली पडीक जमीन भाड्याने देऊ शकतात. शेतकऱ्यांना एकरी ५० हजार रुपये वार्षिक भाडे मिळेल व त्यामध्ये दरवर्षी तीन टक्के वाढ होईल. २८ जिल्ह्यांमध्ये सौर ऊर्जा निर्मितीसाठी खासगी विकासकांना ९,१५५ मेगावॉट क्षमतेचे कार्यदिशही देण्यात आले असून काही महिन्यातच प्रत्यक्ष वीजनिर्मिती सुरू होऊन त्याचा शेतकऱ्यांना लाभ होईल. हा प्रकल्प पूर्ण झाल्यानंतर महाराष्ट्र हे केवळ भारतातीलच नव्हे, तर जगातील प्रमुख सौर ऊर्जा निर्मिती केंद्र ठरेल.

हरित हायड्रोजन : हरित हायड्रोजन निर्मिती आणि विकासासाठी 'महाराष्ट्र हरित हायड्रोजन धोरण २०२३' ठरवण्यात आले असून महाऊर्जामार्फत ८ हरित हायड्रोजन विकासकांसोबत सामंजस्य करार करण्यात आले आहेत. या सर्व प्रकल्पांची क्षमता १०१० केटीपीए असून यामध्ये २ लाख ९१ हजार कोटी रुपयांची गुंतवणूक होणार आहे. यातून ६८ हजार रोजगार निर्मिती होईल व प्रतिवर्ष ५.६७ दशलक्ष टन कार्बन उत्सर्जनात कपात होईल.

मागेल त्याला सौर कृषी पंप : शेतकऱ्यांना सिंचनासाठी हक्काची व स्वतंत्र सुविधा मिळावी, यासाठी ही योजना सुरू केली आहे. यामध्ये ९० टक्के अनुदान दिले जात असून शेतकऱ्यांना केवळ १० टक्के रक्कम भरून सौर पॅनेल्स व पंपासहित सर्व सिंचन सुविधा मिळत आहे.

घरघुती वीज मोफत : 'प्रधानमंत्री सूर्यघर मोफत वीज योजना' राज्यात प्रभावीपणे राबवली जात असून वीज ग्राहकांना घराच्या छतावर सोलर पॅनेल बसवून वीजनिर्मिती करण्यासाठी अनुदान दिले जात आहे. यामुळे वीजबिल शून्य होत असून अतिरिक्त वीज शासन विकत घेत असल्याने त्यातून ग्राहकांना पैसेही मिळत आहे. आतापर्यंत दीड लाखांहून अधिक ग्राहकांनी असे सोलर प्रकल्प बसवले आहेत. राज्यात मान्याचीवाडीचे हे पहिले सौर ग्राम बनले असून प्राथमिक स्तरावर राज्यातील १०० गावे १०० टक्के सौरऊर्जेवर आणली जात आहेत.

सर्वसामान्यांच्या हितासाठी :

राज्यात दोन वर्षांत २३ लाखांहून अधिक नवीन वीज जोडण्या दिल्या गेल्या. कनेक्शनसाठी अर्ज केल्यानंतर शेतकऱ्यांना वर्षानुवर्षे वाट पाहावी लागत होती. पेड पेंडिंगवर मार्ग काढत गेल्या सव्वा दोन वर्षांत २ लाख ९५ हजार कृषिपंपांना वीज जोडण्या देण्यात आल्या. ट्रान्सफॉर्मर दुरुस्तीला गती देण्यात आली. ग्राहकांसाठी ऊर्जा चॅट बॉटची सुविधा उपलब्ध करून देण्यात आली आहे. डिजिटल पेमेंटला चालना देण्यात आली असून उद्योगांसाठी स्वागत सेल कक्षाची स्थापना केली आहे. इलेक्ट्रिक वाहनांसाठी राज्यात मोठ्या प्रमाणावर चार्जिंग स्टेशन उभारली जात आहेत.

न्यायाचे राज्य

राज्य शासन सर्वसामान्यांच्या हितासाठी अहोरात्र झटत आहे. निर्धन व दुर्बल घटकांतील रुग्णांना मोफत व सवलतीच्या दराने उपचार मिळवून देण्यासाठी उपमुख्यमंत्री कार्यालयांतर्गत विशेष वैद्यकीय मदत कक्ष तत्परपणे कार्य करत आहे. प्रत्येक धर्मादाय रुग्णालयाने त्यांच्या रुग्णालयातील एकूण खाटांपैकी १० टक्के खाटा निर्धन रुग्णांवर मोफत उपचार करण्यासाठी व १० टक्के खाटा दुर्बल घटकातील रुग्णांवर सवलतीच्या दराने उपचार करण्यासाठी राखून ठेवणे बंधनकारक करण्यात आले आहे. या सेवेचा लाभ मिळवण्यासाठी

निर्धनांसाठी वार्षिक उत्पन्न मर्यादा १,८०,००० रुपये, तर दुर्बल घटकांतील रुग्णांसाठी ३,६०,००० रुपये एवढी वाढवण्यात आली आहे.

राज्यात १२ जिल्ह्यांमध्ये १४ जिल्हा व अतिरिक्त सत्र न्यायालये, ११ जिल्ह्यांमध्ये १३ दिवाणी न्यायालये वरिष्ठस्तर, ५ जिल्ह्यांमध्ये ५ ग्राम न्यायालये स्थापन केली जात आहेत. न्यायिक अधिकाऱ्यांची २८६३ पदांची; तसेच त्यांच्यासाठी साहाय्यभूत कर्मचाऱ्यांची ११,०६४ नवीन पदांची निर्मिती करण्यास व बाह्ययंत्रणेद्वारे ५,८०३ इतके मनुष्यबळ घेण्यास मान्यता देण्यात आली आहे.

कायदा व सुव्यवस्थेला प्राधान्य

राज्यात पोलीस दलाचे बळकटीकरण केले जात आहे. राज्यात सुरक्षेच्या दृष्टीने मोठ्या प्रमाणावर सीसीटीव्ही कॅमेरे बसवण्यात येत आहे. यामध्ये मुंबई शहरात पहिल्या टप्प्यात ५,२६० सीसीटीव्ही

करण्यात आली आहे. तसेच पोलिसांना वर्षाला १२ ऐवजी २० सुट्या देण्याचा निर्णय घेण्यात आला. नक्षलवादी कारवाईसह अतिरेकी कारवाई, दरोडेखोरी, संघटित गुन्हेगारी विरोधी कारवाई व आपत्कालीन काळात मदत करताना मृत झालेल्या पोलीस अधिकारी / कर्मचारी यांच्या विधवा पत्नीस पुनर्विवाह केल्यानंतरही कुटुंब निवृत्तिवेतनाचा लाभ देण्याचा निर्णय घेतला.

नवीन कारागृह व कर्मचारी निवासस्थाने बांधली जात आहेत. यामध्ये तळोजा मध्यवर्ती कारागृह, नारायणडोह (जि. अहमदनगर) व उमरोळी (जि. पालघर) कारागृह व कर्मचारी निवासस्थानांचा समावेश आहे. कारागृह विभागात २,००० नवीन पदे निर्माण करण्यास मान्यता देण्यात आली. राज्यातील न्यायसहायक वैज्ञानिक प्रयोगशाळांचे संगणकीकरण करण्यात येत आहे. त्यासाठी ३७७ कोटी रुपये खर्च केला जाणार असून अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाने या प्रयोगशाळा सज्ज होणार आहेत. पुणे येथील प्रादेशिक न्याय सहायक

सिंचन समृद्धी

राज्यात जुलै २०२२ पासून विदर्भ, मराठवाडा, पश्चिम महाराष्ट्र, कोकण व उत्तर महाराष्ट्रातील सिंचनाशी संबंधित १.९६५ लाख कोटी रुपयांच्या १३६ प्रस्तावांना मान्यता देण्यात आली आहे. यामुळे सुमारे २१.०४ लाख हेक्टर इतकी सिंचन क्षमता निर्माण होणार आहे.

वैनगंगा-नळगंगा नदीजोड प्रकल्पाद्वारे वैनगंगा नदीवरील भंडारा जिल्ह्यातील गोसिखुर्द प्रकल्पात पावसाळ्यात उपलब्ध होणारे पाणी वैनगंगा उपखोऱ्यातून तापी

खोऱ्यातील बुलडाणा जिल्ह्यातील नळगंगा प्रकल्पापर्यंत नदीजोड कालव्याद्वारे वळवण्यात येणार आहे. त्यासाठी ४२६.५२ कि.मी. लांबीच्या जोड कालव्याची निर्मिती केली जाणार आहे. या प्रकल्पांमुळे नागपूर, वर्धा, अमरावती, यवतमाळ, अकोला, बुलडाणा या जिल्ह्यांतील १५ तालुक्यांमधील एकूण ३,७९,२७७ हे. क्षेत्रास सिंचनाचा लाभ होणार आहे. तसेच पिण्याच्या पाण्यासाठी व औद्योगिक वापरासाठी या पाण्याचा उपयोग करण्याचे नियोजित

आहे. यासाठी ८८,५७४.९२ कोटी रुपयांच्या प्रकल्पास प्रशासकीय मान्यता देण्यात आली आहे.

उत्तर महाराष्ट्रातील उर्ध्व गोदावरी प्रकल्प, नांदूर मधमेश्वर प्रकल्प, निम्न तापी प्रकल्प, पश्चिम महाराष्ट्रातील कृष्णा कोयना उपसा सिंचन योजना, टेंभू उपसा सिंचन योजना, मराठवाड्यातील कृष्णा मराठवाडा सिंचन प्रकल्प, ऊर्ध्व पैनगंगा प्रकल्प, गंगापूर उपसा सिंचन योजना, बाभळी मध्यम प्रकल्पांच्या माध्यमातून सिंचन समृद्धी निर्माण होत आहे.

कॅमेरे बसवण्यात आले असून, दुसऱ्या टप्प्यात ५,८३७ कॅमेरे बसवण्यात येत आहेत. ठाणे येथे ६,०५१, पुणे व पिंपरी चिंचवड शहरात १,३४१ कॅमेरे बसवण्यात आले असून १,४०६ कॅमेरे बसवले जात आहेत. त्याचबरोबर राज्यातील सर्व पोलीस ठाण्यांमध्ये; तसेच शहरांतील प्रमुख ठिकाणी सीसीटीव्ही बसवण्याचे काम सुरू आहे.

राज्यात ८३७.८६ कोटी रुपयांचा सायबर सुरक्षा प्रकल्प राबवला जात आहे. यामुळे सायबर गुन्हांची जलद गतीने उकल होण्यास मोठी मदत होणार आहे. तसेच सायबर विभागातील थकित प्रकरणांचा जलदगतीने निपटारा करण्यासाठी सेमी ऑटोमेटेड प्रोसेसिंग फॉर पॅडन्सी रिमूव्हल प्रकल्प राबवला जात आहे. ७५ कोटी रुपयांचा हा प्रकल्प कार्यान्वित झाल्यानंतर सुमारे ६० हजार मोबाइल; तसेच ८ हजार हार्ड डिस्क एवढ्या मुद्देमालाचे विश्लेषण करणे शक्य होणार आहे. राज्य पोलीस दलात आर्टिफिशियल इंटेलिजन्सचा वापर वाढवण्यात येत आहे.

राज्यातील पोलीस पाटील यांचे मानधन ६,५०० रुपयांवरून १५,००० रुपये करण्यात आले. राज्य शासकीय कर्मचाऱ्यांप्रमाणे पोलिसांना शासकीय नियमित घरबांधणी अग्रिम योजना लागू

प्रयोगशाळेत सर्व सुविधांनी युक्त असे 'संगणकीय न्याय सहायक विज्ञान उत्कृष्टता केंद्र' स्थापन केले जात असून, त्यासाठी ४३.६६ कोटी रुपये मंजूर करण्यात आले आहे.

गुन्हांमध्ये न्यायसहायक वैज्ञानिक प्रयोगशाळा तज्ज्ञांकडून घटनास्थळांना भेट देऊन परिस्थितीजन्य पुरावे गोळा करण्यासाठी २५४ मोबाइल फॉरेंसिक व्हॅन्स खरेदी केल्या जाणार असून या वाहनांसाठी आवश्यक मनुष्यबळ, फॉरेंसिक किट्स व आवश्यक साहित्य उपलब्ध करून दिले जाणार आहे. यासाठी पहिल्या टप्प्यात प्रायोगिक तत्वावर २१ मोबाइल फॉरेंसिक व्हॅन्स प्रकल्पास तत्त्वतः मान्यता देण्यात आली आहे. या प्रकल्पाकरिता १,३७६ कोटी रुपये मंजूर करण्यात आले आहेत.

प्रादेशिक न्यायसहायक प्रयोगशाळा कोल्हापूर नवीन इमारतीचे काम पूर्ण झाले असून मुंबई, नागपूर, नांदेड येथील प्रयोगशाळा इमारती व निवासस्थानांचे काम प्रगतिपथावर आहे.

शब्दांकन : कीर्ती पांडे, मा. उपमुख्यमंत्री महोदयांच्या जनसंपर्क अधिकारी

महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे यांच्या नेतृत्वाखालील शासनाला नुकतीच दोन वर्ष पूर्ण झाली आहेत. राज्याचा गतीने विकास करण्यासाठी, लोकहिताच्या कामांना वेग देण्यासाठी आम्हीदेखील त्यांच्याबरोबर सामील होऊन एक वर्षाहून अधिक काळ लोटला आहे. या कालावधीत राज्याच्या सर्वांगीण, समतोल, सर्वसमावेशक आणि पर्यावरणपूरक विकासासाठी विविध प्रकल्प राबवतानाच नागरिकांना लाभ आणि बळ देणाऱ्या महत्वाकांक्षी योजनांची प्रभावी अंमलबजावणी करण्यात आली. भविष्यात या विकास प्रक्रियेला आणखी गती दिली जाणार आहे.

लोकहिताचे निर्णय वेगवान

अजित पवार, उपमुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य

अन्नदाता शेतकरी, कष्टकरी, कामगार, महिला, युवा, वंचित-उपेक्षित, अल्पसंख्याक घटकांच्या प्रगतीसाठी अर्थसंकल्पात महत्वाच्या योजना घोषित करून त्याचे प्रत्यक्ष लाभ देण्यास सुरुवात झाली आहे. राज्याची अर्थव्यवस्था वर्ष २०२८ पर्यंत एक ट्रिलियन डॉलर्सपर्यंत नेण्यासाठी तयार करण्यात आलेल्या आराखड्यानुसार विविध धोरणे, योजना, अभियाने, उपक्रम सुरू करण्यात आले आहेत. देशाला महासत्ता बनवण्याच्या दिशेने जाताना महाराष्ट्राची भूमिका महत्वाची ठरणार आहे. आपला देश ज्यावेळी 'विकसित भारत' म्हणून स्वातंत्र्याचा शतकमहोत्सव साजरा करत असेल, त्यावेळी आपला महाराष्ट्र देशातील पहिले 'विकसित राज्य' झालेले असेल, असा मला विश्वास आहे.

सामाजिक न्याय हाच विकासाचा पाया

महाराष्ट्राचे आराध्यदैवत युगपुरुष छत्रपती शिवाजी महाराज यांनी घालून दिलेल्या 'कल्याणकारी राजा'च्या संकल्पनेनुसार राज्य शासन प्रभावीपणे काम करत आहे. क्रांतिसूर्य महात्मा फुले, राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज, भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, स्वराज्यजननी राजमाता जिजाऊ माँसाहेब, क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले, पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर, महाराष्ट्राचे पहिले मुख्यमंत्री स्वर्गीय यशवंतराव चव्हाण या महामानवांच्या विचारांवरच महाराष्ट्राची वाटचाल सुरू आहे. राज्य शासनाच्या माध्यमातून या महापुरुषांचा वारसा आणि विचार सक्षमपणे पुढे नेण्यात येत आहेत.

सामाजिक न्याय हाच महाराष्ट्राच्या विकासप्रक्रियेचा पाया तसेच प्रमुख आधार राहिला आहे.

महिलांच्या सक्षमीकरणास प्राधान्य

देशाच्या स्वातंत्र्यासाठीची लढाई असो की, सामाजिक सुधारणा असोत, आपल्या महाराष्ट्राचा त्यात नेहमीच सक्रिय पुढाकार राहिला आहे. महाराष्ट्राने नेहमीच महिला सक्षमीकरण आणि सामाजिक सुधारणेच्या क्षेत्रात पहिले पाऊल टाकले आहे. देशातील महिलांची पहिली शाळा याच राज्यात सुरू झाली. बहुजनांना शिक्षणाची संधी-अधिकार देणारे, महिलांना शिक्षण, नोकरी, राजकीय क्षेत्रात आरक्षण देणारे महाराष्ट्र हे देशातले पहिले राज्य आहे. महिलांना वडिलोपार्जित संपत्तीत समान हक्क, शासकीय सेवेत ३३ टक्के राखीव जागा, स्थानिक स्वराज्य संस्थांमध्ये ५० टक्के आरक्षण असे अनेक क्रांतिकारी निर्णय महाराष्ट्राने देशात पहिल्यांदा घेतल्याचे पाहायला मिळते. राज्याने १९९४ मध्ये पहिले महिला धोरण जाहीर केले. त्यात वेळोवेळी कालसुसंगत सुधारणा केल्या. राज्याचे चौथे अष्टसूत्री महिला धोरण नुकतेच जाहीर करण्यात आले आहे.

सामाजिक प्रगतीला चालना

राज्यातील प्रत्येक युवकाच्या हाताला काम मिळाले पाहिजे, एकही युवक बेरोजगार राहता कामा नये. रोजगारातून युवकांची आणि त्याच्या कुटुंबाची प्रगती झाली पाहिजे, या विचाराने आम्ही काम करत आहोत. त्यामुळेच राज्यातील दहा लाख युवकांना प्रत्यक्ष कामावर प्रशिक्षण आणि दरमहा १० हजार रुपयांपर्यंत विद्यावेतन देणारी 'मुख्यमंत्री युवा कार्य प्रशिक्षण योजना' सुरू करण्यात आली आहे. त्याचप्रमाणे सुमारे ४४ लाख शेतकऱ्यांना मोफत वीजपुरवठा देणारी 'मुख्यमंत्री बळीराजा वीज सवलत योजना', ज्येष्ठ नागरिकांना देवदर्शनाचा, तीर्थक्षेत्र प्रदक्षिणेचा लाभ देणारी 'मुख्यमंत्री तीर्थ दर्शन योजना', ६५ वर्षांवरील नागरिकांसाठीची 'मुख्यमंत्री वयोश्री योजना' अशा वैयक्तिक लाभाच्या योजनांमुळे जनतेचा विकासप्रक्रियेतील सहभाग वाढणार आहे. सामाजिक प्रगतीला चालना मिळणार आहे.

देशाच्या लोकसंख्येत ५० टक्क्यांचा वाटा असणाऱ्या महिला वर्गाचा विकास झाल्याशिवाय समाजाचा आणि देशाचा विकास होऊ शकत नाही, याची आम्हाला जाणीव आहे. देशाच्या प्रगतीत महिलांची भूमिका महत्त्वाची आहे. महिलांना राजकीय, सामाजिक, आर्थिकदृष्ट्या सक्षम केल्याशिवाय देशाचे सक्षमीकरण पूर्ण होऊ शकत नाही. सुदैवाने, महाराष्ट्राची भूमी ही संत-महात्म्यांची, समाजसुधारकांची भूमी आहे. या भूमीने महिलांचा नेहमीच सन्मान केला आहे. महिलांच्या सन्मानाचा हा पुरोगामी वारसा पुढे नेण्याचे काम आम्ही करत आहोत. आपली आई, बहीण, मुलगी या स्त्रीशक्तीबद्दल राज्य शासनाने केवळ शब्दातून कृतज्ञता व्यक्त केली नाही, तर महिलांना लाभ आणि बळ देणाऱ्या, विकासाची समान संधी देणाऱ्या, सुरक्षिततेचा विश्वास देणाऱ्या विविध योजना आखल्या आहेत. त्याचे प्रतिबिंब आपल्याला अर्थसंकल्पात निश्चितपणे दिसून येईल.

राज्यातल्या माता-भगिनी आर्थिक स्वावलंबी व्हाव्यात, त्यातून

त्यांचे सक्षमीकरण व्हावे, स्वतःच्या आणि मुलांच्या आरोग्य-पोषणाकडे त्यांना लक्ष देता यावे, यादृष्टीने 'मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजना' ही महत्त्वाकांक्षी योजना रक्षाबंधन सणापासून सुरू करण्यात आली आहे. या योजनेतर्गत २१ ते ६५ वर्षांपर्यंतच्या वयोगटातील पात्र महिलांना दरमहा दीड हजार रुपये म्हणजे वर्षाला १८ हजार रुपये देण्यात येत आहेत. या योजनेसाठी वर्षाला ४६ हजार कोटी रुपयांची तरतूद करण्यात आली आहे. सुमारे पावणे दोन कोटी महिलांनी या योजनेसाठी नोंदणी केली आहे, त्यातील सव्वा कोटी महिलांच्या खात्यावर तीन हजार रुपये जमा झाले आहेत. उर्वरित महिलांनादेखील लवकरच पैसे मिळणार आहेत. या योजनेमुळे महिलांचा सर्वसमावेशक विकास होणार असून त्यांच्या आर्थिक-सामाजिक-मानसिक सक्षमीकरणाला खऱ्या अर्थाने सुरुवात होणार आहे. त्यांना घरात, समाजात मान, सन्मान, आदर, प्रतिष्ठा मिळणार आहे.

महिलांच्या सक्षमीकरणासाठी अनेक नवीन योजना सुरू करण्यात आल्या आहेत. महिलांना रिक्षा व्यवसायासाठी आर्थिक मदत देणारी 'पिक ई-रिक्षा' योजना, राज्यातील ५२ लाख कुटुंबांना वर्षाला तीन गॅस सिलिंडर मोफत देणारी 'मुख्यमंत्री अन्नपूर्णा योजना', महिला लघुउद्योजकांसाठी 'पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी स्टार्टअप योजना' सुरू करण्यात आली आहे. महिला बचतगटांच्या चळवळीला प्रोत्साहन देण्यात येत आहे. महिलांच्या स्वयंसाहाय्यता गटांना देण्यात येणाऱ्या फिरत्या निधीत दुपटीने वाढ करून ३० हजार रुपये निधी प्रत्येक गटाला देण्यात येत आहे. बचतगट चळवळीतील संसाधन व्यक्तींच्या मानधनात भरीव वाढ करण्यात आली आहे. १ मे २०२४ नंतर जन्माला आलेल्या व्यक्तींच्या नावाची नोंद शासकीय दस्तऐवजांमध्ये त्याचे नाव, आईचे नाव, वडिलांचे नाव व आडनाव या क्रमाने करण्याचे बंधनकारक करण्यात आले आहे. त्याचप्रमाणे ओबीसी आणि आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकातील मुलींना या वर्षापासून अभियांत्रिकी, वास्तुशास्त्र, औषधनिर्माण शास्त्र, वैद्यकीय, शेतीविषयक सर्व व्यावसायिक अभ्यासक्रमांसाठी शैक्षणिक आणि परीक्षा शुल्काची संपूर्ण प्रतिपूर्ती देण्यात येणार आहे.

शाश्वत विकासाचे ध्येय

दारिद्र्य निर्मूलन आणि जनतेचे राहणीमान उंचावण्यासाठी शासन कटिबद्ध असून विविध योजनांच्या माध्यमातून अविरतपणे सामाजिक विकासाचे प्रयत्न सुरू आहेत. इतर मागासवर्ग, विमुक्त जाती भटक्या जमाती, विशेष मागास प्रवर्गातील घटकांच्या उन्नतीकरिता विविध योजना राबवण्यात येत आहेत. राज्यातील बौद्ध, जैन, शीख, पारसी, ख्रिश्चन व मुस्लीम या अल्पसंख्याक समुदायातील घटकांच्या विकासासाठी आमचे सरकार वचनबद्ध आहे. सामाजिक व आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकांसाठी असलेल्या योजना परिणामकारकपणे राबवणे, नवीन योजना आखणे आणि त्यासाठी पुरेशी आर्थिक तरतूद करणे या धोरणातून 'सर्व स्वरूपातील सार्वत्रिक दारिद्र्य नाहीसे करणे' हे शाश्वत विकासाचे ध्येय साध्य करण्याचा आमचा निश्चय आहे.

राज्यातील अल्पसंख्याक समाजाच्या सामाजिक, आर्थिक, शैक्षणिक विकासासाठी नवनवीन योजना, संकल्पना राबवण्यावर भर देण्यात येत आहे. त्यांच्यासाठीचा विकास योजनांना गती देण्यासाठी

आम्ही सातत्याने प्रयत्नशील आहोत. शासनाने अल्पसंख्याक आयुक्तालय स्थापन करण्याचा निर्णय यापूर्वीच घेतला असून त्याची कार्यवाही सध्या अंतिम टप्प्यात आहे. मौलाना आझाद अल्पसंख्याक आर्थिक विकास महामंडळाकडून राबवण्यात येणाऱ्या योजनांकरिता कर्जावरील शासन हमीची मर्यादा ३० कोटी रुपयांवरून ५०० कोटी रुपयांपर्यंत वाढवण्यात आली आहे. अल्पसंख्याक समुदायातील विद्यार्थ्यांना २०२४-२५ पासून विदेशी शिक्षणासाठी शिष्यवृत्ती योजना लागू केली आहे. राज्यातील अल्पसंख्याक बांधवांचे मागासलेपण दूर करून त्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी 'टार्टी', 'बार्टी', 'सारथी', 'महाज्योती', 'अमृत'च्या धर्तीवर 'अल्पसंख्याक संशोधन व प्रशिक्षण संस्था म्हणजे 'एमआरटीआय'ची स्थापना करण्याचा निर्णय नुकताच घेण्यात आला आहे.

निर्मल वारीसाठी निधी

विठुरायाची भक्ती आणि पंढरपूरची पायी वारी ही महाराष्ट्राची शेकडो वर्षांची गौरवशाली आध्यात्मिक, संतपरंपरा, भक्तिपरंपरा आहे. साधारण एक हजार वर्षांची परंपरा असलेल्या या वारीशी, वारकरी भक्तिमार्गाशी महाराष्ट्राची नाळ जोडलेली आहे. महाराष्ट्राची ओळख म्हणून वारीची जगभर दखल घेतली जाते. वारीतील भक्तिरस, शिस्त, व्यवस्थापन यांचा विशेष अभ्यास केला जातो. आपल्या विठ्ठलभक्तीच्या परंपरेची पताका खांद्यावर घेऊन जाणाऱ्या लाखो वारकऱ्यांविषयी कृतज्ञता म्हणून यावर्षीपासून प्रतिदिंडी २० हजार रुपये निधी देण्यात आला आहे. पंढरपूरच्या वारीचा जागतिक वारसा नामांकनासाठी युनेस्कोकडे प्रस्ताव पाठवण्यात येत आहे. कीर्तनकार, वारकरी, भजनीमंडळ यांना सोयीसुविधा उपलब्ध करून देण्यासाठी; तसेच पालखी मार्गाचे व्यवस्थापन करण्यासाठी, मुख्यमंत्री वारकरी संप्रदाय महामंडळ स्थापन करण्याबाबतचा शासन निर्णय निर्गमित करण्यात आला आहे. यावर्षीच्या आषाढी वारीमध्ये निर्मल वारीसाठी ३६ कोटी ७१ लाख रुपयांचा निधी उपलब्ध करून देण्यात आला होता.

महाराष्ट्रातील एकूण लोकसंख्येच्या जवळपास ९ ते १० टक्के लोकसंख्या ही आदिवासी समाजाची आहे. देशातील पूर्वेकडील राज्ये वगळता मध्यप्रदेश राज्याच्या पाठोपाठ महाराष्ट्रात आदिवासी समाजाची संख्या मोठी आहे. सामूहिक जीवनपद्धती, सामूहिक निर्णय, आवश्यक तेवढेच पिकवणे, जंगलाचे संरक्षण करणे अशा अनेक अनुकरणीय प्रथा-परंपरा आदिवासी बांधवांकडे आहेत. महाराष्ट्राला विकासाच्या वाटेवर नेण्यासाठी निसर्गपुत्र असणाऱ्या आदिवासी बांधवांना सोबत घ्यावेच लागेल. आदिवासी समाजाला विकासाच्या मुख्य प्रवाहात सामील करून घेण्यासाठी त्यांच्यासाठीच्या विविध योजनांना पुरेसा निधी उपलब्ध करून दिला आहे. आदिवासी कलांचे प्रदर्शन, वृद्धी आणि कलाकारांना प्रोत्साहन देण्यासाठी नाशिक जिल्ह्याच्या सुरगाणा तालुक्यातील हतगड येथे कलादालन स्थापन करण्यात येत आहे.

आदिवासी संस्कृतीचे जतन-संवर्धन करण्यासह घनदाट जंगलांचे, इथल्या वन्यप्राण्यांचे संरक्षण करण्याला राज्य शासनाचे प्राधान्य आहे. राज्यातील वनक्षेत्रात वाढ करून पर्यावरणाचा समतोल राखणे, त्यातून ग्लोबल वॉर्मिंगसारख्या समस्येवर उपाययोजना, कार्बन क्रेडिटची निर्मिती यांसारख्या बाबींवर आमचा भर आहे. अटल बांबू समृद्धी योजनेतून १० हजार हेक्टर खासगी क्षेत्रावर बांबूची लागवड करण्यात येणार आहे. त्यासाठी शेतकऱ्यांना बांबू रोपे; तसेच इतर आवश्यक बाबींकरिता प्रतिरोपासाठी १७५ रुपये अनुदान देण्यात येत आहे. राज्यातील पडिक जमिनीवर मोठ्या प्रमाणात बांबूची लागवड करण्यात येणार आहे. नंदुरबार जिल्ह्यात १ लाख २० हजार एकर क्षेत्रावर बांबूची लागवड करून या योजनेची सुरुवात करण्यात येत आहे.

क्रांतिकारी निर्णय

भविष्यातील विकसित, प्रगत, पुरोगामी, विज्ञानवादी महाराष्ट्राची पायाभरणी करण्यासाठी क्रांतिकारी निर्णय आम्ही घेतले आहेत. शिवकालीन १२ किल्ल्यांना जागतिक वारसा नामांकन प्राप्त व्हावे, म्हणून युनेस्कोकडे प्रस्ताव पाठवण्यात आला आहे. कोकणातील कातळशिल्ले, पंढरपूर वारी, दहीहंडी उत्सव आणि गणेशोत्सव याबाबतचे प्रस्तावही पाठवण्यात येत आहेत. शासनाकडून रायगड किल्ल्यावर शिवराज्याभिषेक सोहळा दरवर्षी साजरा करण्याचे ठरवले आहे. दिव्यांगांसाठी शिक्षण, क्रीडा, कौशल्य विकास, प्रशिक्षण, रोजगार, उद्योग या क्षेत्रातील विविध योजना राबवून त्यांना स्वावलंबी व सक्षम बनवण्याचे उद्दिष्ट आहे. दिव्यांग व्यक्तींचे स्वतःचे हक्काचे घर व्हावे, यासाठी 'धर्मवीर आनंद दिघे घरकुल योजना' राबवण्यात येत असून पहिल्या टप्प्यात ३४,४०० घरकुल बांधण्याचे प्रस्तावित आहे. राज्याने याचवर्षी तृतीयपंथीयांबाबतचे आपले धोरण जाहीर केले आहे. शासन आणि सार्वजनिक प्राधिकरणांकडून होणाऱ्या भरती प्रक्रियेमध्ये; तसेच सर्व शासकीय योजनांमध्ये स्त्री-पुरुषांसोबतच 'तृतीयपंथी' हा लिंग पर्याय उपलब्ध करून देण्यात आला आहे. यामुळे तृतीयपंथी समुदायाला राज्य शासनाच्या योजनांचा लाभ घेणे सुलभ होणार आहे.

राज्याच्या मागास भागासह मानव विकास निर्देशांकात मागे असणाऱ्या जिल्ह्यांच्या जलद विकासासाठी विशेष प्रयत्न करण्यात

येत आहेत. मागास जिल्हांमध्ये उद्योग-व्यवसाय यावेत, यासाठी राज्य सरकार पोषक वातावरण निर्माण करत आहे. त्यासाठी लागणाऱ्या पायाभूत सुविधा उपलब्ध करून दिल्या जात आहेत. त्यातून आकांक्षित जिल्हे, तालुक्यांत गतिमान विकासास नव्याने सुरुवात होणार आहे. त्याचा राज्य सकल उत्पादनातील वाटा वाढण्यासाठी उपयोग होणार आहे.

पायाभूत सुविधांची उभारणी

दर्जेदार पायाभूत सुविधांची निर्मिती करून राज्याचा मानव विकास निर्देशांक उंचावण्यात येत आहे. वर्तमानातील समस्यांवर मात करतानाच भविष्यातील संधींचा वेध घेऊन नियोजन केले जात आहे. पुढील १०० वर्षांचा विचार करून उभारण्यात येणाऱ्या पायाभूत सुविधांसाठी केंद्र शासनाचे जास्तीत जास्त आर्थिक सहकार्य मिळवण्यात येत आहे. राज्य शासनानेही अर्थसंकल्प आणि पुरवणी मागण्यांद्वारे यासाठी भरीव निधीची तरतूद केली आहे. राज्याच्या गतिमान विकासात ग्रामीण रस्ते, महामार्ग, रेल्वेमार्ग, मेट्रो, विमानतळ, जलमार्गासारख्या पायाभूत सुविधांना अनन्यसाधारण महत्त्व आहे, याचा विचार करून प्रसंगी कर्ज उभारून प्रकल्प पूर्णत्वास नेण्यात येत आहेत. पायाभूत सुविधांच्या उभारणीसाठी दिला जाणारा निधी हा केवळ खर्च नसून ती भविष्यासाठीची गुंतवणूक आहे. त्यामुळेच भांडवली खर्चावर भर देण्यास आमचे प्राधान्य आहे.

देशाच्या विकासप्रक्रियेतही आपला महाराष्ट्र नेतृत्व करत असून प्रत्येक बाबतीत अग्रेसरत्व राखत आहे. थेट परकीय गुंतवणूक, सर्वोत्कृष्ट कृषी राज्य पुरस्कार, केंद्र शासनाचे स्वच्छ सर्वेक्षण अभियान, जलसंधारण योजनांची अंमलबजावणी, शेतकऱ्यांना सौर कृषी पंपांची उपलब्धता अशा क्षेत्रांमध्ये महाराष्ट्राने देशात प्रथम क्रमांक पटकावला आहे. तसेच कृषी, उद्योग, सेवा, सहकार, आरोग्य, शिक्षण, पायाभूत सुविधा या क्षेत्रांत राज्य अग्रेसर राहिले आहे.

रोजगारनिर्मितीवर भर

महाराष्ट्राला उद्योजकतेची समृद्ध परंपरा लाभली आहे. औद्योगिक गुंतवणुकीसाठी महाराष्ट्र हे जगभरातील उद्योजकांचे पसंतीचे राज्य ठरले आहे. थेट परकीय गुंतवणुकीत, देशात महाराष्ट्र हेच आघाडीवरील राज्य आहे. गेल्या दोन वर्षांत २ लाख ४३ हजार कोटींची परकीय गुंतवणूक महाराष्ट्रात आली आहे. राज्यातील उद्योगांना प्रोत्साहन देतानाच त्याद्वारे रोजगारनिर्मितीवर भर देण्यात येत आहे. कौशल्य विकास केंद्रांच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांना कौशल्य विकासाचे प्रशिक्षण देण्यात येत आहे. राज्यात जेम्स आणि ज्वेलरी, माहिती तंत्रज्ञान, हरित हायड्रोजन, हरित ऊर्जा, पेपर आणि पल्प, खाण अशा उद्योगांसह डेटा सेंटर, इन्फ्रास्ट्रक्चर अशा विविध

क्षेत्रांमध्ये गुंतवणूक होताना दिसत आहे. जेम्स आणि ज्वेलरी उद्योगात १ लाखांपेक्षा जास्त रोजगार निर्माण होणार आहेत.

वर्ष २०२८ पर्यंत देशाची अर्थव्यवस्था पाच ट्रिलियन डॉलर्स करण्याचे लक्ष्य निर्धारित करण्यात आले आहे. या पार्श्वभूमीवर महाराष्ट्राने एक ट्रिलियन डॉलर्सचे ध्येय ठेवले आहे. निश्चित वेळेत ध्येय प्राप्त करण्यासाठी राज्याचा कृतिआराखडा तयार करण्यात आला आहे. त्यानुसार वार्षिक योजनांची आखणी करताना प्रशासकीय विभाग आणि जिल्हांनी त्यासंदर्भातील योजना-प्रकल्पांना प्राधान्य देण्याबाबत सूचित करण्यात आले आहे. कृषी, उद्योग, सेवा, पर्यटन यासारख्या क्षेत्रांसह आकांक्षित जिल्हे-तालुक्यांच्या विकासावर भर देण्यात येत आहे. मित्रा संस्थेच्या सहकार्याने उद्दिष्टप्राप्तीचे नियोजन करण्यात आले आहे.

महाराष्ट्राचा विकास या एकमेव अजेंड्यावर आम्ही काम करत आहोत. विकासाशिवाय दुसरा कुठलाही मुद्दा आमच्यासमोर नाही. राज्यातील नागरिकांना दर्जेदार, गुणवत्तापूर्ण पायाभूत सुविधा मिळवून

देण्यासाठी आम्ही प्रयत्नांची पराकाष्ठा करत आहोत. शहरांतील वाहतूक कोंडीचा प्रश्न सुटला पाहिजे, नागरिकांना कमीत कमी वेळेत आपल्या इच्छित ठिकाणी पोहोचता आले पाहिजे, यासाठी बहुआयामी कष्ट घेत आहोत. राज्यातील पायाभूत सुविधा प्रकल्पांना गती देण्यासाठी उपमुख्यमंत्र्यांचा मॉनिटरिंग कक्ष कार्यान्वित केला आहे. दर १५ दिवसांनी वरिष्ठ अधिकार्यांची बैठक घेऊन माझ्या अध्यक्षतेखाली या प्रकल्पांच्या प्रगतीचा आढावा घेतला जातो. ज्या पायाभूत सुविधा निर्माण केल्या जातील, त्या दर्जेदार, गुणवत्तापूर्ण आणि सौंदर्यपूर्ण असायलाच पाहिजेत. त्याबाबतीत कुठलाही हलगर्जीपणा

खपवून घेतला जात नाही. कामगारांच्या, प्रवाशांच्या, नागरिकांच्या सुरक्षेला सर्वोच्च प्राधान्य असून कामाच्या ठिकाणी सुरक्षिततेच्या सर्व उपाययोजना करण्यासाठी कायम आग्रही असतो. निधीअभावी कोणताही प्रकल्प रखडला जाऊ नये, जनहिताच्या प्रकल्पांना वेळीच पुरेसा निधी मिळेल, याची विशेष काळजी घेण्यात येत आहे.

आपल्या महाराष्ट्राला लोककल्याणकारी राज्य म्हणून देशात ओळख प्राप्त झाली आहे. लोककल्याणकारी राज्यात फक्त रस्ते, पूल, प्रशासकीय इमारती बांधणे, दळणवळण उभारणे एवढेच महत्त्वाचे नाही, तर जनतेच्या हिताच्या, त्यांच्या प्रगतीला प्रोत्साहन देणाऱ्या लोककल्याणकारी योजना राबवणेही महत्त्वाचे आहे. त्यादृष्टीने यापुढील काळात देखील राज्यातील प्रत्येक घटकाला विकासाची संधी प्राप्त करून देणाऱ्या महत्त्वाकांक्षी योजना आखून त्यांची प्रभावी अंमलबजावणी केली जाईल.

शब्दांकन : संतोष तोडकर, मा. उपमुख्यमंत्री महोदयांचे जनसंपर्क अधिकारी

शेतकरी, कष्टकरी यांच्यासाठी राज्य शासन घेत असलेल्या अनेक कल्याणकारी निर्णयांना प्रशासनाचा नेहमीच पाठिंबा असतो. त्यांच्या या पाठिंब्यामुळे आणि धोरणीपणामुळे राज्यातील जनतेच्या जीवनामध्ये सकारात्मक बदल पाहावयास मिळत आहेत. शेतकरी, कष्टकरी, मजूर, कामगार आदी घटकांसाठी गेल्या दोन वर्षांमध्ये अनेक महत्वाचे निर्णय अन्न व नागरी पुरवठा विभागाने घेतले आहेत. या निर्णयांमुळे राज्यातील कष्टकरी जनतेचे जीवन आनंदाने भरण्याचे काम राज्य शासनाने केले आहे.

सर्वसामान्यांना न्याय

छगन भुजबळ, अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण मंत्री

राज्य शासन जनतेच्या भल्यासाठी अनेक योजना राबवत आहे. त्यामध्ये अन्न व नागरी पुरवठा विभागाचा महत्वाचा सहभाग आहे. राज्यातील महिलांचे आरोग्य चांगले राहावे; तसेच महिला सक्षमीकरणासाठी 'मुख्यमंत्री अन्नपूर्णा योजना' ही महत्वाकांक्षी योजना लागू केली आहे. या योजनेमध्ये उज्वला योजनांच्या राज्यातील सुमारे ५२ लाख महिला लाभार्थींना वर्षाला तीन गॅस सिलिंडर पुनर्भरण मोफत मिळणार आहे. तसेच 'मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजने'तील पात्र लाभार्थ्यांनाही या योजनेचा लाभ दिला जाणार आहे. यामध्ये उज्वला योजनेच्या लाभार्थ्यांना केंद्र शासनाकडून देण्यात येणाऱ्या प्रति सिलिंडर ३०० रुपयांच्या अनुदानाव्यतिरिक्त ५३० रुपयांचे अनुदान राज्य शासन तीन गॅस सिलिंडर पुनर्भरणासाठी देणार आहे. तसेच 'मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजने'तील पात्र लाभार्थ्यांना ८३० रुपये इतके अनुदान राज्य शासन देणार आहे.

आनंदाचा शिधा

राज्यातील कष्टकरी, गोरगरीब जनतेला सण साजरे करता यावेत, यासाठी आनंदाचा शिधा वाटप केला जातो. यंदाच्या गणेशोत्सवासाठीही राज्यातील पात्र लाभार्थ्यांना आनंदाचा शिधा वाटप करण्यात येणार आहे. त्यामध्ये प्रत्येकी एक किलो रवा, चणाडाळ, साखर आणि एक लिटर खाद्यतेल यांचे १०० रुपयात वितरण करण्यात येणार आहे. या आनंदाचा शिधा वाटपाचा राज्यातील सुमारे १ कोटी ६० लाखांपेक्षा जास्त लाभार्थ्यांना लाभ मिळणार आहे. तसेच यापूर्वीही दिवाळी, गुढीपाडवा, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जयंती, गौरी-गणपती उत्सव यासोबतच अयोध्या येथील श्रीराम मूर्ती प्राणप्रतिष्ठा आणि शिवजयंती या निमित्तही राज्यातील पात्र लाभार्थ्यांना आनंदाचा शिधा संचाचे वाटप करण्यात आले आहे.

अंत्योदय अन्न योजना, प्राधान्य कुटुंब; तसेच छत्रपती संभाजीनगर व अमरावती विभागातील सर्व जिल्हा व नागपूर विभागातील वर्धा अशा १४ शेतकरी आत्महत्याग्रस्त जिल्ह्यातील केशरी शिधापत्रिकाधारक शेतकरी यांना सन २०२२ ची दिवाळी; तसेच सन २०२३ चा गुढीपाडवा आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जयंती, गौरी गणपती सणानिमित्त ई-पॉस प्रणालीद्वारे १ किलो रवा, १ किलो चणाडाळ, १ किलो साखर आणि १ लिटर खाद्यतेल असे चार जिन्नसांचा समावेश असलेले आनंदाचा शिधा संच केवळ १०० रुपयात वाटप करण्यात आले.

सन २०२३ सालातील दिवाळी सणानिमित्त या संचामध्ये प्रत्येकी अर्धाकिलो पोहे व मैदा यांचा समावेश करण्यात आला. त्यानुसार १ किलो साखर, १ लिटर खाद्यतेल, अर्धाकिलो रवा, अर्धाकिलो चणाडाळ, अर्धाकिलो मैदा आणि अर्धाकिलो पोहे असे ६ जिन्नस समाविष्ट असलेला आनंदाचा शिधा संचाचे वाटप करण्यात आले. राज्यातील १ कोटी ५८ लक्ष लाभार्थ्यांना या आनंदाचा शिधा संचाचे वाटप करण्यात आले.

अयोध्या येथील श्रीराम मूर्ती प्राणप्रतिष्ठा व शिवजयंतीनिमित्त राज्यातील १ कोटी ६८ लाख ५० हजार ७३५ पात्र शिधापत्रिकाधारकांना केवळ १००

रुपयांमध्ये आनंदाचा शिधा संचाचे वाटप करण्यात आले.

‘आनंदाचा शिधा’सोबतच राज्य शासन कष्टकरी, मोलमजुरी करणाऱ्यांना किमान एकवेळचे पोटभर जेवण माफक दरात मिळावे, या उद्देशाने शिवभोजन योजना राबवत आहे. या योजनेसाठी सन २०२३-२४ या आर्थिक वर्षात ४४ कोटी रुपयांची तरतूद करण्यात आली आहे. तसेच सन २०२४-२५ या आर्थिक वर्षासाठी ३३ कोटी रुपयांची तरतूद करण्यात आली आहे. शिवभोजन योजनेमध्ये कष्टकरी, मोलमजुरी करणाऱ्यांना अवघ्या १० रुपयांमध्ये दोन चपाती, एक मुद भात, एक वाटी डाळ आणि भाजी असे जेवण शिवभोजन केंद्राच्या ठिकाणी उपलब्ध करून दिले जाते. राज्यातील लाखो कष्टकरी जनतेला या योजनेचा लाभ झाला आहे. प्रति ग्राहकाकडून प्राप्त झालेल्या १० रुपयांव्यतिरिक्त उर्वरित रक्कम म्हणजेच ग्रामीण भागासाठी २५ रुपये आणि शहरी भागासाठी ४० रुपये इतके अनुदान शासन शिवभोजन केंद्र चालकांना देते.

शिधापत्रिका वितरणासाठी विशेष मोहीम

राज्यातील तृतीयपंथीयांना नवीन शिधापत्रिका मिळण्यासाठी येणाऱ्या अडचणींचा सहानुभूतीपूर्वक विचार करून त्यांना राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा योजनेचा लाभ देण्यासाठी सुलभ कार्यपद्धती अनुसरून त्यांना पात्रतेनुसार शिधापत्रिका देऊन त्यावरील लाभ देण्याचा निर्णय शासनाने घेतला आहे. सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेतर्गत राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा योजनेच्या अंत्योदय अन्न योजना व प्राधान्य कुटुंब योजना व राज्यातील आत्महत्याग्रस्त जिल्ह्यातील केशरी शिधापत्रिका धारकांना ऑनलाइन सेवेद्वारे ई-शिधापत्रिका देण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. तसेच राज्यातील स्थलांतरित, असंघटित कामगारांना शिधापत्रिका वितरणासाठी विशेष मोहीम राज्यात राबवण्यात येत आहे.

राज्यातील जास्तीत जास्त दिव्यांग नागरिकांना शिधापत्रिका वितरण करण्याच्या दृष्टीने विशेष अभियान राबवण्यात आले. या अभियानाच्या माध्यमातून अंत्योदय योजना व प्राधान्य कुटुंब गटात पात्र असणाऱ्या दिव्यांग नागरिकांना शिधापत्रिकेवरील लाभ तत्काळ देण्याच्या सूचना देण्यात आल्या. या अभियानाच्या माध्यमातून राज्यात अंत्योदय अन्न योजनेच्या १० हजार ४७४ व प्राधान्य कुटुंब गटअंतर्गत १७ हजार ११२ अशा एकूण २७ हजार ५८६ शिधापत्रिकांचे वाटप करण्यात आले.

राज्यातील भटके विमुक्त समाजाच्या नागरिकांना शिधापत्रिका मिळण्यासाठी ओळखीचा पुरावा व वास्तव्याचा पुरावा सादर करण्यामध्ये येणाऱ्या अडचणींचा विचार करून त्यांना ओळखीचा पुरावा व वास्तव्याचा पुरावा सादर करण्यामध्ये सूट देण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. तसेच त्यांनी स्वतः केलेल्या स्वयंघोषणापत्राच्या माध्यमातून आता त्यांना शिधापत्रिका मिळवता येणार आहेत. आतापर्यंत अंत्योदय अन्न योजना अंतर्गत १,११८ आणि प्राधान्य कुटुंब गटअंतर्गत ४,८१६ शिधापत्रिकांचे वितरण भटके विमुक्त समाजातील नागरिकांना करण्यात आले आहे.

छत्रपती संभाजीनगर, जालना, नांदेड, बीड, धाराशिव, परभणी, लातूर, हिंगोली, अमरावती, वाशिम, अकोला, बुलडाणा, यवतमाळ व वर्धा अशा १४ शेतकरी आत्महत्याग्रस्त जिल्ह्यातील राष्ट्रीय अन्न

सुरक्षा अधिनियम २०१३ अंतर्गत समाविष्ट न झालेल्या केशरी शिधापत्रिकाधारक शेतकरी लाभार्थ्यांना जानेवारी २०२३ पासून अन्नधान्याऐवजी प्रतिमाह प्रतिलाभार्थी १५० रुपये रोख रक्कम थेट हस्तांतरणाची (डीबीटी) योजना कार्यान्वित करण्यात आली आहे. त्यामध्ये एप्रिल २०२४ पासून वाढ करून सध्या ही रक्कम प्रतिमाह प्रतिलाभार्थी १७० रुपये केली आहे. या निर्णयाच्या माध्यमातून ११ लाख ८४ हजार ८४७ लाभार्थ्यांना एकूण ११३ कोटी ५८ लाख ६५ हजार ५१२ रुपये इतकी रोख रक्कम लाभार्थ्यांच्या बँक खात्यात जमा करण्यात आली आहे.

देशात ‘एक देश, एक शिधापत्रिका’ धोरण राबवण्यात येत आहे. या धोरणामुळे शिधापत्रिकाधारकांना कोणत्याही राज्यात आणि राज्यातील कोणत्याही जिल्ह्यात मंजूर शिधा घेता येणार आहे. यासाठी ई-पॉस प्रणाली प्रभावी ठरत आहे. या प्रणालीमुळे बोगस लाभार्थी योजनेतून बाहेर काढण्यास मोठ्या प्रमाणावर यश आले असून त्यामुळे शिधा बचतसुद्धा झाली आहे. शासनाचा निधी वाचल्याने त्याचा वापर कल्याणकारी योजनांवर करणे शक्य झाले आहे.

सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेतर्गत राज्यात पोषणतत्त्व गुणसंवर्धित तांदूळ (फोर्टिफाईड राईस) वितरण करण्यात येत आहे. फोर्टिफाईड तांदूळामध्ये ‘अ’ आणि ‘ब’ - ९, ‘बी’ - १२ जीवनसत्वे व फॉलेट या पोषणतत्त्वांचा समावेश असतो. राज्यात तिसऱ्या टप्प्यात २ लाख ६० हजार ५७९ मेट्रिक टन फोर्टिफाईड तांदूळाचे वाटप करण्यात आले आहे.

राज्यात केंद्र पणन व्यवस्थेतर्गत ३,७८० कोटी पेक्षा जास्त रकमेचे १ कोटी ८६ लाख ४८ हजार २०२.०१ क्विंटल धान्य खरेदी केली आहे. त्यामध्ये धान, मका, ज्वारी, बाजरी, रागी या धान्यांचा समावेश आहे. यंदाच्या वर्षी धान, भरडधान्य विक्रीकरिता एकूण ६ लाख ४५ हजार ३८० शेतकऱ्यांनी ऑनलाइन नोंद केली होती. त्यामध्ये ४ लाख ८२ हजार ४७८ खरीप आणि १ लाख ६२ हजार ९०२ रब्बी पीक घेणाऱ्या शेतकऱ्यांचा समावेश आहे.

गोदाम उभारणीसाठी निधी

सन २०२३-२४ मध्ये धान उत्पादक नोंदणीकृत शेतकऱ्यांना प्रतिहेक्टरी २० हजार रुपये (दोन हेक्टरच्या मर्यादेत) प्रोत्साहन पर अनुदान देण्याचा निर्णयही घेण्यात आला आहे. राज्यातील जनतेला अन्न धान्याचे वितरण करणे; तसेच शेतकऱ्यांकडून खरेदी केलेले अन्नधान्य यांची साठवणूक करणे महत्वाचे आहे. या दृष्टीने राज्यात गोदामे उभारणे गरजेचे असते. याचा विचार करून राज्यात गोदामे बांधणी व दुरुस्तीसाठी मोठ्या प्रमाणावर निधी उपलब्ध करून देण्यात आला आहे. त्यामध्ये सार्वजनिक बांधकाम विभागासाठी ८ कोटी ७० लाख व राज्य वखार महामंडळासाठी ११ कोटी ३३ लाख असे २० कोटी ४ लाख रुपयांचा निधी वितरित करण्यात आला आहे. यापूर्वीच गोदामे बांधकामासाठी सार्वजनिक बांधकाम विभागास १४ कोटी ८१ लाखांपेक्षा जास्त आणि वखार महामंडळास ३९ कोटी ७४ लाख रुपयांपेक्षा जास्त निधी वितरित करण्यात आला आहे.

शब्दांकन : हेमंत चव्हाण, विभागीय संपर्क अधिकारी

महाराष्ट्राच्या ग्रामीण विकासामध्ये सहकार चळवळीचा मोठा वाटा आहे. ग्रामीण भागातील सहकारी संस्थांच्या माध्यमातून सर्वसामान्यांचा आर्थिक आधार बळकट करण्याचे काम केले आहे. त्यामुळेच सहकार चळवळीला बळकटी देणे, त्यांना सध्याच्या स्पर्धेचा सामना करण्यासाठी सक्षम करणे, त्यांच्या माध्यमातून या सहकार चळवळीवर विश्वास असलेल्या नागरिकांच्या जीवनात परिवर्तन आणणे, यासाठी राज्य शासन प्रयत्नशील आहे.

सहकार चळवळीचे बळकटीकरण

दिलीप वळसे-पाटील, सहकार मंत्री

महाराष्ट्र ही सहकार चळवळीची जननी आहे. सहकाराच्या माध्यमातून सर्वसामान्य शेतकऱ्यांना बळ देण्याचे काम गेल्या दोन वर्षांत मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे, उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस आणि उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांच्या नेतृत्वाखाली करण्यात आले. सहकार संस्थांच्या बळकटीकरणासाठी आणि केंद्र शासनाने आणलेल्या नवीन सहकार धोरणाच्या अंमलबजावणीसाठी येथील संस्थांना आवश्यक ते सर्व सहकार्य राज्य शासनाच्या माध्यमातून करण्यात येत आहे.

राज्यातील बहुतांशी अर्थकारण हे सहकारी संस्थांच्या माध्यमातून होत आहे. त्यामध्ये राज्य सहकारी बँक, जिल्हा सहकारी बँका, पतसंस्था, नागरी सहकारी पतसंस्था, विविध कार्यकारी सहकारी सोसायट्या अशा माध्यमातून ग्रामीण भागातील अर्थव्यवस्थेचा कणा या सहकारी संस्था राहिल्या आहेत. शेतकऱ्यांना विविध हंगामातील

शेतकामासाठी आवश्यक असणारे अर्थसाहाय्य या सहकारी संस्थांच्या माध्यमातूनच उपलब्ध होते. त्यामुळेच राज्य शासनाने या संस्था तांत्रिकदृष्ट्या सक्षम असाव्यात, यादृष्टीने निर्णय घेतले आहेत.

प्रोत्साहनपर लाभ

पीक कर्जाची नियमित परतफेड करणाऱ्या शेतकऱ्यांना प्रोत्साहन देण्याच्या उद्देशाने महात्मा जोतिराव फुले शेतकरी कर्जमुक्ती योजना २०१९ अंतर्गत प्रोत्साहनपर लाभ योजना सहकार विभागाने आणली. सन २०१७-१८, सन २०१८-१९ आणि सन २०१९-२० या तीन आर्थिक वर्षांपैकी कोणत्याही दोन आर्थिक वर्षांत पीक कर्जाची उचल करून नियमित परतफेड केलेल्या शेतकऱ्यांना या योजनेतर्गत कमाल रुपये ५० हजार रुपयांपर्यंतचा प्रोत्साहनपर लाभ देण्यात येत आहे. पात्र अनुदानाची रक्कम लाभार्थ्यांच्या थेट बँक खात्यावर वर्ग करण्यात येत आहे. आतापर्यंत आधार प्रमाणीकरण झालेल्या जवळपास १४.३८ लाख पात्र खातेदारांना कर्जखात्यावर ५ हजार २१६ कोटी ७५ लाख रुपये वितरित करण्यात आले आहेत. या योजनेत पात्र ठरलेल्या आणि आधार प्रमाणीकरण राहिलेल्या ३३.३५६ खातेदारांना आधार प्रमाणीकरणानंतर ही रक्कम त्यांच्या खात्यात वर्ग केली जाणार आहे.

शेतकऱ्यांवरील बोजा कमी

भूविकास बँक अवसायनात निघाल्यानंतर कर्जमाफीच्या प्रतिक्षेत असलेल्या शेतकऱ्यांची कर्जाची परतफेड बाकी होती. त्यामुळे त्यांच्या सातबाऱ्यावर या कर्जाचा बोजा कायम होता. राज्य शासनाने भूविकास बँकेचे कर्ज घेतलेल्या ३४,७८८ शेतकऱ्यांच्या ९६४.१५ कोटी रुपये इतक्या थकीत कर्जाची रक्कम माफ करण्याचा निर्णय

घेतला. त्यानुसार कर्जदार शेतकऱ्यांच्या साधारणतः ६९,००० हेक्टर क्षेत्रावरील बोजा कमी करण्यात आला आहे. याचा लाभ शेतकऱ्यांना झाला आहे. शेतपिकासाठी नवीन अर्थसाहाय्य घेताना आता सातबारावरील बोजा कमी झाल्याने त्यांना कोणतीही अडचण भासणार नाही.

सहकारी संस्थांचे संगणकीकरण

राज्य शासनाने केंद्र पुरस्कृत प्राथमिक कृषी पतपुरवठा सहकारी संस्थांचे संगणकीकरण या योजनेची अंमलबजावणी करण्याचा निर्णय घेतला. याचा लाभ राज्यातील १२ हजार सहकारी संस्थांना होणार आहे. केंद्र सरकारच्या या योजनेची अंमलबजावणी व्हावी, यासाठी राज्य शासनाच्या हिश्यातील रकमेची तरतूदही करण्यात आली आहे. सध्या जिल्हा सहकारी बँकांमध्ये संगणकीकरण झाले आहे. मात्र गावपातळीवरील कृषी पतपुरवठा सहकारी संस्थांमध्ये संगणक प्रणाली नाही. या योजनेच्या अंमलबजावणीमुळे शेतकऱ्यांना आणि सभासदांना विविध प्रकारच्या सेवा सक्षमपणे पुरवणे आता शक्य होणार आहे.

राज्यातील सहकार चळवळ बळकट करणे व सहकार चळवळ लोकांपर्यंत पोहोचवण्यासाठी केंद्र शासनाच्या निर्देशानुसार राज्य स्तरावर मुख्य सचिव यांच्या अध्यक्षतेखाली राज्य सहकार विकास समिती व जिल्हा स्तरावर संबंधित जिल्हाधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखाली जिल्हा सहकार विकास समितीची स्थापना करण्याचा निर्णय घेतला. राज्य सहकार विकास समितीच्या तीन बैठका आतापर्यंत झाल्या आहेत. केंद्र शासनाच्या सहकार से समृद्धीअंतर्गत सुरू असलेल्या विविध योजनांचा आढावा वेळोवेळी घेण्यात येत आहे.

प्राथमिक कृषी सहकारी संस्थांचे संगणकीकरण या योजनेतर्गत ८,००० संस्थांचे संगणकीकरण पूर्ण करण्यात आले आहे. उर्वरित ४,००० संस्थांसाठी संगणक खरेदीसाठी निविदा जेम पोर्टलवर प्रसिद्ध करण्यात आली आहे. जगातील सर्वात मोठ्या धान्य साठवणूक योजनेतर्गत २५ गोदामांचे बांधकाम पूर्ण झाले आहे. जनऔषधी केंद्र या योजनेतर्गत ३६ जनऔषधी केंद्रे प्रत्यक्ष कार्यरत झाली आहेत. पी.एम. किसान समृद्धी केंद्र स्थापन करणे या योजनेतर्गत ८२५ केंद्रे स्थापन करण्यात आली आहेत. भारतीय बीज सहकारी समितीमध्ये ७७१ संस्था सदस्य म्हणून सामील झाल्या आहेत.

भागमर्यादा वाढवण्याबाबत

महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम १९६० मधील कलम २८ मध्ये, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे सभासदांच्या वैयक्तिक भाग मर्यादामध्ये सुधारणा करण्याचा शासनास अधिकार आहे. त्यानुषंगाने नागरी/ग्रामीण बिगरशेती सहकारी पतसंस्था व पगारदार सहकारी

पतसंस्था यामधील सभासदाने धारण करावयाची भागमर्यादा २ लाख रुपयांवरून ५ लाख रुपये करण्याबाबत अधिसूचना २५ एप्रिल २०२४ रोजी प्रसिद्ध करण्यात आली. त्याचा लाभ भागधारकांना होणार आहे.

उपसा जलसिंचन योजनेची कर्जमाफी

कुंडलवाडी विविध कार्यकारी सहकारी संस्था मर्या., कुंडलवाडी, ता. बिलोली, जि. नांदेड या संस्थेच्या दोन उपसा जलसिंचन योजनांचे थकीत कर्ज (मुद्दल) २०५.२७ लाख रुपये व श्रीरामकृष्ण गोदावरी सहकारी उपसा जलसिंचन संस्था मर्या., ता. वैजापूर, जि. छत्रपती संभाजीनगर या संस्थेच्या चार योजनांचे थकीत कर्ज (मुद्दल) ६,४२६.५९ लाख रुपये माफ करण्याचा निर्णय आपण घेतला. याबाबतचा शासन निर्णयही निर्गमित करण्यात आला आहे.

पतसंस्थेची तरलता निधी

राज्यातील नागरी / ग्रामीण बिगर शेती सहकारी पतसंस्थांसाठी स्थिरीकरण व तरलता साहाय्य निधी योजनेसाठी १०० कोटी रुपये इतका निधी परतफेडीच्या अटीवर बिनव्याजी भांडवल स्वरूपात मंजूर करण्याचा निर्णय सहकार विभागाने घेतला. याबाबतचा शासन निर्णयही १ जुलै २०२४ रोजी निर्गमित करण्यात आला.

याशिवाय संस्थांच्या व्यवसाय वृद्धीसाठी राज्य शासनाने सहकारी संस्थांसाठी अटल अर्थसाहाय्य योजनेस २०२२-२३ व २०२३-२४ या वर्षासाठी आपण मुदतवाढ दिली होती. त्याचा मोठ्या प्रमाणात लाभ सहकारी संस्थांना झाला. स्वयंपुनर्विकास करणाऱ्या सहकारी गृहनिर्माण संस्थांचे मानीव अभिहस्तांतरण एक महिन्यात करण्याचा निर्णय आपण घेतला. राज्यातील नोंदणीकृत सहकारी गृहनिर्माण संस्थांना येणाऱ्या अडचणी सोडवण्यासाठी जिल्हास्तरावर स्थापन करण्यात आलेल्या तक्रार निवारण समितीमध्ये संबंधित को-ऑपरेटिव्ह हाऊसिंग फेडरेशनच्या प्रतिनिधींचा समावेश करण्याचा निर्णय घेतला. राष्ट्रीय कृषी विकास योजनेतर्गत ऊसतोडणी यंत्रांना अनुदान देण्याच्या योजनेची अंमलबजावणी केली. महाराष्ट्र ॲग्रोबिझनेस नेटवर्क (मॅनेट) प्रकल्पासाठी निधीची उपलब्धता करून दिली.

महाराष्ट्र हे कायमच सहकाराचे केंद्र राहिले आहे. त्यामुळे येथील सहकारी चळवळीला बळ देऊन त्याला सशक्त करण्याचा आणि पर्यायाने येथील शेतकरी समृद्ध करण्याचा प्रयत्न राज्य शासनाच्या माध्यमातून होत आहे.

शब्दांकन : दीपक चव्हाण, विभागीय संपर्क अधिकारी

राज्य शासन जनतेसाठी अहोरात्र काम करत असते. शासकीय यंत्रणांचा समन्वयक म्हणून महसूल विभागाकडे पाहिले जाते. महसूल, पशुसंवर्धन व दुग्धव्यवसाय विकास विभागाचा मंत्री म्हणून काम करताना दोन्ही विभागांच्या माध्यमातून सादर केलेल्या अनेक प्रस्तावांवर मंत्रिमंडळाने क्रांतिकारक बदल घडवणारे निर्णय घेतले आहेत. राज्यातील पशुधनाच्या उत्पादक क्षमतेचा पुरेपूर वापर करून पशुपालनापासून मिळणाऱ्या उत्पन्नाद्वारे राष्ट्रीय सकल उत्पादनात भर टाकण्यासाठी पावले टाकली आहेत. या काळात राज्याच्या विकासात भर टाकणाऱ्या कामांचा आढावा या लेखाच्या माध्यमातून समोर ठेवण्यात येत आहे.

योजनांची यशस्वी अंमलबजावणी

राधाकृष्ण विखे-पाटील,

महसूल, पशुसंवर्धन आणि दुग्धव्यवसाय विकास मंत्री

महसूल विभाग हा शासन-प्रशासनातील कणा असून शासनाच्या विविध योजना प्रभावीपणे राबवण्याची जबाबदारी पार पाडत आहे. सर्व विभाग व यंत्रणांच्या सहकार्याने गावपातळीवरील शेवटच्या व्यक्तीपर्यंत पारदर्शक पद्धतीने लाभ पोहोचवण्यात महसूल विभागाला यश मिळाले आहे. माझ्याकडील या विभागाच्या पारदर्शक व अग्रेसर ई-गव्हर्नन्स कार्यपद्धतीमुळे नागरिकांची शासकीय कार्यालयात येण्याची गरज कमी झाली आहे. विविध योजनांचे लाभ ऑनलाइन पद्धतीने दिले जात आहेत. 'डिजिटल इंडिया'च्या माध्यमातून ५,१३७ गावांत ४जी इंटरनेट सेवांसाठी जमीन दिली आहे. दूरक्षेत्रामधील गावांमध्ये ४जी सेवा उपलब्ध करून देण्यासाठी भारत संचार निगम लि. यांना मागणी प्राप्त झाल्यानंतर १५ दिवसांत २०० चौ.मी.पर्यंतची जागा विनाशुल्क देण्याचा निर्णय घेण्यात आला. नोंदणी व मुद्रांक विभागाने मागच्या वर्षी ४१,६०,१९७ दस्त नोंदणी हाताळल्या होत्या. यात ऑनलाइन ८,६०,००० व ऑफलाइन ३३,००,१३७ अशी नोंदणीची संख्या आहे. २०२४-२५ या आर्थिक वर्षात आतापर्यंत १३,४०,४६४ दस्त नोंदणी केली आहे.

आतापर्यंत ३५,८५८ कोटी रुपयांचा महसूल शासनाच्या तिजोरीत जमा झाला आहे. राज्याच्या विकासाचा वेग मोठा आहे. राज्याच्या महसुली उत्पन्नातदेखील मोठी वाढ झाली आहे, याचा महसूल मंत्री म्हणून मला मोठा आनंद आहे.

नागरिकांच्या तक्रारींचे निरसन करण्यासाठी सीआरएम पोर्टल, मोबाइल ॲप्लिकेशन, फेसबुक, व्हाट्सअप आदी समाजमाध्यम व ध्वनी संदेश प्रणाली वापरून प्राप्त तक्रारींवर कार्यवाही केली आहे. महाराष्ट्र मुद्रांक शुल्क अभय योजनेस दोन्ही टप्प्यांत नागरिकांचा चांगला प्रतिसाद मिळाला. भूमिअभिलेख विभागाकडून १,९०,११,९०८ गाव नमुना सातबारा, ५९,१७,४४१ जमीनधारक माहितीपत्रक नमुना ८अ, ७,४६,०७९ फेरफार नोंदी, १४,८८,८९४ मिळकत पत्रिका देण्याची कार्यवाही केली आहे.

मराठवाड्यातील इनाम जमिनींचा प्रश्न मार्गी

राज्य मंत्रिमंडळाने घेतलेल्या ऐतिहासिक निर्णयामुळे मराठवाड्यातील इनाम मिळकतीची ६० वर्षांपासून जुनी मागणी निकाली निघत आहे. छत्रपती संभाजीनगर, जालना, परभणी, नांदेड, हिंगोली, बीड, लातूर, धाराशिव जिल्ह्यांमध्ये खालसा झालेल्या इनाम जमिनींच्या हस्तांतरणाचा मार्ग मोकळा झाल्याने जवळपास ५५ हजार हेक्टर जमिनी खुल्या होतील. या अनुषंगाने हैद्राबाद इनाम निर्मूलन व रोख अनुदान अधिनियम १९५४ आणि हैद्राबाद अतियात चौकशी अधिनियम १९५२ मध्ये सुधारणा करण्यात येणार आहेत.

महसूल पंधरवडा

१ ते १५ ऑगस्ट २०२४ या कालावधीत महसूल पंधरवडा-२०२४ उपक्रम राबवण्यात आला. समाजातील सर्व घटकांसाठी असलेल्या शासकीय उपक्रमांच्या यशस्वी अंमलबजावणीमधून शासनाची प्रतिमा निर्माण होते असे गौरवोद्गार मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे यांनी महसूल पंधरवड्याच्या शुभारंभाप्रसंगी काढले. महसूल मंत्रिपदाच्या कार्यकाळात जुलै २०२२ पासून आजपर्यंत अनेक धोरणात्मक निर्णय घेतले आहेत, त्यावर दृष्टिक्षेप टाकणे, मी महत्त्वाचे समजतो.

जनहिताचे निर्णय

मागील वर्षी 'शासन आपल्या दारी' उपक्रमातून कोट्यवधी लाभार्थ्यांपर्यंत थेट लाभ पोहोचवण्यात आले. सलोखा योजनेतर्गत सवलतीमुळे वहिवाटीच्या असंख्य वादांवर तोडगा निघाला. नैसर्गिक आपत्तीमुळे शेतीच्या नुकसानभरपाईसाठी ई-पीक पाहणी प्रकल्प राबवण्यास सुरुवात झाली आहे. झोपडपट्टी पुनर्वसन योजनेसाठी वतन किंवा इनाम जमिनी आणि महार वतन जमिनीवरील आकारावयाच्या नजराणा रकमेबाबत दिलासा देणारा निर्णय घेतला. दिव्यांग व्यक्ती हक्क अधिनियम २०१६ मधील तरतुदीनुसार दिव्यांग व्यक्तींना निवासी प्रयोजनासाठी शासकीय जमीन प्राधान्याने व सवलतीने देण्याचा निर्णय घेतला. शासनाने वाटप केलेल्या जमिनीवरील सहकारी गृहनिर्माण संस्थांमध्ये ५ टक्के आरक्षण ठेवण्यात येणार आहे.

राज्याच्या औद्योगिक विकासासाठी नाशिक जिल्ह्यात अंबड येथे एमआयडीसी विस्तारीकरणासाठी २४ कोटी २ लाख ४० हजार रुपये किमतीची १६ हेक्टर शासकीय जमीन विनामूल्य दरात देण्याचा निर्णय घेण्यात आला. स्वातंत्र्यसैनिकांना निवासी प्रयोजनासाठी शासकीय जमीन देण्याबाबत सुधारित कौटुंबिक मासिक उत्पन्न मर्यादा वाढवण्यात आली.

कोतवालांच्या मानधनात दुप्पट वाढ करून १५ हजार रुपये महिना केले. महसूल अधिकारी कर्मचाऱ्यांच्या क्रीडा व सांस्कृतिक विकासासाठी ५० लाखांची तरतूद केली आहे. राष्ट्रनेता ते राष्ट्रपिता सेवा पंथरवड्यामध्ये १४ सेवांतील ६६,०८१ हजार अर्ज निकाली काढण्यात आले.

सुधारित वाळू धोरण

महसूल विभागाने सुधारित वाळू/रेती धोरण आणले आहे. या धोरणानुसार लिलाव बंद होऊन एक वर्षासाठी सर्व नागरिकांना प्रतिब्रास ६०० रुपये (१३३ रुपये प्रति मेट्रिक टन) वाळू विक्रीचा दर निश्चित करण्यात आला आहे. वाळू डेपोतूनच ६०० रुपयांमध्ये वाळू उपलब्ध करण्यात आली.

राज्याच्या पशुसंवर्धन व दुग्धव्यवसाय विकास विभागाचा मंत्री म्हणून काम करताना या विभागात मागच्या काळात अनेक सुधारणा केल्या आहेत. पशुसंवर्धन क्षेत्रात आर्थिक विकासाची मोठी संधी आहे. या दृष्टिकोनातून काही महत्त्वाचे निर्णय नमूद करता येतील.

पशुपालन व्यवसायाची पंचसूत्री

राज्यात पशुउद्योजकता निर्माण करण्यासाठी पशुसंवर्धन विभागाकडून उच्च उत्पादन व प्रजननक्षमता असलेल्या वंशावळीची पैदास, पशुस्वास्थ्य, पशुखाद्य, पशुचारा व व्यवस्थापन या पंचसूत्रीचे महत्त्व पशुपालकांपर्यंत पोहोचवण्यात येते आहे. चारा स्वयंपूर्ण गाव संकल्पना राबवण्यास प्रोत्साहन देण्यात येते आहे. पशुधनाच्या विकासासाठी राज्यात पहिल्यांदाच 'पशुसंवर्धन पंथरवडा-२०२४'चे आयोजन केले.

पशुपालक व शेतकऱ्यांना दुधासाठी अनुदान

पशुसंवर्धन आयुक्तालय व दुग्धव्यवसाय आयुक्तालयाचे एकत्रिकरण करण्यास व १५,७८१ पदांच्या सुधारित आकृतिबंधास मान्यता दिली. पशुपालक व शेतकऱ्यांना दुधासाठी प्रति लिटर ५ रुपये अनुदान दिले. १ जुलै २०२४ पासून सहकारी दूध संघ व दूध प्रक्रिया उद्योगांनी पशुपालकांकडून प्रतिलिटर ३० रुपये दराने दूध खरेदीचा निर्णय घेतला. दूध उत्पादकांच्या हितासाठी दूध भुकटीस निर्यात अनुदान देण्यात येणार आहे. लाल कंधारी, देवणी गोवंश जतन व संवर्धनासाठी साकुड जि.बीड येथे पशुपैदास प्रक्षेत्र उभारणीस मान्यता दिली. पशुपालक व शेतकऱ्यांच्या हितासाठी १० वर्षांपासून तोट्यात असलेल्या महानंद संस्थेस २५३ कोटी रुपये इतका निधी भाग भांडवल देण्याचा व राष्ट्रीय

दुग्ध विकास मंडळामार्फत पाच वर्षासाठी व्यवस्थापन व प्रचालन करण्याचा निर्णय घेतला आहे. विदर्भ-मराठवाडा दुग्धविकास प्रकल्पाच्या दुसऱ्या टप्प्यासाठी १६० कोटी रुपयांच्या निधीस मंजुरी दिली आहे.

पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी महाराष्ट्र शेळी व मेंढी विकास महामंडळाच्या भागभांडवलात भरीव वाढ केली. भागभांडवल २५ कोटी रुपये होते ते आता ९९ कोटी ९९ लाख इतके करण्यात येणार आहे. राजे यशवंतराव होळकर महामेष योजना पुढे सुरू ठेवण्याचा आणि मेंढपाळ लाभार्थींना रक्कम थेट खात्यात जमा करण्याचा निर्णय घेण्यात आला. अहमदनगर जिल्ह्यातील ढवळपुरी येथे लोकर प्रक्रिया केंद्र व उत्पादने निर्मिती केंद्र होणार आहे.

पशुवैद्यकीय महाविद्यालयास मान्यता

पशुवैद्यकीय महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या आंतरवासिता भत्यात वाढ करून ११ हजार करण्याचा महत्त्वपूर्ण निर्णय घेतला. खासगी पशुवैद्यकीय महाविद्यालय स्थापन करण्यास मान्यता आली आहे. अहमदनगर व अकोला जिल्ह्यात नवीन पशुवैद्यकीय महाविद्यालयाची स्थापना करण्यास मान्यता देण्यात आली. पशुवैद्यकीय दवाखाने कमी असलेल्या तालुक्यांमध्ये ८० फिरते पशुचिकित्सा पथके व ३२९ वाहने उपलब्ध करून देण्यात येणार आहेत. राज्यातील २,८४१ पशुवैद्यकीय दवाखान्यांचे श्रेणी-१ मध्ये श्रेणीवाढ करण्यात येणार आहे.

दीड कोटी पशुधनाचे मोफत लसीकरण

महाराष्ट्र हे दीड कोटी पशुधनाचे मोफत लसीकरण करणारे देशातील एकमेव राज्य ठरले. लम्पी रोग प्रादुर्भावाने पशुधन गमावलेल्या शेतकऱ्यांना प्रति गाय ३० हजार रुपये, प्रति बैल २५ हजार रुपये व प्रति वासरू १६ हजार रुपये नुकसानभरपाई देण्याबाबत कार्यवाही केली गेली. राज्यात २१ व्या पशुगणनेचे आयोजन करण्यात येत आहे. महाराष्ट्र गौसेवा आयोग २०२३ मध्ये स्थापन करण्यात आला आहे. आयोगासाठी येणाऱ्या १ कोटी २७ लाख ५८ हजार रुपये खर्चास व एकूण १६ पदांच्या निर्मितीसदेखील मान्यता दिली आहे.

आमच्या सरकारच्या कार्यकाळात मोठे काम झाले असून विभागाने घेतलेल्या निर्णयांची मोठी उपलब्धी आहे. शहरी व ग्रामीण भागात राज्य शासनाच्या महसूल व पशुसंवर्धन विभागांकडून लाभ पोहोचविण्यासाठी योजनांची यशस्वी अंमलबजावणी होते आहे. या अंमलबजावणीतून होणाऱ्या विकासाचे चांगले परिणाम राज्याला भविष्यात मिळतील, हे आनंददायी आहे.

शब्दांकन : किरण वाघ, विभागीय संपर्क अधिकारी

साहित्य, कला, संस्कृती, इतिहास अशा क्षेत्रांत महाराष्ट्राला समृद्ध वारसा लाभला आहे. हा वारसा जपण्यासह अधिक समृद्ध करण्यासाठी गेल्या दोन वर्षांत राज्य शासनाने सातत्याने प्रयत्न केले. याशिवाय, वन आणि मत्स्यव्यवसाय विभागाची जबाबदारी सांभाळताना या विभागांना अधिकाधिक लोकाभिमुख करण्यासोबतच या क्षेत्रातील घटकांच्या समस्या सोडवण्याकडे आणि त्यांच्या सबलीकरणाकडे विशेष लक्ष देता आले. हरित महाराष्ट्राचे स्वप्न घेऊन वाटचाल सुरू असताना मत्स्यव्यवसाय विभागाच्या माध्यमातून मच्छीमारांना सुरक्षा देणे, त्यांना आर्थिक आधार देण्याचे काम होत आहे.

लोकाभिमुख निर्णय

सुधीर मुनगंटीवार,

वने, सांस्कृतिक कार्य, मत्स्यव्यवसाय मंत्री

राज्यात मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे, उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस आणि उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांच्या नेतृत्वाखालील राज्य शासनाला नुकतीच दोन वर्ष पूर्ण झाली. त्यांच्या नेतृत्वाखाली महाराष्ट्राला पायाभूत क्षेत्राच्या विकासाबरोबरच कला-साहित्य-संस्कृती-नाट्य अशा क्षेत्रातही नव्या उंचीवर नेण्याचा प्रयत्न या दोन वर्षांच्या कालावधीत झाला. वने, सांस्कृतिक कार्य आणि मत्स्यव्यवसाय विभागाची जबाबदारी पार पाडताना नावीन्यपूर्ण गोष्टी या विभागात करता आल्या. अनेक

संकल्पनांना मूर्त स्वरूप देता आले. प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांच्या नेतृत्वाखाली 'विकसित भारत २०४७' ही संकल्पना घेऊन काम सुरू आहे.

सांस्कृतिक कार्य

छत्रपती शिवाजी महाराज यांच्या शिवराज्याभिषेक दिनाचा ३५० वा वर्ष सोहळा आपण राज्यभर साजरा केला. याची सुरुवात दुर्गराज रायगडावर साजरा झालेल्या राज्याभिषेक सोहळ्याच्या कार्यक्रमाने झाली. विविध १००८ ठिकाणच्या पवित्र स्थानांहून आणलेले 'जलकलश' ही संकल्पना वैशिष्ट्यपूर्ण ठरली.

- जागतिक वारसा स्थळांच्या यादीत महाराष्ट्रातील लष्करी भूप्रदेश या वैशिष्ट्यपूर्ण वारशाचा समावेश व्हावा, यासाठी आपल्या देशाच्या वतीने युनेस्कोकडे प्रस्ताव पाठविण्यात आला आहे.
- जिल्हा वार्षिक योजनेत यासाठी तीन टक्के निधीची तरतूद.
- किल्ले रायगड विकास प्राधिकरण स्थापन.
- छत्रपती शिवाजी महाराज यांच्या जयंती दिनापासून म्हणजेच १९ फेब्रुवारी २०२३ पासून राज्यगीत म्हणून 'जय जय महाराष्ट्र माझा' हे गीत स्वीकारले.
- भारतीय स्वातंत्र्याच्या ७५ वर्षांच्या निमित्ताने 'आझादी का अमृत महोत्सव' अंतर्गत आपण विशेष समारंभ, उपक्रम, योजना व विविध कार्यक्रमांचे आयोजन केले.
- 'हर घर तिरंगा' अभियानाच्या माध्यमातून मनामनात देशभक्तीचे स्फुल्लिंग चेतवण्याचे काम.
- पुणे येथील आंबेगाव येथे छत्रपती शिवाजी महाराज संकल्पना उद्यानासाठी ५० कोटी रुपयांची तरतूद.
- मुंबई, अमरावती, नाशिक, छत्रपती संभाजीनगर, नागपूर येथे दृक्श्राव्य माध्यम सुविधेसह शिवचरित्रावरील उद्याने निर्मित करण्यासाठी २५० कोटी रुपयांची तरतूद.
- शिवनेरी किल्ल्यावर शिवछत्रपतींच्या जीवनचरित्रावर संग्रहालय तयार करण्यात येणार आहे. शिवकालीन किल्ल्यांचे संवर्धन यासाठी ३०० कोटी रुपयांची तरतूद.

- मराठवाडा मुक्ती संग्राम दिनास ७५ वर्षे पूर्ण झाल्याच्या निमित्ताने मराठवाडा विभागाच्या आठ जिल्हांमध्ये त्यानिमित्त विविध उपक्रमांचे आयोजन.
- सांस्कृतिक कार्य विभागामार्फत २ ऑक्टोबर रोजी राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांच्या जयंतीनिमित्ताने ७५ नद्यांच्या परिक्रमेचा शुभारंभ करण्यात आला. नद्यांचे प्रदूषण रोखण्यासाठी आणि नदीचे संवर्धन करण्यासाठी 'चला जाणू या नदीला' हे अभियान सुरू केले.
- नाट्यनिर्मिती संस्थांना नवीन नाट्यनिर्मितीसाठी अनुदान योजनेस मान्यता देण्यात आली आहे. अनुदान योजनेतर्गत नाट्य परीक्षण समितीची पुनर्रचना करण्यात आली आहे.
- जीवनगौरव पुरस्कारांच्या रकमेत गतवर्षीपासून दुप्पट वाढ करण्यात आली आहे. आता त्याची रक्कम पाच लाख रुपयांवरून १० लाख रुपये इतकी करण्यात आली आहे. राज्य सांस्कृतिक पुरस्कारांची रक्कमही एक लाख रुपयांवरून तीन लाख रुपये इतकी करण्यात आली आहे.
- ज्येष्ठ गायिका आशा भोसले, पद्मभूषण आप्पासाहेब धर्माधिकारी, ज्येष्ठ अभिनेते अशोक सराफ यांना महाराष्ट्र भूषण देऊन त्यांच्या कार्याचा गौरव.
- मराठी चित्रपट निर्मितीसाठी प्रोत्साहन मिळावे म्हणून एक खिडकी योजना.
- राज्यात ७५ नवे नाट्य-चित्रगृह उभारण्यासाठी निधीची तरतूद.

छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या राज्याभिषेक दिन सोहळ्याचे औचित्य साधून शिवकालीन 'सुवर्ण होन' या नाण्याचे टपाल तिकीट प्रकाशित करण्यात आले. गेट वे ऑफ इंडियाच्या गाभाऱ्यात सांस्कृतिक विभागाच्या पुरातत्व व वस्तुसंग्रहालय संचालनालयातर्फे ऐतिहासिक शिवकालीन शस्त्रास्त्रांचे प्रदर्शन आयोजित करण्यात आले. सांस्कृतिक कार्य विभागामार्फत राज्याभिषेक दिन सोहळ्यानिमित्त एक बोधचिन्ह तयार केले. या बोधचिन्हातून राज्याभिषेकाचे महत्त्व आपण सर्वदूर घेऊन गेलो. रायगडावर दरवर्षी हा सोहळा राज्य शासनाच्या माध्यमातून साजरा करण्याचा निर्णय घेतला आहे. याशिवाय शिवकालीन वाघनखे आपण महाराष्ट्रात आणली. त्यासाठी लंडनच्या व्हिक्टोरिया अल्बर्ट वस्तुसंग्रहालयाशी करार करण्यात आला. ऐतिहासिक अशी ही वाघनखे आपण सर्व नागरिकांना पाहता यावीत, यासाठी सातारा येथील वस्तुसंग्रहालयात ठेवली. त्यानंतर तीन वर्षांच्या काळात राज्यातील विविध ठिकाणी ती नागरिकांना पाहण्यासाठी ठेवण्यात येणार आहेत.

गणेशोत्सव मंडळांसाठी स्पर्धा

राज्यात सार्वजनिक गणेशोत्सव मंडळांची मोठी परंपरा आहे. राज्यातील गणेशोत्सवाने नेहमीच नागरिकांना जागरूक करण्याचे काम केले आहे. त्यांच्या या प्रयत्नांना प्रोत्साहन म्हणून राज्य शासन उत्कृष्ट सार्वजनिक गणेशोत्सव मंडळांसाठी स्पर्धा घेते. राज्य शासनाच्या विविध योजनांना नागरिकांपर्यंत नेण्याचे माध्यम; तसेच पर्यावरण, कायदा व सुव्यवस्था, महिला व बालविकास, शिक्षण, आरोग्य संदर्भातील जनजागृती या माध्यमातून होते. त्यामुळेच राज्य शासनाने यासाठी असलेल्या पारितोषिक रकमेत वाढ केली आणि बक्षिसांच्या संख्येतही वाढ केली.

वन संवर्धन

राज्यात वन व वन्यजीव संवर्धनाच्या अनुषंगाने १८ नवीन संवर्धन राखीव क्षेत्र घोषित करण्यास तत्त्वतः मान्यता देण्यात आली आहे. त्यामुळे राज्यात संवर्धन राखीव क्षेत्रांची संख्या ५२ होणार आहे. वन विभागात कार्यरत अधिकारी व कर्मचारी यांचा वनांचे किंवा वन्य जीवांचे संरक्षण करतेवेळी वन्य प्राण्यांच्या हल्ल्यात मृत्यू ओढवल्यास त्यांच्या वारसांना २५ लाख रुपये आणि कायमचे अपंगत्व आल्यास ३ लाख रुपये इतके आर्थिक साहाय्य देण्याचा निर्णय घेतला आहे. वन्य प्राण्यांच्या हल्ल्यात मनुष्यहानी झाल्यास त्याबाबतीत प्रदान करावयाच्या आर्थिक साहाय्याच्या रकमेत १५ लाख रुपयांवरून २० लाख रुपये इतकी वाढ करण्यात आली आहे.

मत्स्यव्यवसायास चालना

मत्स्यव्यवसाय विकासाला चालना देणारे आणि मत्स्य उत्पादनात महाराष्ट्राला आघाडीवर ठेवेल असे समग्र मत्स्यविकास धोरण आणण्याचे काम राज्य शासनाच्या माध्यमातून होत आहे. त्यासाठी उत्तर प्रदेशचे माजी राज्यपाल यांच्या अध्यक्षतेखाली एक समिती नेमण्यात आली असून तिचे काम सुरू आहे.

प्रधानमंत्री मत्स्यसंपदा योजनेच्या माध्यमातून केंद्र सरकारकडून मिळणाऱ्या निधीचा उपयोग मच्छीमार बांधवांच्या विकासासाठी होत आहे. मत्स्य उत्पादन अधिक काळ टिकण्यासाठी शीतगृह सुविधा,

महत्त्वपूर्ण निर्णय

- रामसर परिषदेने, ठाणे खाडी फ्लेमिंगो अभयारण्य म्हणून रामसर क्षेत्र घोषित केले आहे.
- वन्य प्राण्यांचे आणि वनस्पतींचे व त्यांच्या अधिवासाचे संरक्षण करण्याच्या प्रयोजनार्थ राज्यात ११ नवीन संवर्धन राखीव क्षेत्रे अधिसूचित.
- राज्याचा मुख्यतः हरित ऊर्जा क्षेत्रावर भर असून त्याकरिता सौर, जल आणि पवनऊर्जा या क्षेत्रामध्ये ३० हजार कोटी रुपयांचे सामंजस्य करार.
- एक पेड मॉ के नाम या प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांच्या संकल्पनेनुसार राज्यातही अमृतवन ही संकल्पना राबवली.
- हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे गोरेवाडा प्राणी संग्रहालयात आफ्रिकन सफारी व पक्षी उद्यान आणि पुण्यातील शिवनेरी येथे बिबट सफारी सुरू करण्याचा निर्णय.
- राज्यातील जैवविविधतेचे संरक्षण आणि संवर्धन ही काळाची गरज असून, यासंदर्भात जैवविविधता प्रशिक्षण केंद्र चंद्रपूर येथे सुरू करण्यात येणार.
- लोणार सरोवर जतन, संवर्धन आणि विकास करण्यासाठी ३६९ कोटी ७५ लाख रुपयांच्या विकास आराखड्यास मंजुरी.

मत्स्य संगोपन व संवर्धनासाठी मच्छीमार बांधवांमध्ये जनजागृती करण्यात येणार आहे. मासे हे नाशीवंत प्रकारात येत असल्याने ते त्वरित विकण्यासाठीची एक साखळी प्रक्रिया तयार करणे, मत्स्यव्यवसाय उद्योगाला चालना देणारे पूरक जोडधंदे आणि रोजगार उपलब्ध होणे यावर भर देण्यात येणार आहे.

प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांच्या 'आत्मनिर्भर भारत' संकल्पनेत मत्स्यपालन क्षेत्राचे योगदान मोठे असणार आहे. आजवर शेततळ्यात व्यावसायिक मत्स्यपालन करण्यासाठी विविध परवानग्या घेणे आवश्यक होते. मात्र यापुढे त्यात बदल करत शेतकऱ्याला स्वतःच्या शेततळ्यात मत्स्यपालन करण्यासाठी परवानगीची आवश्यकता लागू नये, अशी शासनाची कल्पना आहे.

- निमखाऱ्या पाण्यात मत्स्यसंवर्धनाच्या दृष्टीने मत्स्यव्यवसाय क्षेत्रात रोजगार आणि उद्योगवाढीसाठी मत्स्य विभाग, महाराष्ट्र शासन आणि सेंट्रल इन्स्टिट्यूट ऑफ ब्रॅकिश वॉटर अँकाकल्चर यांच्यात सामंजस्य करार.
- डिझेल परतावा देण्याबाबत शासन अत्यंत सकारात्मक असून १२० हॉर्स पॉवरपर्यंतच्या बोटोंना डिझेल परतावा दिला जाणार.
- राज्यातील विविध बांधकाम प्रकल्पांमुळे बाधित होणाऱ्या मच्छीमारांसाठी राज्यस्तरीय नुकसानभरपाई धोरण आणण्यात आले आहे. यामध्ये मच्छीमारांना जवळपास ६ लाख रुपयांपर्यंत मदत मिळणार.
- मत्स्य उत्पादन विक्री करण्यासाठी मच्छीमार बांधवांना हक्काची बाजारपेठ आवश्यक असल्याने पालघर जिल्ह्यातील साटपाटी येथे सर्व सुविधांनी युक्त आदर्श मच्छी बाजारपेठ उभारली जाणार.

शब्दांकन : दीपक चव्हाण, विभागीय संपर्क अधिकारी

महाराष्ट्र राज्य हे देशातील शैक्षणिक क्षेत्रात विशेषतः वैद्यकीय शिक्षण क्षेत्रात अग्रगण्य राज्य मानले जाते. राज्याच्या निमशहरी, ग्रामीण, दुर्गम व अतिदुर्गम भागातील जनतेस आरोग्यविषयक प्राथमिक सुविधा उपलब्ध करून देण्यासाठी वैद्यकीय शिक्षण आणि आरोग्य सुविधेबाबत निर्माण झालेली जागरूकता लक्षात घेता नवीन शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालयांची स्थापना करण्याची सुरुवात केली आहे. प्रत्येक जिल्ह्यात वैद्यकीय महाविद्यालय स्थापन होत आहेत.

वैद्यकीय शिक्षण क्षेत्रात अग्रेसर

हसन मुश्रीफ, वैद्यकीय शिक्षण, विशेष साहाय्य मंत्री

वैद्यकीय शिक्षण विभागामार्फत राज्यातील पालघर, ठाणे (अंबरनाथ), जालना, अमरावती, बुलडाणा, वाशिम, वर्धा, भंडारा, गडचिरोली या शासकीय महाविद्यालय नसणाऱ्या जिल्ह्यांमध्ये प्रत्येकी १०० विद्यार्थी प्रवेशक्षमतेचे नवीन शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय व त्यास संलग्नित ४३० रुग्णखाटांचे रुग्णालय सुरू करण्यास मान्यता देण्यात आली आहे. शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालयाच्या आस्थापनेवरील वरिष्ठ निवासी संवर्गातील डॉक्टरांना २ डिसेंबर २०१३ च्या शासन निर्णयान्वये २५,००० रुपये व त्यावर ६व्या वेतन आयोगानुसार महागाई भत्ता असे मानधन सुनिश्चित करण्यात आले आहे. आता राज्यातील सर्व शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालयातील वरिष्ठ निवासी संवर्गातील डॉक्टरांना सरसकट ८५,००० रुपये प्रतिमाह एवढे मानधन पुढील ५ वर्षांसाठी निश्चित करण्यास मंजूरी देण्यात आली आहे.

शिक्षणाच्या क्षेत्रात अग्रगण्य राज्य मानले जाते. तथापि महाराष्ट्राची आर्थिक पाहणी सन २०२०-२०२१ नुसार महाराष्ट्र राज्यात प्रति १,००० लोकसंख्येमागे डॉक्टरांचे प्रमाण ०.८४ इतके आहे. देशपातळीवरील सरासरीच्या (०.९०) दृष्टीने सदर प्रमाण कमी असून जागतिक आरोग्य संघटनेची मानके विचारात घेता हे प्रमाण अत्यंत अल्प आहे. राज्यात सध्या डॉक्टरांची कमतरता असल्यामुळे वैद्यकीय शिक्षण विभागातील व सार्वजनिक आरोग्य विभागातील डॉक्टरांची बहुतांश पदे रिक्त आहेत. त्यामुळे राज्याच्या निमशहरी, ग्रामीण, दुर्गम व अतिदुर्गम भागातील जनतेस आरोग्यविषयक प्राथमिक सुविधा उपलब्ध करून देण्यात अडचणी निर्माण होतात. राज्याच्या लोकसंख्येत झालेली वाढ आणि वैद्यकीय शिक्षणाबाबत; तसेच आरोग्य सुविधेबाबत निर्माण झालेली जागरूकता लक्षात घेता नवीन शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालयांची स्थापना करणे आवश्यक आहे.

राज्यातील पालघर, ठाणे (अंबरनाथ), जालना, अमरावती, बुलडाणा, वाशिम, वर्धा, भंडारा आणि गडचिरोली या जिल्ह्यांचा बराचसा भाग ग्रामीण असल्यामुळे या जिल्ह्यांत दर्जेदार व परवडण्याजोग्या वैद्यकीय सुविधांचा अभाव जाणवत आहे. सद्यः स्थितीत उक्त जिल्ह्यांमध्ये सार्वजनिक आरोग्य विभागाच्या अखत्यारीतील रुग्णालये आहेत; परंतु सदर मर्यादित वैद्यकीय सेवा संबंधित जिल्ह्यास आरोग्य व्यवस्था पुरवण्यास अपुरी पडत आहे. यास्तव पालघर, ठाणे (अंबरनाथ), जालना, अमरावती, बुलडाणा, वाशिम, वर्धा, भंडारा आणि गडचिरोली या शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय नसणाऱ्या जिल्ह्यांमध्ये प्रत्येकी १०० विद्यार्थी प्रवेशक्षमतेचे नवीन शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय व त्यास संलग्नित ४३० रुग्णखाटांचे रुग्णालय स्थापन करण्यास मान्यता देण्यात आली आहे.

राज्यात नवीन वैद्यकीय महाविद्यालयांचे बांधकाम, कार्यान्वयन व संलग्नित रुग्णालयांच्या श्रेणीवर्धनाकरिता आशियाई विकास बँकेमार्फत निधी उपलब्ध करून घेण्यात येत आहे. हा निधी उपलब्ध करून घेण्याकरिता राज्यातील शासकीय

वैद्यकीय, दंत, आयुर्वेदिक; तसेच होमिओपॅथिक महाविद्यालयांना वैद्यकीय शिक्षण, संशोधन व रुग्णोपचाराकरिता जागतिक दर्जाच्या संस्थांमध्ये रुपांतरित करून राज्यातील आरोग्यसेवेची गुणवत्ता सुधारण्याकरिता उत्कृष्टता केंद्रे स्थापन करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. त्या अनुषंगाने जळगाव, लातूर, बारामती, सांगली (मिरज), कोल्हापूर, नंदुरबार व गोंदिया येथील शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालयांशी संलग्न प्रत्येकी १०० विद्यार्थी क्षमतेचे शासकीय परिचर्या महाविद्यालय सुरू करण्यास मान्यता देण्यात आली आहे.

सुधारित आकृतिबंध

राज्यातील वैद्यकीय महाविद्यालय व रुग्णालयातील दंतशास्त्र विभागातील प्राध्यापक, सहयोगी प्राध्यापक, साहाय्यक प्राध्यापक दंतशल्य चिकित्सक संवर्गाचा सुधारित आकृतिबंध निश्चित करण्यात आला आहे. राज्यात चंद्रपूर, जळगाव, बारामती, नंदूरबार, अलिबाग, सिंधुदुर्ग, सातारा, धाराशिव आणि परभणी येथे शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालयांची नव्याने निर्मिती झाली असल्याने राज्यातील शासकीय दंत महाविद्यालय व रुग्णालयांतील प्राध्यापक, सहयोगी प्राध्यापक, साहाय्यक प्राध्यापक दंतशल्य चिकित्सक संवर्गाचा सुधारित आकृतिबंध निश्चित करण्यात आला. तसेच शासकीय दंत महाविद्यालयातील व दंतशास्त्र विभागातील करार तत्त्वावर कार्यरत प्राध्यापक व सहयोगी प्राध्यापक यांचे मानधन दरमहा ५०,००० रुपये व ४०,००० रुपयांवरून अनुक्रमे १,२०,००० रुपये व १,३०,००० रुपये करण्यात आले आहे. याचबरोबर शासकीय वैद्यकीय, दंत व आयुर्वेद महाविद्यालये व रुग्णालयातील मानसेवी अध्यापकांना १९९७ पासून १,५०० रुपये इतके मासिक मानधन निश्चित करण्यात आले होते. १९९७ पासून २६ वर्षांच्या कालावधीत या मानधनात कोणतीही वाढ करण्यात आलेली नव्हती. ही बाब विचारात घेता मानसेवी अध्यापकांच्या मानधनात वाढ करून आता मानसेवी प्राध्यापकांना ३०,००० रुपये व मानसेवी सहयोगी प्राध्यापक/ साहाय्यक प्राध्यापक यांना २५,००० रुपये इतके सुधारित मासिक मानधन देण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. राज्यातील अभिमत विद्यापीठातील आरोग्य विज्ञानाच्या व्यावसायिक अभ्यासक्रमाच्या विद्यार्थ्यांकरिता शासनाच्या प्रचलित शिष्यवृत्ती प्रतिपूर्ती योजनेस मान्यता देण्यात आली.

राज्यातील शासकीय/शासन अनुदानित वैद्यकीय, दंत, आयुर्वेद, युनानी व होमिओपॅथी महाविद्यालयातील उमेदवारांना; तसेच परदेशातून वैद्यकीय पदवी धारण केलेल्या उमेदवारांना १८,००० रुपयांप्रमाणे विद्यावेतन अदा करण्यास मान्यता देण्यात आली आहे.

राज्यातील सर्व शासकीय वैद्यकीय, दंत व आयुर्वेद महाविद्यालयातील पदव्युत्तर अभ्यासक्रमाचे विद्यार्थी (कनिष्ठ निवासी-१/२/३ व वरिष्ठ निवासी-१/२/३) यांच्या विद्यावेतनात १ मार्च २०२४ पासून वेळोवेळी अनुज्ञेय महागाई भत्यासह प्रतिमाह १०,००० रुपये इतकी ठोक वाढ मंजूर करण्यात आली.

शासकीय वैद्यकीय/दंत महाविद्यालये व रुग्णालयांमध्ये जेनरिक औषधे दुकाने सुरू करण्यास परवानगी देण्यात आली. शासकीय वैद्यकीय/दंत/आयुर्वेद महाविद्यालये रुग्णालयामधील सर्व शैक्षणिक बाबींमध्ये; तसेच सर्व कामकाजामध्ये माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर

महत्वाचे निर्णय

- शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय व रुग्णालय, सातारा या संस्थेचे छत्रपती संभाजी महाराज शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय व रुग्णालय, सातारा असे नामाधिकरण करण्यात आले.
- शासकीय वैद्यकीय/दंत/आयुर्वेदिक/होमिओपॅथी महाविद्यालय व संलग्नित रुग्णालयातील गट-क व गट-ड ची पदे बाह्ययंत्रणेद्वारे मनुष्यबळाचा पुरवठा करण्यासाठी सेवा पुरवठादार संस्थेला/एजन्सीला मान्यता देण्यात आली.
- शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय व संलग्नित रुग्णालयांच्या सुरक्षांकरिता महाराष्ट्र राज्य सुरक्षा महामंडळाकडून घेण्यात आलेल्या सुरक्षा रक्षकांच्या मानधन वाढीबाबत शासन निर्णय घेण्यात आला.
- १४ शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालये व रुग्णालयांकरिता महाराष्ट्र सुरक्षा महामंडळाकडून एकूण १,०८८ सुरक्षा रक्षक उपलब्ध करून घेण्यात आले आहे. या सुरक्षा रक्षकांच्या मानधनात ३,००० रुपये मासिक इतकी वाढ.
- पायाभूत सुविधा, उपकरणे आणि आरोग्य सेवांची गुणवत्ता वाढवणे; तसेच मालमतेचा टिकाऊपणा वाढवणे.
- शासकीय वैद्यकीय/आयुर्वेद/दंत/होमिओपॅथी महाविद्यालय व रुग्णालयांमध्ये बाह्ययंत्रणेद्वारे यांत्रिक साफसफाई सेवा सुरू करण्यासाठी मान्यता.
- शासकीय वैद्यकीय दंत महाविद्यालय व रुग्णालयामध्ये ज्येष्ठ नागरिकांना मोफत आरोग्य सुविधा पुरवण्याचा निर्णय.
- शासकीय वैद्यकीय/दंत महाविद्यालय व रुग्णालयामध्ये ६० वर्षांवरील ज्येष्ठ नागरिकांना वर्षातून दोन वेळा मोफत आरोग्य चाचणी करण्याबाबत निर्णय घेण्यात आला.
- ज्येष्ठ नागरिकांच्या आरोग्य तपासणीकरिता डॉक्टर व संबंधित चाचणीकरिता आठवड्यातील दोन दिवस राखीव ठेवण्यात येत आहेत.
- धर्मादाय रुग्णालयांनी गरीब व निर्धन रुग्णांकरिता एकूण खाटांच्या २० टक्के इतक्या खाटा राखीव ठेवणे बंधनकारक आहे. या सवलतीचा फायदा घेण्याकरिता शासनाने विहित केलेल्या अटी व नियमांचे पालन करणे बंधनकारक आहे.

करण्याकरिता एन.आय.सी.ने विकसित केलेली नेक्स्ट झेन ई-हॉस्पिटल ही आरोग्यसेवा व्यवस्थापन प्रणाली एच.एम.आय.एस. कार्यान्वित करण्यास मान्यता देण्यात आली.

आरोग्य क्षेत्रात शिक्षण घेत असलेले बरेच विद्यार्थी नैराश्य, भीती या मानसिक स्थितीतून जात असताना आत्महत्या करत असल्याचे प्रमाण वाढत असल्याचे निदर्शनास आले असल्याने अशा विद्यार्थ्यांना मानसिक आधार देण्याच्या आनुषंगाने तज्ज्ञ व्यक्तींकडून समुपदेशन सदर संवाद या मानसिक आरोग्य हेल्पलाइनमार्फत केले जाणार आहे.

शब्दांकन : राजू धोत्रे, विभागीय संपर्क अधिकारी

देशाच्या विकासात उच्च शिक्षणाचे सर्वाधिक महत्त्व आहे. यात महाराष्ट्राचा मोठा वाटा आहे. भारताची अर्थव्यवस्था अधिक सक्षम करण्यासाठी ज्ञानावर आधारित अर्थव्यवस्थेला महत्त्व देऊन विद्यार्थीहिताला प्राधान्य देत अनेक गुणवत्तापूर्ण शैक्षणिक सुधारणा करण्यात आल्या आहेत. प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांच्या नेतृत्वाखाली भारताने राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण (एनईपी) २०२० तयार केले आहे. या योजनेत विद्यार्थ्यांच्या बौद्धिक विकासाबरोबर बहुमुखी तंत्रज्ञानावर आधारित सामाजिक, भावनिक प्रगती साधण्याचा प्रयत्न होत आहे.

दृजेदार गुणवत्तापूर्ण शिक्षणाला प्राधान्य

चंद्रकांत पाटील,

उच्च व तंत्रशिक्षण, वस्त्रोद्योग आणि संसदीय कार्ये मंत्री

नवीन शैक्षणिक धोरणानुसार व्यावसायिक शिक्षणातील मुलींचे प्रमाण वाढवण्याच्या दृष्टीने व मुलींना समप्रमाणात शिक्षणाच्या व्यापक संधी प्राप्त व्हाव्यात; तसेच महिला सक्षमीकरणांतर्गत आर्थिक पाठबळाअभावी व्यावसायिक अभ्यासक्रमाचे शिक्षण घेण्यापासून राज्यातील मुली उच्च शिक्षणापासून वंचित राहू नये, यासाठी ही योजना सुरु केली आहे. व्यावसायिक अभ्यासक्रमास प्रवेश घेणाऱ्या आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटक, सामाजिक व शैक्षणिकदृष्ट्या मागास प्रवर्गातील मुलींना शिक्षण शुल्क व परीक्षा शुल्कामध्ये ५० टक्क्यांऐवजी १०० टक्के लाभ देण्याचा निर्णय घेतला आहे. यामध्ये संस्थात्मक व संस्थाबाह्य या वर्गावारीत समाविष्ट होणाऱ्या अनाथ मुले व मुली यांनासुद्धा लाभ देण्यात येत आहे.

मराठी विद्यापीठ स्थापना

मराठी भाषेचा सर्वांगीण विकास, मराठी भाषेची प्रतिष्ठा, आणि अस्तित्व मजबूत राहावे, यासाठी अमरावती जिल्ह्यातील रिद्धपूर येथे मराठी भाषा विद्यापीठाची स्थापना करण्यात आली आहे. तसेच चंद्रपूर जिल्ह्यातील बल्लारपूर येथे एसएनडीटी विद्यापीठाचे केंद्र सुरु करण्यात आले.

शासकीय अभियांत्रिकी महाविद्यालय

कोल्हापूर जिल्ह्यामध्ये ऑटोमोबाइल, ऑटोमेशन, टेलिकम्युनिकेशन, ऊर्जा निर्मिती इत्यादी क्षेत्रांमध्ये मोठ्या प्रमाणात औद्योगिक विस्तार झालेला आहे. कोल्हापूर जिल्ह्यातील उपलब्ध असलेली औद्योगिक क्षेत्रे विचारात घेऊन शासकीय तंत्रनिकेतन, कोल्हापुरातील शैक्षणिक संकुलामधील उपलब्ध जागेमध्ये एकूण ५ अभ्यासक्रमांकरिता ३०० विद्यार्थी प्रवेश क्षमतेसह नवीन शासकीय अभियांत्रिकी महाविद्यालय सुरु करण्याचा निर्णय घेतला आहे.

परीस स्पर्श योजना

राज्यातील उच्च शिक्षणाचा दर्जा वाढवण्याच्या दृष्टीने नॅक, एनबीए

मूल्यांकनासाठी महाविद्यालयांना मार्गदर्शन व्हावे म्हणून 'परीस स्पर्श' योजना सुरु करण्यात आली आहे. यामुळे व्यावसायिक अभ्यासक्रमांच्या संस्थांचे एनबीए मूल्यांकन व एनएएसी मानांकन प्राप्त करून घेण्याच्या प्रयत्नांना गती मिळणार आहे.

सचिवांच्या मानधनात वाढ

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर चरित्र साधने प्रकाशन समिती सदस्य सचिवांच्या मानधनात वाढ करून सदस्य सचिवांना १० हजार रुपयांवरून २५ हजार रुपये मानधन; तसेच इतर सोयीसुविधांसह आवश्यक मनुष्यबळ उपलब्ध करून देण्याचा निर्णय घेण्यात आला.

राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विद्यार्थ्यांची संख्या ५ लाख

महाविद्यालयीन शिक्षण घेत असताना राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांना समाजसेवेची आवड निर्माण व्हावी, सामाजिक प्रश्नांची जाणीव व्हावी, राष्ट्रीय सेवा योजनेत विद्यार्थ्यांचा सहभाग वाढावा, यासाठी या योजनेच्या विद्यार्थ्यांची संख्या ५ लाख केली आहे.

कला महाविद्यालयास अभिमत विद्यापीठाचा दर्जा

मुंबईतील सर जे. जे. कला महाविद्यालय, उपयोजित कला महाविद्यालय, वास्तुशास्त्र महाविद्यालय या महाविद्यालयांचे मिळून डी-नोव्हो प्रकारांतर्गत अभिमत विद्यापीठ स्थापन करण्यास मान्यता देण्यात आली. देशातील पहिलेच अभिमत विद्यापीठ असणार आहे

सामंजस्य करार

राज्यातील प्राध्यापक, शारीरिक शिक्षण संचालक, ग्रंथपाल पदभरती करण्यास मान्यता देण्यात आली आहे. युनिसेफ आणि उच्च आणि तंत्रशिक्षण विभाग यांच्यात जलसंधारण आणि पर्यावरणपूरक जीवनशैली यांबाबत सामंजस्य करार करण्यात आला आहे. तसेच महाराजा सयाजीराव गायकवाड यांच्या ३४ नवीन ग्रंथ प्रकाशनास मान्यता देण्यात आली आहे. अभियांत्रिकी पदविका व पदवी अभ्यासक्रमांच्या मराठी भाषेतील २० पुस्तकांचे प्रकाशन करण्यात आले.

मराठा समाजाच्या विद्यार्थ्यांसाठी महत्त्वपूर्ण निर्णय

- सारथी संस्थेमार्फत अधिछात्रवृत्ती शिष्यवृत्ती (पीएच.डी. करिता) योजनेंतर्गत मराठा समाजाच्या २,१०९ विद्यार्थ्यांना ९७ कोटी रुपये वितरित करण्यात आले.
- सारथीकडून प्रशिक्षण घेतलेल्या ५१ विद्यार्थ्यांची युपीएससी (१२ आयएएस, १८ आयपीएस, ८ आयआरएस, १ आयएफएस, २ इंडियन फॉरेस्ट सर्व्हिस) व इतर सेवा (१०) तर ३०४ विद्यार्थ्यांची एमपीएससी मार्फत निवड.
- मराठा समाजाच्या ७५ विद्यार्थ्यांना परदेशी शिष्यवृत्तीचा लाभ व २१ कोटी रुपयांची तरतूद.
- छत्रपती राजाराम महाराज सारथी शिष्यवृत्तीसाठी या वर्षी ४४,१०२ विद्यार्थ्यांना ४२ कोटी रुपये मंजूर करण्यात आले.
- सारथीमार्फत ३५,७२६ विद्यार्थ्यांना रोजगार व स्वयंरोजगारासाठी कौशल्य विकासाचे प्रशिक्षण देण्यात आले.
- सारथी संस्थेचे पुणे येथील मुख्यालय आणि ६ विभागीय कार्यालये; तसेच लातूर व कोल्हापूर येथील उपकेंद्रात वसतिगृहासाठी विनामूल्य जमीन उपलब्ध करून दिली. तसेच बांधकामासाठी १,०२४ कोटी रुपये मंजूर.
- डॉ. पंजाबराव देशमुख वसतिगृह योजनेंतर्गत ३,७९,३७३ विद्यार्थ्यांना निर्वाहभत्ता १,२९३ कोटी रुपये वितरित.
- मराठा समाजाच्या विद्यार्थ्यांना स्वाधार योजनेप्रमाणे निर्वाहभत्यात भरीव वाढ करण्याचा निर्णय. प्रति विद्यार्थी, प्रति वर्ष ६० हजार रुपये महानगराच्या ठिकाणी, ५१ हजार रुपये विभागीय मुख्यालयाच्या ठिकाणी, ४३ हजार रुपये जिल्हाचे ठिकाणी आणि ३८ हजार रुपये निर्वाहभत्ता विद्यार्थ्यांच्या बँक खात्यात डीबीटीद्वारे वितरित करणार.
- राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज शिक्षण शुल्क शिष्यवृत्ती योजनेंतर्गत १७,५४,४९४ विद्यार्थ्यांना व्यावसायिक शिक्षणासाठी ९,२६२ कोटी रुपये मंजूर.
- ईडब्ल्यूएसअंतर्गत १० टक्के आरक्षणातून विविध शैक्षणिक अभ्यासक्रमांमध्ये ३१,००० विद्यार्थ्यांपैकी ७८ टक्के मराठा समाजाच्या विद्यार्थ्यांना प्रवेश; तसेच एमपीएससीमार्फत शासकीय सेवेत ६५० उमेदवारांपैकी ८५ टक्के मराठा समाजाच्या उमेदवारांना नियुक्ती.
- अण्णासाहेब पाटील आर्थिक विकास महामंडळामार्फत वैयक्तिक आणि गट कर्ज व्याज परतावा योजनेंतर्गत ७०,००० लाभार्थ्यांना ५,१६० कोटी रुपये मंजूर.
- महामंडळाकडून ३५ गट प्रकल्पांना ३.३५ कोटी रुपये कर्ज वितरित.
- मराठा आरक्षण कायदा मा. सर्वोच्च न्यायालयाने अवैध ठरवल्यामुळे शासकीय सेवेत निवड होऊन नियुक्ती न मिळालेल्या १,५५३ उमेदवारांना अधिसंख्य पदावर नियुक्ती देण्यात आली.
- न्यायालयीन प्रकरणात नोकरभरती प्रक्रिया रखडलेल्या उमेदवारांसाठी धोरणात्मक निर्णय घेऊन एमपीएससी व अन्य शासकीय सेवेत २,४०० उमेदवारांना नियुक्त्या देण्यात आल्या. एसईबीसीमधून ईडब्ल्यूएस व खुला (ओपन) प्रवर्गाचा विकल्प देऊन उमेदवारांना नियुक्त्या देण्याचा ऐतिहासिक निर्णय शासनाने घेतला.
- मराठा आरक्षण आंदोलनात मृत्युमुखी पडलेल्या ३६ व्यक्तींच्या वारसांना प्रत्येकी १० लाख रुपयांची मदत दिली. तसेच २० व्यक्तींच्या वारसांना एस.टी. महामंडळात नियुक्त्या दिल्या.
- कोणत्याही राष्ट्राचे भविष्य शैक्षणिक धोरणावर अवलंबून असते. आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक विकासाची प्रक्रिया शिक्षणातून उभी राहत असते, यासाठी महाराष्ट्राच्या सर्वांगीण विकासासाठी उच्च व तंत्रशिक्षण विभाग, वस्त्रोद्योग व संसदीय कार्यमंत्री म्हणून अनेक महत्त्वपूर्ण निर्णय घेतले.

कॅटिव्ह मार्केट योजना

एकात्मिक व शाश्वत वस्त्रोद्योग धोरणानुसार राज्यातील अंत्योदय शिधापत्रिकाधारक कुटुंबाला दरवर्षी एक साडी मोफत देण्यासाठी 'कॅटिव्ह मार्केट योजना' राबवण्यात येत आहे. ही योजना २०२३ ते २०२८ या पाच वर्षांसाठी निश्चित करण्यात आली असून, राज्यातील अंत्योदय शिधापत्रिकाधारक कुटुंबांना वस्त्रोद्योग विभागामार्फत यंत्रमागावर विणलेली प्रतिकुटुंब एक साडीचे रेशन दुकानावर मोफत वाटप करण्यात आली.

सूतगिरण्यांना वीज सवलतीस मुदतवाढ

राज्यातील सहकारी सूतगिरण्यांच्या आर्थिक अडचणी लक्षात घेऊन सहकारी सूतगिरण्यांना नवसंजीवनी देण्यासाठी सहकारी सूतगिरण्यांना प्रतियुनिट ३ रुपयांप्रमाणे ३ वर्षांकरिता वीज अनुदान व खासगी सूतगिरण्यांना प्रतियुनिट २ रुपयांप्रमाणे वीज अनुदान देण्याचा शासनाने यापूर्वी धोरणात्मक निर्णय घेतला.

कोष खरेदी विक्री बाजारपेठ

राज्यातील शेतकऱ्यांनी उत्पादित केलेल्या रेशीम कोषाला हक्काची बाजारपेठ मिळावी म्हणून जालना व सोलापूर येथे शासकीय कोष खरेदी-विक्री बाजारपेठ उभारण्यात आली आहे. तसेच कृषी उत्पन्न बाजार समिती यांच्यामार्फत बीड, अमरावती, बारामती, पुणे, कोल्हापूर ठिकाणी कोष खरेदी विक्री व्यवस्था उपलब्ध करून दिली.

यंत्रमागांना अतिरिक्त वीज सवलत

वस्त्रोद्योगात कमी गुंतवणुकीत अधिक रोजगार निर्मितीची क्षमता आहे. २७ एचपीपेक्षा कमी दाबाच्या यंत्रमागधारकांचे प्रतियुनिट वीजदर हे २७ एचपीपेक्षा जास्त; परंतु २०१ एचपीपेक्षा कमी दाबाच्या युनिट धारकापेक्षा जास्त दिसते. ती विसंगती दूर करण्यासाठी २७ एचपीपेक्षा जास्त; परंतु २०१ एचपीपेक्षा कमी जोडभार असलेल्या यंत्रमागांना; तसेच २७ एचपीपेक्षा कमी जोडभार असलेल्या यंत्रमागांना अतिरिक्त वीज सवलत लागू करण्यात आली आहे. २७ एचपीपेक्षा जास्त; परंतु २०१ एचपीपेक्षा कमी जोडभार असलेल्या यंत्रमागांना प्रतियुनिट ०.७५ रुपये अतिरिक्त वीज सवलत लागू करण्यास मान्यता देण्यात आली आहे. २७ पेक्षा कमी जोडभार असलेल्या यंत्रमागांना प्रतियुनिट १ रुपये अतिरिक्त वीज सवलत लागू करण्यास मान्यता. सौरऊर्जा प्रकल्प किमतीच्या २० टक्के किंवा ४.८० कोटी रुपयांपैकी जे कमी असेल, तेवढे भांडवली अनुदान सर्व सहकारी वस्त्रोद्योग घटकाना देण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे.

शब्दांकन : काशीबाई थोरात-धायगुडे,
विभागीय संपर्क अधिकारी

देशातील आदिवासी समाजातील नागरिकांचा विकास करून आदिवासी जमातीचे जीवनमान उंचावण्यासह त्यांना समाजाच्या मुख्य प्रवाहात आणण्यासाठी राज्य शासन विविध उपाययोजना, विकासाचे कार्यक्रम आखून नावीन्यपूर्ण योजना राबवत आहे. यामध्ये आदिवासी जमातीचे दारिद्र्य, मागासलेपणा, विकासामधील प्रचंड विषमता, सामाजिक-आर्थिक विषमता अशा सर्व बाबींचा अभ्यास करून आदिवासी समाजातील प्रत्येक घटकांच्या विकासासाठी शासन विविध माध्यमांद्वारे प्रयत्नशील राहिले आहे.

आदिवासी समाजाचा विकास

डॉ. विजयकुमार गावित, आदिवासी विकास मंत्री

आदिवासी समाजातील विकासाच्या दृष्टिकोनातून शिक्षण, रस्ते, त्यांना घरकूल, प्रामुख्याने उपजीविका यावर आम्ही कार्य करत आहोत. आदिवासींच्या केवळ सामाजिक व सांस्कृतिक उत्थानासाठी प्रयत्न न करता त्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी प्रयत्न करण्यात येत आहेत.

शबरी आदिवासी घरकूल योजना

राज्यातील ज्या अनुसूचित जमातीच्या कुटुंबांची घरे कुडा-मातीची आहेत, अशा अनुसूचित जमातीच्या लाभार्थ्यांना घरे उपलब्ध करून देण्यासाठी प्रधानमंत्री आवास योजनेच्या धर्तीवर १०० टक्के राज्य पुरस्कृत शबरी आदिवासी घरकूल योजना राबवण्यात येते. आदिवासी क्षेत्रांतर्गत येणाऱ्या जिल्ह्यातील लाभार्थ्यांसाठी; तसेच बाह्य क्षेत्रातील जिल्ह्यातील पात्र लाभार्थ्यांना या योजनेतर्गत २६९ चौ.फूट.चटई क्षेत्र असलेली पक्की घरकुले बांधून दिली आहेत. २०२३-२४ या वर्षात १,२१,१२५ घरकुलांचे उद्दिष्ट निश्चित केले आहे. 'आदिवासी घरकूल योजना' आता शहरातही लागू करण्यात आली आहे. या योजनेतर्गत घराच्या बांधकामासाठी २.५ लाख रुपयांचे अनुदान मिळते.

पीएम-जनमन' महाअभियान

आदिवासी समूहांच्या सामाजिक, आर्थिक, शैक्षणिक परिस्थितीत सुधारणा घडवून त्यांचे जीवनमान उंचवण्यासाठी या योजनेची अंमलबजावणी करण्यात येत आहे. केंद्र सरकारने मंजूर केलेला २४ हजार कोटीपैकी १५,३३६ कोटी रुपये निधी राज्य शासनाला उपलब्ध करून देण्यात येणार आहे. देशातील २०० जिल्हे या योजनेसाठी निवडलेले असून राज्यातील १७ जिल्हांचा समावेश या योजनेमध्ये करण्यात आला आहे.

भगवान बिरसा मुंडा जोडरस्ते योजना

आदिवासी पाडे जोड रस्त्यांच्या माध्यमातून जोडण्यासाठी बिरसा मुंडा जोडरस्ते ही नवी योजना राज्यात पहिल्यांदा राबवली जात आहे. दळणवळणाच्या साधनांपासून शेकडो दूर राहिलेले आदिवासी पाडे या योजनेमुळे बारमाही रस्त्यांनी जोडले जाणार आहेत. यामुळे आदिवासी वाडे/पाडे यांना मूलभूत सोयीसुविधा पुरवणे सुलभ होणार आहे. या योजनेमुळे या घटनांचे प्रमाण कमी होण्यास मदत होणार आहे. राज्याच्या अंतरिम अर्थसंकल्पात या योजनेसाठी १,४०० कोटीची तरतूद करण्यात आली आहे.

आदर्श आश्रमशाळा

आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासामध्ये या आश्रमशाळांची महत्त्वाची भूमिका असून आश्रमशाळांचे योगदानही उल्लेखनीय आहे. आधुनिक काळातील बदलत्या आव्हानांचा सामना करण्यासाठी या शाळांमध्ये आमूलाग्र बदल केले जात आहेत. राज्यात २५० शासकीय आश्रमशाळा आदर्श आश्रमशाळा म्हणून विकसित करण्याच्या योजनेस सुरुवात करण्यात आली आहे.

पीएचडीसाठी मिळणार अधिछात्रवृत्ती

राज्यातील १०० आदिवासी विद्यार्थ्यांना दरवर्षी संशोधनासाठी अधिछात्रवृत्ती दिली जाते. आदिवासी विद्यार्थ्यांना दरमहा ३७ हजार रुपये पहिल्या दोन वर्षांसाठी व ४२ हजार रुपये मूल्यांकन अहवाल प्राप्तीनंतर अधिछात्रवृत्ती दिली जाते. दिव्यांगांना अतिरिक्त दोन हजार रुपये साहाय्य अनुदान दिले जाते. तसेच आदिवासी विद्यार्थ्यांना घरभाडे भत्ता वर्गवारीप्रमाणे दिला जातो. पीएचडी अभ्यासक्रमासाठी २०२२-२३ मध्ये १८० आणि २०२३-२४ मध्ये २८० विद्यार्थ्यांनी अधिछात्रवृत्तीसाठी प्रवेश निश्चित केला आहे.

वनहक्क कायद्याची अंमलबजावणी

अनुसूचित जमाती व इतर पारंपरिक वन निवासी (वनहक्कांची मान्यता) अधिनियम २००६ दिनांक ३१ डिसेंबर २००७ पासून राज्यात लागू झाला आहे. या अधिनियमाच्या कलम-३ (१) अन्वये अनुसूचित जमाती व इतर पारंपरिक वन निवासी राज्यात वनहक्क कायद्याची प्रभावी अंमलबजावणी सुरू असून वैयक्तिक स्वरूपाचे व सामूहिक स्वरूपाचे दावे मंजूर करून राज्याने आदिवासी बांधवांच्या उत्कर्षासाठीचा एक नवा आदर्श सर्वासमोर घालून दिला आहे. जून २०२४ अखेरपर्यंत राज्यात २,००,२४७ वैयक्तिक दावे व ८,६४८ एवढे सामूहिक वनहक्क दावे मान्य करण्यात आले आहेत.

विनाविलंब योजनांचा लाभ मिळणार

ज्या योजनांचे लाभ वनहक्कधारकांना त्यांच्या मागणीनुसार वैयक्तिकरीत्या देणे शक्य आहे, अशा योजनांचा लाभ विनाविलंब वनहक्कधारकांना देण्यात येणार आहे. सामूहिकरीत्या शासकीय योजनांचे लाभ वनहक्कधारकांना मिळण्याच्या दृष्टीने वनपट्टे दिलेल्या वनहक्कधारकांचे क्षेत्रनिहाय समूह (क्लस्टर) तयार करण्यात येते.

ठक्करबाप्पा आदिवासी वस्ती सुधार योजना

ही योजना राज्य/जिल्हास्तरावर न राबवता सामाजिक न्याय विभागाच्या अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांच्या वस्ती सुधारणा योजना पूर्वीची दलित वस्ती सुधार योजना व भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सामाजिक विकास योजना या योजनांप्रमाणे राज्यस्तर, जिल्हास्तर आणि तालुकास्तरावर राबवण्यात येत आहे.

ठक्करबाप्पा आदिवासी वस्ती सुधार योजना सुधारित करून या योजनेची व्याप्ती वाढवून मूलभूत सुविधांच्या कमतरता दूर करण्यासाठी योजनेचे आर्थिक निकष वाढवण्यात आले आहेत.

बांबू लागवड

बांबू लागवडीतून आदिवासी भागाची नवी ओळख निर्माण व्हावी, यासाठी आदिवासी भागातील सामूहिक वनहक्काच्या जमिनीवर बांबू लागवड करण्यात येणार आहे. बांबू व त्यावर आधारित प्रक्रिया उद्योगाला चालना दिल्यास आदिवासी परिसरातील स्थलांतर थांबेल. स्थानिकांना रोजगार उपलब्ध होईल.

अनुदानित आश्रमशाळांची श्रेणीवाढ

राज्यातील ६१ अनुदानित आश्रमशाळांची श्रेणीवाढ करण्यास मान्यता देण्यात आली. १७ अनुदानित प्राथमिक आश्रमशाळांना माध्यमिक आश्रमशाळा म्हणून २०२४-२५ पासून श्रेणीवाढ करण्यात येईल. तसेच २०२४-२५ पासून इयत्ता ८ वी, पुढील दोन वर्षांत ९ ते १० चे वर्ग सुरू होणार आहेत. ४४ माध्यमिक आश्रमशाळांना संलग्न कनिष्ठ महाविद्यालय (कला व विज्ञान) सुरू करण्यास मान्यता दिली आहे.

प्रकल्प कार्यालयातच मिळणार रहिवासी दाखला

अनुसूचित क्षेत्रातील १७ संवर्गातील सरळसेवेची पदे स्थानिक आदिवासीमधून भरण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. या सरळसेवेच्या पद भरतीसाठी अर्ज करणाऱ्या अनुसूचित जमातीच्या उमेदवारांना अनुसूचित क्षेत्रातील (पेसा) रहिवासी दाखला एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प कार्यालयातच मिळणार आहे. जेणेकरून उमेदवारांना विहित कालमर्यादित अर्ज सादर करणे शक्य होणार आहे.

रोजगार, स्वयंरोजगार योजना

राज्यातील आदिवासींचे जीवनमान उंचावण्यासाठी रोजगार, स्वयंरोजगार या दोन योजना सुरू करण्याचा निर्णय घेण्यात आला. यातील पहिल्या योजनेत राष्ट्रीय अनुसूचित जमाती वित्त व विकास महामंडळ, नवी दिल्ली यांच्या धर्तीवर स्वयंरोजगारासाठी प्रवासी वाहन, मिनी ट्रक, ट्रक व ट्रॅक्टर, मालवाहू इलेक्ट्रिक रिक्षा त्याचप्रमाणे कृषी

संलग्न व्यवसाय, ऑटोमोबाईल, हॉटेल, धाबा सुरू करण्यासाठी ५ लाखांपर्यंत कर्ज दिले जाते. यावरील व्याजदर एनएसटीएफडीसी यांनी निश्चित केल्याप्रमाणे असतो, तर दुसऱ्या योजनेत पुढील ३ वर्षांत ६० शेतकरी उत्पादक कंपनी स्थापन करण्यात येत आहेत.

सुधारित आकृतिबंधानुसार भरती

आदिवासी विकास विभागाच्या अधिनस्थ असलेल्या क्षेत्रीय कार्यालयांचा सुधारित आकृतिबंध निश्चित करण्यात आला असून त्यानुसार १४,३५९ इतकी नियमित पदे निर्माण करण्यात आली आहेत. तसेच ६,०८८ पदांच्या सेवा बाह्यस्रोताद्वारे भरण्यात आल्या आहेत. तसेच गट-‘अ’, गट-‘ब’, व गट-‘क’ (लिपिकवर्गीय पदे) मधील सरळसेवेच्या कोट्यातील रिक्त पदे भरण्याबाबतचे मागणीपत्र महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगास सादर करण्यात आले आहे.

जोडधंद्यासाठी मदत

आदिवासी बांधवांच्या उत्पन्न वाढीसाठी कृषी साहित्य, बी-बियाणे उपलब्ध करून देणे, विहीर बांधण्यासाठी अर्थसाहाय्य करणे, मच्छीमारी व्यवसाय, केज फिशिंग सुविधा उपलब्ध करून देणे, दुग्धव्यवसायासाठी दुधाळ जनावरे उपलब्ध करून देणे, कृषी व कृषीविषयाशी संबंधित विविध योजना, आदिवासी विभागामार्फत विविध योजना सुरू करण्यात आल्या असून आदिवासी बांधवांचे उत्पन्न वाढवणे हा उद्देश आहे.

डॉ. ए.पी.जे. अब्दुल कलाम अमृत आहार योजना

या योजनेतर्गत गरोदर स्त्रिया व स्तनदा मातांना देण्यात येणाऱ्या एक वेळच्या चौरस आहारासाठी प्रतिलाभार्थी प्रतिदिन सरासरी खर्च हा ३५ रुपयांवरून ४५ रुपये केला आहे. गरोदर स्त्रिया व स्तनदा आदिवासी महिलांना आठवड्यातून सहा दिवस रविवार सोडून एक वेळ चौरस आहार देणे, त्यांच्या आहारातील उष्मांक व प्रथिनांची कमतरता दूर करून कमी वजनाची बालके जन्माला येण्याचे प्रमाण कमी करणे या योजनेचे उद्दिष्ट आहे.

कोर्ट फीमध्ये सवलत

राज्यातील अनुसूचित जमातीच्या व्यक्तींना फौजदारी किंवा दिवाणी न्यायालयात दावा दाखल करण्यासाठी भराव्या लागणाऱ्या कोर्ट फीमधून पाच वर्षांसाठी सवलत देण्यात आली आहे. आदिवासी क्षेत्रामध्ये कन्यादान योजनेतर्गत देण्यात येणाऱ्या अनुदानात १० हजार रुपयांवरून २५ हजार रुपये वाढ करण्यात आली आहे. जमीन मोजणीसाठी येणाऱ्या शासकीय शुल्कामध्ये सवलत देण्यात आली आहे.

कलादालनाची स्थापना

आदिवासी कलांचे प्रदर्शन, वृद्धी आणि कलाकारांना प्रोत्साहन देण्यासाठी हतगड तालुका सुरगाणा जिल्हा नाशिक येथे कलादालन स्थापन करण्यात येणार आहे. शबरी आदिवासी वित्त व विकास महामंडळामार्फत स्वयंरोजगार अर्थसाहाय्याच्या योजनांसाठी १०० कोटी रुपये निधीची तरतूद केली आहे.

शब्दांकन : शैलजा पाटील, विभागीय संपर्क अधिकारी

राज्यातील ग्रामीण विकासाला चालना देण्यासाठी केंद्र व राज्य शासनाच्या विविध योजना राबवल्या जात आहेत. या योजना गावस्तरावर प्रभावीपणे राबवण्यासाठी ग्रामविकास विभाग सर्वतोपरी प्रयत्न करत आहे. ग्रामविकास विभागासह माझ्याकडे असलेल्या पर्यटन विभागाच्या माध्यमातून राज्यातील पर्यटन क्षेत्रात वृद्धी आणण्याचा प्रयत्न करत आहे. गेल्या दोन वर्षांमध्ये मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे, उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस आणि उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांच्या नेतृत्वाखाली काम करत असताना राज्याच्या ग्रामीण विकास आणि पर्यटनवृद्धीला गती देणारे अनेक महत्त्वपूर्ण निर्णय घेण्यात आले आहेत.

पर्यटनवृद्धीसह गावांचा विकास

गिरीश महाजन, ग्रामविकास व पंचायत राज, पर्यटन मंत्री

ग्रामविकास विभागाच्या ग्रामीण गृहनिर्माण योजनांच्या प्रभावी अंमलबजावणीत गतिमानता व गुणवत्ता आणण्यात येत आहे. प्रधानमंत्री आवास योजनेमध्ये ४ लाख ३५ हजार ७२४; तसेच राज्य पुरस्कृत विविध आवास योजनेतून २ लाख ६ हजार ७५० आणि मोदी आवास घरकूल योजनेतर्गत ३७,५६४ असे एकूण ६ लाख ८० हजार ३८ घरकुले पूर्ण करण्यात आली आहेत. येत्या काळात १० लाख घरकुले पूर्ण करण्याचे उद्दिष्ट आहे. ९२,०३३ लाभार्थ्यांना घर बांधण्यासाठी जमीन उपलब्ध करून देण्यात आली आहे.

‘उमेद’चा महिलांना आधार

‘उमेद’ या अभियानांतर्गत राज्यात एकूण ६ लाख ४८ हजार स्वयंसाहाय्यता समूह निर्माण करण्यात आले असून, त्यामध्ये ६३ लाख ८१ हजार कुटुंबांचा समावेश आहे. गत दोन वर्षांमध्ये एक लाख २५ हजार बचतगटांची नव्याने स्थापना करण्यात आली असून

यामध्ये १२ लाख ५० हजार कुटुंबांचा समावेश करण्यात आला आहे. स्वयंसाहाय्यता बचतगटांचे अनुदान १५ हजारांवरून ३० हजार रुपये करण्यात आले आहे. त्यासाठी ९१३ कोटींची तरतूद केली आहे. या अभियानांतर्गत १ हजार ७३३ कोटी रुपयांचे खेळते भांडवल उपलब्ध करून देण्यात आले आहे. व्यवसाय उद्योग करण्यासाठी १,४१३ कोटी रुपयांचा गुंतवणूक निधी स्वयंसाहाय्यता समूहांना वितरित करण्यात आला असून त्यांना त्यांच्या उद्योग व्यवसायासाठी विविध बँकांमार्फत २८,७१२ कोटी रुपयांचा पतपुरवठा करण्यात आला आहे. तसेच सुमतीबाई सुकळीकर उद्योगिनी महिला सक्षमीकरण योजनेत प्रति समूहाला ४ लाखप्रमाणे ६१ कोटी ८४ लाख रुपयांचे वितरण करण्यात आले आहे. ‘उमेद’ अभियानातील समूह संसाधन व्यक्तींचे मानधन दरमहा ६,००० रुपये करण्यात आले आहे.

‘महालक्ष्मी सरस’ हक्काचे व्यासपीठ

स्वयंसाहाय्यता बचतगटांनी तयार केलेल्या मालाला बाजारपेठ मिळावी, यासाठी मुंबईसह आता प्रत्येक विभागस्तरावरही ‘महालक्ष्मी सरस’ आयोजित करण्यात येत आहे. मुंबईसह नागपूर, पुणे, नाशिक, अमरावती, सोलापूर, रत्नागिरी, ठाणे व छत्रपती संभाजीनगरमधील महालक्ष्मी सरसमध्ये २१ कोटींची उलाढाल झाली आहे. उमेद अभियानात सन २०२३-२४ मध्ये १३ लाख ११ हजार महिला ‘लखपती दीदी’ बनल्या आहेत. ग्रामीण कुटुंबातील १८ ते ४५ वयोगटातील युवक-युवतींना स्वयंरोजगाराचे प्रशिक्षण देण्यात येत असून आतापर्यंत २ लाख ७८ हजार युवक-युवतींनी याचा लाभ घेतला आहे.

रस्ते विकास व ग्रामपंचायत बांधणी

प्रधानमंत्री ग्राम सडक योजनेतर्गत जून २०२२ पासून २,८२८ कि.मी. लांबीच्या ४६२ रस्त्यांची कामे मंजूर आहेत. तसेच २२३ पुलांची कामे प्रगतिपथावर आहेत. या

योजनेतर्गत आतापर्यंत २,२७२ कोटी रुपये खर्च करण्यात आले आहेत. मुख्यमंत्री ग्राम सडक योजनेत जून २०२२ पासून ४०,००० कि.मी. रस्त्यांच्या कामांना मंजुरी मिळाली असून, यासाठी ४३,५०० कोटी रुपयांची तरतूद करण्यात आली आहे. ग्रामपंचायत कार्यालयासाठी स्वतःची इमारत बांधण्यासाठी मा. बाळासाहेब ठाकरे स्मृती मातोश्री ग्रामपंचायत बांधणी योजनेतर्गत सन २०२२ ते २०२४ या कालावधीत १९८८ ग्रामपंचायत कार्यालयांच्या बांधकामांना मंजुरी मिळाली आहे.

‘स्वच्छ वारी, निर्मल वारी’

‘स्वच्छ वारी, निर्मल वारी’साठी सन २०२२-२३ साठी १४ कोटी १७ लाख, सन २०२३-२४ साठी २६ कोटी ८४ लाख, तर सन २०२४-२५ मध्ये ३६ कोटी ७९ लाख रुपयांचा निधी उपलब्ध करून देण्यात आला. संत मुक्ताई पालखी वारीसाठी २ कोटी ४१ लाख व संत निवृत्तीनाथ यांच्या पालखी वारी सोहळ्यासाठी पहिल्यांदा २ कोटी २४ लाख रुपयांचा निधी उपलब्ध करून दिला आहे. उपलब्ध निधीतून भाविकांना तात्पुरते स्वच्छता गृह, जागोजागी स्वच्छ पिण्याचे पाणी उपलब्ध करून देणे, आरोग्य सुविधा, वारीच्या ठिकाणी निवाऱ्याची सोय आदी कामे करण्यात आली आहेत.

तांडा समृद्धी योजना

राज्यातील बंजारा व लमाण समाजाला विकासाच्या मुख्य प्रवाहात आणण्यासाठी राबवण्यात येणाऱ्या संत सेवालाल महाराज बंजारा/लमाण समृद्धी योजनेतर्गत स्वतंत्र ग्रामपंचायत स्थापन करण्यासाठी दोन गावांमधील ३ कि.मी. अंतराची अट शिथिल करण्यात आली आहे. या योजनेसाठी ५०० कोटींचा निधी उपलब्ध करून दिला आहे.

ग्रामीण तीर्थक्षेत्र विकास योजना

पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर ग्रामीण तीर्थक्षेत्र विकास योजनेत ‘ब’ वर्ग तीर्थक्षेत्राच्या प्रमाणात २४ टक्के तीर्थक्षेत्रांना नव्याने ‘ब’ वर्ग दर्जा प्राप्त झाला आहे. १५० तीर्थक्षेत्रांची कामे सुरू होणार आहे. या योजनेसाठी निधीची मर्यादा ५ कोटीपर्यंत वाढवली आहे. श्री संत सेवालाल महाराज, पोहरादेवी व उमरी या तीर्थक्षेत्रांसाठी ७२३ कोटी रुपयांचा भरीव निधी उपलब्ध करून देण्यात आला आहे.

पर्यटन महोत्सव

राज्यातील पर्यटनाला चालना देण्यासाठी गणेशोत्सव, मिनी पर्यटन महोत्सव, प्रादेशिक पर्यटन परिषदेसह वर्षा पर्यटनासाठी भंडारदरा, आंबोली वर्षा पर्यटन महोत्सवाचे आयोजन करण्यात येत

आहे. तसेच यापूर्वी मुंबई महोत्सव, हिंदवी स्वराज्य महोत्सवाचे देखील आयोजन करण्यात आले.

शिवसृष्टी उभारणार

नव्या पिढीला आणि पर्यटकांना छत्रपती शिवरायांसह राज्याच्या प्रेरणादायी इतिहासाची माहिती व्हावी, यासाठी महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळामार्फत राज्यात शिवनेरी, गोरई, बुलढाणा, छत्रपती संभाजीनगर, नाशिक व रामटेक या सहा ठिकाणी शिवसृष्टी, उद्यान, संग्रहालय व शिवकालीन थीम पार्क उभारणार आहे. या सर्व कामांसाठी ४१० कोटी रुपयांची तरतूद करण्यात आली असून वर्षभरात सर्व कामे पूर्ण करण्याचा मानस आहे.

राज्याचे पर्यटन धोरण जाहीर

राज्याचे नवीन पर्यटन धोरण तयार करण्यात आले आहे. या पर्यटन धोरणाद्वारे राज्यात अंदाजे एक लाख कोटींची गुंतवणूक, तर १८ लाख रोजगार निर्मिती करून पर्यटकांचा ओघ दुप्पट करण्याचे उद्दिष्ट आहे. पर्यटन क्षेत्रात महिला उद्योजकांचा सहभाग वाढवण्यासाठी महिलांनी पर्यटन व्यवसाय उभारणीसाठी घेतलेल्या १५ लाख रुपयांपर्यंतच्या कर्जाच्या रकमेवरील व्याजाची रक्कम त्यांच्या आधार लिक बँक खात्यात जमा करण्यात येणार आहे. आतापर्यंत ११५ महिला उद्योजिकांना उद्देशपत्र निर्गमित करण्यात आले असून, त्यापैकी १० उद्योजिकांना बँकेमार्फत कर्ज मंजूर करण्यात आले आहे.

गडकिल्ल्यांचा विकास

राज्यातील हरिहर, राजगड किल्ल्यांच्या पायथ्याशी पायऱ्यांची दुरुस्ती व नूतनीकरण; तसेच अंजिनरी येथे साहसी पर्यटन केंद्राची उभारणी करण्यात आली आहे. माहुली किल्ला, होटगी तलाव, प्रतापगड, मुक्ताईनगर, टेंबू पंढरपूर मंदिर, वैतरणा पर्यटनस्थळ, मंगळग्रह मंदिर या ठिकाणी विश्रांती कक्ष, उपाहारगृह, प्रसाधन गृह, बाग इ. पायाभूत सेवा सुविधांची निर्मिती करण्यात आली आहे. लोहगड, राजगड, आंबोली घाट, राजधरवाडी, हरिहर, अलंग-मलंग-कुलंग, रतनगड, रामेश्वर मंदिर, पारगड आणि चवदार तळे येथे जैव शौचालयांच्या उभारणीसह तोरणमाळ, साल्हेर-मुल्हेर आणि चिखलदरा पर्यटन प्रकल्पांचा विकास करण्यावर भर देण्यात येत आहे.

एकंदरीतच ग्रामीण भागाचा सर्वांगीण विकास झाला, तरच राज्याच्या विकासाला गती मिळू शकते हे लक्षात घेऊन गावातील प्रत्येकाचे जीवनमान उंचावण्यासाठी राज्य शासन सर्वातोपरी प्रयत्नशील आहे. त्याचबरोबर पर्यटनाची बलस्थाने लक्षात घेऊन पर्यटनालाही चालना देण्यात येत आहे.

शब्दांकन : संध्या गरवारे-खंडारे, विभागीय संपर्क अधिकारी

राज्यातील जनतेला पायाभूत सुविधा पुरविताना त्यांना शुद्ध पेयजल पोहोचवण्यासह स्वच्छतेच्या दृष्टीने राज्यात काम होत आहे. पाणीपुरवठा व स्वच्छता विभागांतर्गत राज्यातील प्रत्येक नागरिकाला पिण्याचे शुद्ध पाणी देण्यासह ग्रामीण भागातील जनतेपर्यंत स्वच्छतेविषयी सोयीसुविधा उपलब्ध करून देण्याचे उद्दिष्ट आहे. या दिशेने वाटचाल करताना जलजीवन मिशन व स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण) टप्पा - २ या प्रमुख योजनांसह अनेक प्रकल्प व योजनांद्वारे आमच्या सरकारच्या काळात मोठे काम होत आहे, याचा राज्याच्या पाणीपुरवठा व स्वच्छता विभागाचा मंत्री म्हणून मला आनंद आहे.

आरोग्यदायी जीवनासाठी पुढचे पाऊल

गुलाबराव पाटील, पाणीपुरवठा व स्वच्छता मंत्री

राज्यातील केंद्र पुरस्कृत जलजीवन अभियान, स्वच्छ भारत अभियान (ग्रा), अटल भूजल योजना, राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम यांसह मुख्यमंत्री ग्रामीण पेयजल कार्यक्रम, शिवकालीन पाणी साठवण योजना, संत गाडगेबाबा नागरी ग्रामीण स्वच्छता अभियान, महाराष्ट्र जलक्षेत्र सुधार प्रकल्प, जलविज्ञान प्रकल्प, जलस्वराज्य टप्पा - २, सुजल निर्मल अभियान अशा विविध महत्वाकांक्षी योजनांनी बदलत्या आधुनिक महाराष्ट्राला पायाभूत सुविधांमध्ये मजबूत करत आहे.

नागरिकांच्या आरोग्यदायी जीवनशैलीसाठी स्वच्छ भारत अभियान टप्पा - १च्या यशाला बळकटी देणे, व्यापक लोकचळवळीच्या माध्यमातून शाश्वत स्वच्छतेचे लक्ष्य गाठण्यासाठी वाटचाल होत आहे. स्वच्छ भारत अभियान (ग्रा) टप्पा - २ राबवताना सन २०२४-२५ पर्यंत संपूर्ण राज्य हागणदारीमुक्त अधिक (ODF+) मॉडेल बनवणे हा मुख्य उद्देश समोर ठेवला आहे.

हर घर नल से जल

ग्रामीण भागातील सर्व कुटुंबांना सन २०२४ पर्यंत 'हर घर नल से जल'प्रमाणे पाणीपुरवठा करण्यास शासन कटिबद्ध आहे. यात ग्रामीण भागातील प्रत्येक घरात वैयक्तिक नळ जोडणीद्वारे दरडोई किमान ५५ लिटर प्रतिदिन, गुणवत्तापूर्ण पाणीपुरवठा करणे हे जलजीवन मिशनचे प्रमुख उद्दिष्ट आहे. या अभियानात मोठे काम केले आहे. सद्यःस्थितीत राज्यातील एकूण १ कोटी ४६ लाख ७२ हजार ५० कुटुंबांपैकी १ कोटी २६ लाख ७५ हजार ८०७ कुटुंबांना नळजोडणीद्वारे पाणीपुरवठा सुरू करण्यात आला आहे. हे प्रमाण ८६.३९ टक्के आहे. राज्यातील २०,९१८ गावांना १०० टक्के घरगुती नळजोडणी पूर्ण करण्यात आली आहे. राज्यातील एकूण ८१,५३० शाळांपैकी ८०,८८१ शाळांना (९९.२०%) नळजोडणी देण्यात आली आहे. राज्यातील एकूण ९०,६६५ अंगणवाड्यांपैकी ८९,३७८ अंगणवाड्यांना (९८.५८%) नळजोडणी देण्यात आली आहे. राज्यातील एकूण १७,३६२ गावे 'हर घर नल' म्हणून घोषित करण्यात आली आहेत.

जल जीवन मिशन

जल जीवन मिशन ही योजना ६०:४० टक्के केंद्र व राज्य सरकारच्या हिशशाने राबवण्यात येते आहे. या आर्थिक वर्षापर्यंत एकूण २,७२४ कोटी रुपये खर्च करण्यात आला आहे. एकूण ५,२५२ कोटी रुपये राज्य सरकारकडून देण्यात येत आहेत. आतापर्यंत ५,५४० गाव खेड्यातील ३,१७१ योजनांतील कामे पूर्ण झाली आहेत. जल जीवन मिशन हा एक कालमर्यादित कार्यक्रम आहे.

जल जीवन मिशन राबविल्या जाणाऱ्या गावांची माहिती - राज्यातील एकूण ग्रामपंचायती - २७,८४४, गावे - ४०,९९९, वाड्या - १,००,२९३.

प्रयोगशाळांची निर्मिती

मागील आर्थिक वर्षात राज्यातील पुणे, कोकण, नाशिक, अमरावती, औरंगाबाद व नागपूर या सहा विभागीय तपासणी प्रयोगशाळा इमारतींना मंजूरी देण्यात आली. राज्यातील नवीन मंजूर असलेल्या राज्यस्तरीय प्रयोगशाळा इमारतीचे बांधकाम प्रगतिपथावर आहे. २७ जिल्हा प्रयोगशाळा इमारतींचे बांधकाम पूर्ण झाले आहे. पिण्याच्या पाण्याची गुणवत्ता तपासण्यासाठी सध्या १४३ उपविभागीय प्रयोगशाळांसह एकूण १७७ प्रयोगशाळा भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणामार्फत कार्यरत आहेत.

महिलांना पाणी तपासणीचे प्रशिक्षण

सन २०२३-२४ या आर्थिक वर्षात पिण्याच्या पाण्याचे नमुने तपासणीत एकूण २,८६,७७३ पाणीस्रोतांचे स्वच्छता सर्वेक्षण करण्यात आले. या वर्षामध्ये, क्षेत्रीय तपासणी संचाद्वारे, रासायनिक घटकांसाठी २,४६,१८७ पाणी नमुने तपासण्यात आले. सद्यःस्थितीमध्ये ४०,१९९ गावांमधून निवड केलेल्या २,००,९९५ महिलांपैकी एकूण १,९९,७४३ महिलांना पाणी तपासणीचे प्रशिक्षण देण्यात आले आहे.

अटल भूजल योजना

राज्यातील अति उपसा झालेल्या, तीव्र व अंशतः तीव्र पाणलोट क्षेत्रातील १३ जिल्हांच्या ४३ तालुक्यांमधील १,४४२ गावांमध्ये अटल भूजल योजना राबवत आहे. लोकसहभागतातून १,१३३ जल सुरक्षा आराखडे तयार करण्यात आले असून त्यांची अंमलबजावणी प्रगतिपथावर आहे.

महाराष्ट्र भूजल विज्ञान प्रकल्प

जलविज्ञान प्रकल्पचा पुढील टप्पा म्हणजेच राष्ट्रीय जलविज्ञान प्रकल्प टप्पा - २ आहे. राष्ट्रीय जलविज्ञान प्रकल्प हा जागतिक बँकेच्या अर्थसाहाय्याने राबवण्यात येत आहे. भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणा ही अंमलबजावणी यंत्रणा आहे. हा प्रकल्प ८ वर्षांच्या कालावधीसाठी असून त्यास २७ कोटी रुपयांच्या निधीस केंद्र शासनाची मान्यता मिळालेली आहे.

स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण) टप्पा - २

स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण) टप्पा - २ राबवण्याच्या मार्गदर्शक सूचना निर्गमित केल्या आहेत. सन २०२४-२५ पर्यंत संपूर्ण राज्य हागणदारीमुक्त अधिक (ODF+) मॉडेल बनवणे हा मुख्य उद्देश आहे. या अभियानासाठी कृतिआराखड्यामध्ये वैयक्तिक शौचालय बांधकाम प्रोत्साहन अनुदान, सार्वजनिक शौचालय बांधकाम, सांडपाणी व घनकचरा व्यवस्थापन, गोबरधन, प्लास्टिक व्यवस्थापन, मैला गाळ व्यवस्थापन आदी कामांसोबतच इतर कामे समाविष्ट करण्यात आली आहेत.

आतापर्यंत घनकचरा व्यवस्थापन गावे १४,२४१, सांडपाणी व्यवस्थापन गावे ११,५०४, हागणदारीमुक्त (अधिक) झालेली गावे

१९,२४८, गोबरधन प्रकल्प १४, प्लास्टिक कचरा व्यवस्थापन प्रकल्प ६२, मैला गाळ व्यवस्थापन प्रकल्प १५, वैयक्तिक शौचालय २८,६९२ आणि सार्वजनिक शौचालय १,०४४ एवढी कामे पूर्ण झाली आहेत. स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण), १५वा वित्त आयोग, मनरेगा व इतर योजनांच्या कृतिसंगमाने निधी उपलब्ध करून देण्यात येत आहे.

गोबरधन आणि मैला गाळ व्यवस्थापन प्रकल्प

स्वच्छ भारत मिशनच्या माध्यमातून नाशिक जिल्ह्यातील येवला तालुक्यातील ग्रामपंचायत अंदरसुल येथे राज्यातील पहिला गोबरधन प्रकल्प आपण पूर्ण केला असून अमरावती, पुणे, सातारा, जळगाव जिल्ह्यातील प्रकल्प पूर्ण झाले आहेत. यावर्षी एकूण १४ प्रकल्प पूर्ण झाले. रत्नागिरी जिल्ह्यातील ग्रामपंचायत नाचणे येथे राज्यातील पहिला मैला गाळ व्यवस्थापन प्रकल्प आपण पूर्ण केला. यावर्षी आतापर्यंत १५ मैला गाळ व्यवस्थापन प्रकल्प पूर्ण केले. मागील वर्षात राज्यात ४,००७ गावे हागणदारीमुक्त + मॉडेल म्हणून घोषित करण्यात आली होती. तसेच १५,५५,३२९ वैयक्तिक शौचालयांचे रेट्रोफिटिंग करण्यात आले आहे. राज्यातील ३,५५६ गावांमध्ये घनकचरा व्यवस्थापनाची कामे पूर्ण झाली आहेत, तर राज्यातील ३,४९९ गावातील सांडपाणी व्यवस्थापनाची कामे पूर्ण झाली आहेत.

महाराष्ट्र भूजल विकास व व्यवस्थापन यंत्रणा

राज्यातील सार्वजनिक पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोतांचे बळकटीकरण व तांत्रिक समन्वयाची जबाबदारी महाराष्ट्र भूजल विकास व व्यवस्थापन यंत्रणेकडे सोपवण्यात आली आहे. मूळ पाणलोट क्षेत्र शोधून काढणे व त्यांचा आराखडा करणे, सार्वजनिक पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोतांचे प्रभाव क्षेत्र शोधणे व त्याचा आराखडा तयार करणे, भूजल वापर योजना तयार करणे, एकात्मिक पाणलोट क्षेत्र विकास व व्यवस्थापन योजना तयार करणे व सर्वस्तरीय समित्यांना तांत्रिक साहाय्य करणे व यंत्रणेकडील कामे पूर्ण होण्यासाठी भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणेला आवश्यकतेनुसार अनुदान व आगाऊ निधीची तरतूद केली जात आहे. सन २०२३-२४ या आर्थिक वर्षात ६,७७,५१५ पाणी नमुने भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणेमार्फत तपासण्यात आले आहेत.

पाणीपुरवठा व स्वच्छतेच्या क्षेत्रात होत असलेल्या महत्त्वपूर्ण योजना व प्रकल्पांमुळे राज्याच्या अगदी ग्रामीण व दुर्गम भागातील जनतेपर्यंत शुद्ध पेयजल पोहोचण्यास मदत मिळणार आहे. स्वच्छतेसाठी निर्माण केल्या जाणाऱ्या सोयीसुविधा नागरिकांना आरोग्यपूर्ण जीवनाच्या आणि महाराष्ट्राला प्रगतीच्या मार्गावर नेतील, हे नक्की.

शब्दांकन : किरण वाघ, विभागीय संपर्क अधिकारी

राज्याची गतिमान प्रगती करण्यात दळणवळण सुविधांची व्यापक उभारणी महत्त्वाची बाब आहे. त्याला प्राधान्य देताना शासनाने अनेक मोठे आणि उपयुक्त उपक्रम राज्य रस्ते विकास महामंडळाच्या माध्यमातून सुरू केले आहेत. नागरिकांच्या प्रवास सुविधेच्या दृष्टीने अनेक प्रकल्प राज्यात निर्धारित वेळेत गतीने पूर्ण झाले आहेत; तसेच अनेक प्रकल्प वेगाने पूर्ण होत आहेत.

दळणवळण सुविधांची उभारणी

दादाजी भुसे, सार्वजनिक बांधकाम (सार्वजनिक उपक्रम), रोजगार हमी योजना, फलोत्पादन मंत्री

नागपूर ते मुंबई प्रवास अवघ्या आठ तासांमध्ये पूर्ण करणे शक्य करणारा समृद्धी महामार्ग हा राज्याचा महत्त्वाकांक्षी प्रकल्प असून भरवीर ते इगतपुरी तिसऱ्या टप्प्याच्या लोकार्पणानंतर ६२५ कि.मी. रस्ता वाहतुकीसाठी खुला झाला आहे. पूर्ण महामार्गाचे तिसऱ्या टप्प्यातील उर्वरित ७६ कि.मी.ची लांबी नोव्हेंबर २०२४ अखेरपर्यंत पूर्ण करण्याचे नियोजन आहे. याची एकूण प्रकल्प किंमत ५५,३३५.३२ कोटी रुपये आहे. यावरून ऑगस्ट २०२४ पर्यंत १२२ लाख वाहनांनी सुरक्षित प्रवास केलेला आहे.

१० जिल्ह्यांना जोडणाऱ्या या महामार्गाचे काम गतीने पूर्ण करण्यात आले असून प्रवाशांसाठी अतिशय उपयुक्त सुविधा उपलब्ध झाली आहे. सद्यःस्थितीत या प्रकल्पासाठी लागणारी ८,८६१.०२ हेक्टर जमीन (रस्त्याची रुंदी इंटरचेंज) संपादित करण्यात आली आहे. त्यापोटी मोबदला म्हणून ८,०१७.७० कोटी रुपये इतकी रक्कम अदा करण्यात आली आहे.

प्रकल्पामध्ये वन्यजीव संरक्षणासाठी एकूण १०० बांधकामे प्रस्तावित केली आहेत. वन्यजीवांच्या वावरासाठी महत्त्वपूर्ण असलेल्या

ठिकाणी 'ध्वनी रोधक'ची तरतूद केली आहे. प्रकल्पाच्या बांधकामांमध्ये येणारी २ लक्ष ३६ हजार झाडे बांधित होत असली तरी समृद्धी महामार्गाच्या दुतर्फा ११ लाख ३१ हजार झाडे लावण्याचे नियोजन करण्यात आले आहे. या प्रकल्पामध्ये एकूण १३८.४७ मेगा व्हॅट सौरऊर्जा निर्मिती प्रस्तावित आहे.

भंडारा-गडचिरोली प्रवेश नियंत्रित शिघ्रसंचार द्रुतगती महामार्ग

महाराष्ट्र राज्याच्या पूर्व व पश्चिम सीमा शिघ्रसंचार द्रुतगती महामार्गाने जोडण्याच्या दृष्टीने, नागपूर येथे हिंदुहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे समृद्धी महामार्गास गोंदिया आणि गडचिरोली प्रवेश नियंत्रित शीघ्रसंचार महामार्ग विकसित करण्याचे; तसेच गोंदिया ते गडचिरोली दरम्यान प्रवेश नियंत्रित शीघ्रसंचार द्रुतगती महामार्ग विकसित करणे प्रस्तावित आहे.

राज्यातील पूर्व विभागातील भंडारा, गोंदिया, गडचिरोली व चंद्रपूर या जिल्ह्यातील नैसर्गिक खनिज साधनांनी समृद्ध असलेल्या अल्पविकसित भागाच्या सर्वांगीण विकासाच्या दृष्टीने भंडारा-गडचिरोली (पॅकेज २) अंतर्गत प्रवेश नियंत्रित शीघ्रसंचार द्रुतगती महामार्गाचे सविस्तर प्रकल्प अहवाल तयार करण्याचे काम एमएसआरडीसीद्वारे हाती घेण्यात आले आहे. त्यामुळे आदिवासी क्षेत्र मुख्य प्रवाहाशी जोडले जाऊन त्या परिसराचा सामाजिक व आर्थिक विकास होण्यास मदत होईल व नवीन उद्योगास चालना मिळून मोठ्या प्रमाणात रोजगार निर्मिती होणार आहे.

सदरचा प्रकल्प हा २ जिल्ह्यांतील एकूण ६ तालुक्यांतील ७८ गावांमधून जात आहे, तर सावरखेडा इंटरचेंजपासून गाडेगावपर्यंत मार्गाकरिता कुही व भंडारा तालुक्यांतील १७ गावांमधून जात आहे. तसेच गडचिरोली कनेक्टरकरिता गडचिरोली तालुक्यांतील गडचिरोली गावांमधून जात आहे.

जालना ते नांदेड द्रुतगती महामार्गाच्या बांधकामास मान्यता

नांदेड ते जालना या १८० कि.मी. लांबीच्या द्रुतगती महामार्गाचे नवीन काम हाती घेण्यात आले असून प्रकल्प रस्ता समृद्धी द्रुतगती मार्गाच्या कि.मी. ३५२+५००

(जालना) पासून सुरू होतो आणि नांदेड देगलूर राष्ट्रीय महामार्ग (रा.म १६१) च्या कि.मी. ३२+२०० येथे संपतो. हा प्रकल्प महामार्ग जालना, परतूर, मंठा, सेलू, जितूर, परभणी, पूर्णा आणि नांदेड या तालुक्यांमधून जातो व त्याची लांबी १७९.८५ किमी इतकी आहे. या प्रकल्पाच्या भूसंपादनासाठी महामंडळाने २३७.४८ कोटी रुपये निधी उपलब्ध केला आहे. त्यापैकी बाधित शेतकऱ्यांना ३९.०८ कोटी रुपये इतका निधी भूसंपादनापोटी अदा केलेला आहे.

नागपूर- गोंदिया प्रवेश नियंत्रित शीघ्रसंचार द्रुतगती महामार्ग

राज्यातील पूर्व विभागातील भंडारा, गोंदिया, गडचिरोली व चंद्रपूर या जिल्ह्यातील नैसर्गिक खनिज साधनांनी समृद्ध असलेल्या अल्पविकसित भागाच्या सर्वांगीण विकासाच्या दृष्टीने नागपूर ते गोंदिया (पॅकेज १) अंतर्गत प्रवेश नियंत्रित शीघ्रसंचार द्रुतगती महामार्गाचे सविस्तर प्रकल्प अहवाल तयार करण्याचे काम एमएसआरडीतर्फे हाती घेण्यात आले आहे.

सिंदखेडराजा ते शेगाव भक्तिमार्गाचे बांधकाम

शेगाव हे विदर्भातील एक पवित्र धार्मिक तीर्थक्षेत्र आहे. शेगावला कापसाची मोठी बाजारपेठ आहे. शेगावच्या परिसरात कापूस जिनिंग आणि प्रेसिंगचे मोठे जाळे असून मिलमधील उत्पादन राज्यातील अन्य ठिकाणी कापड निर्मितीसाठी माल गाड्यांद्वारे नेले जाते. सद्यःस्थितीत शेगाव हे विभाजकासह चौपदरी मार्गिका व दुपदरी मार्गिका असलेल्या राष्ट्रीय महामार्गाच्या नेटवर्कने जोडलेले आहे. प्रस्तावित प्रवेश नियंत्रित शीघ्रसंचार द्रुतगती महामार्ग १०९.५२७ कि.मी.मुळे सिंदखेड राजा ते शेगाव हे अंतर १ तास या वेळेत पार करणे शक्य होईल व वाहन इंधन, देखभाल व दुरुस्तीवरील खर्च कमी होईल; तसेच नवीन ग्रीनफिल्ड आखणीवर दोन्ही बाजूस सुविधा केंद्र, टोल प्लाझा व प्रवेश नियंत्रित प्रणाली प्रस्तावित आहेत. सदरचा प्रकल्प हा बुलडाणा जिल्ह्यातून ४ तालुक्यांतील ४९ गावांमधून जात आहे.

विरार अलिबाग बहुउद्देशीय वाहतूक मार्गिका प्रकल्प

(मौजे नवघर ता.वसई ते मौजे बळवली ता. पेण (९८.५० कि.मी.) विरार ते अलिबाग १२८ कि.मी. लांबीची बहुउद्देशीय वाहतूक मार्गिका ही वसई, भिवंडी, कल्याण, अंबरनाथ, पनवेल, उरण, पेण व अलिबाग या तालुक्यातून जात आहे. राष्ट्रीय महामार्ग ४८ वरील मौजे नवघर, ता. वसई येथून सुरू होऊन राष्ट्रीय महामार्ग क्र. ६६ वरील मौजे बळवली, ता. पेणपर्यंतचा ९८.५०० कि.मी. लांबीचा पहिला टप्पा हाती घेतला आहे. प्रस्तावित मार्गिका ही मुख्यतः जे.एन.पी.टी., प्रस्तावित नवी मुंबई आंतरराष्ट्रीय विमानतळ आणि मुंबई ट्रान्स हार्बर लिंकला जोडणार आहे. तसेच ही मार्गिका मुंबई-अहमदाबाद राष्ट्रीय महामार्ग क्र. ४८, मुंबई-आग्रा राष्ट्रीय महामार्ग क्र. ८४८, कल्याण-मुरबाड-निर्मळ राष्ट्रीय महामार्ग क्र.६१, तळोजा बायपास, मुंबई वडोदरा एक्सप्रेस वे, मुंबई-पुणे एक्सप्रेस वे, मुंबई-बंगलोर राष्ट्रीय महामार्ग-४८, पनवेल-उरण राष्ट्रीय महामार्ग क्र.०४ब व मुंबई ते गोवा राष्ट्रीय महामार्ग क्र.६६ या महत्त्वाच्या रस्त्यांना जोडणारा शीघ्रसंचार द्रुतगती महामार्ग आहे.

विरार अलिबाग प्रकल्पाच्या भूसंपादनासाठी महामंडळाने १,६०८ कोटी रुपये निधी उपलब्ध केला आहे. त्यापैकी बाधित शेतकऱ्यांना

२६२.९८ कोटी रुपये इतका निधी भूसंपादनापोटी अदा केलेला असून त्या बदल्यात महामंडळाकडे ६५.४४ हे.आर क्षेत्राचा ताबा मिळालेला आहे.

महाराष्ट्र शक्तिपीठ महामार्ग

समृद्धी महामार्गाच्या धर्तीवर सर्व धार्मिक स्थळांच्या सर्वांगीण विकासासाठी; तसेच पर्यटनांच्या दृष्टीने महाराष्ट्र राज्यातील पवनार जि. वर्धा ते पत्रादेवी जि. सिंधुदुर्ग ते महाराष्ट्र-गोवा सरहद्द जोडणाऱ्या या महामार्गात येणाऱ्या जिल्ह्यांच्या सामाजिक तथा आर्थिक विकासासाठी महाराष्ट्र शक्तिपीठ महामार्ग बांधकाम करण्यासाठी महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळास या प्रकल्पाचा तांत्रिक व वित्तीय सुसाध्यता अहवाल तयार करण्याबाबतचे निर्देश दिले असून अर्थसंकल्पीय अधिवेशन मार्च २०२३ मध्ये महामार्गाची घोषणा केली आहे.

पुणे चक्राकार मार्ग

पुणे चक्राकार मार्गाच्या १७०.१२ कि.मी. लांबीच्या संपूर्ण प्रकल्पासाठी अंदाजे १,४४७.०६ हेक्टर इतकी खासगी जमीन संपादित करण्यात येत आहे. पुणे चक्राकार मार्गाच्या भूसंपादनासाठी महामंडळाने आतापर्यंत ४,१३२.८५ कोटी रुपये निधी उपलब्ध केला आहे. त्यापैकी बाधित शेतकऱ्यांना ३,२८९.७७ कोटी रुपये इतका निधी भूसंपादनापोटी अदा केला आहे.

नवेगाव मोर ते सुरजागड खाणीपर्यंत जाणारा ग्रीनफिल्ड मार्ग

गडचिरोली जिल्ह्यातील खनिज वाहतुकीसाठी नवेगाव मोर-कोनसरी-मूळचेरा-हेदरी ते सुरजागड माईन्स रस्त्यांच्या बांधकामामुळे गडचिरोलीसारखा खनिज संपत्तीने संपन्न असलेला भूभाग राज्याच्या विकसित भागाशी प्रस्तावित सेमाडोह-नवेगाव मोर प्रवेश नियंत्रित शीघ्रसंचार द्रुतगती महामार्ग व महाराष्ट्र समृद्धी महामार्गामुळे राज्यातील अन्य भागाशी जोडला जाईल. तसेच केंद्र शासनाकडून प्रस्तावित दुर्ग-हैद्राबाद प्रवेश नियंत्रित शीघ्रसंचार द्रुतगती महामार्गामुळे देशाच्या अन्य भागांशीही जोडला जाईल. हा मार्ग २ जिल्ह्यांतून ४ तालुक्यांतील ४५ गावांमधून जात आहे.

पुणे-नाशिक औद्योगिक द्रुतगती महामार्गाचे बांधकाम

रेल्वे मंत्रालय, भारत सरकार यांच्यामार्फत संसदेमध्ये व्हिजन २०२० सादर करण्यात आले आहे. त्यात देशातील विविध राज्यांत द्रुतगती रेल्वे मार्गाच्या जाळ्याने विविध वाणिज्यिक, औद्योगिक, धार्मिक व पर्यटनाच्या दृष्टीने महत्त्वाची शहरे व निमशहरे जोडणे प्रस्तावित आहे. पुणे-नाशिक दरम्यान द्रुतगती रेल्वेमार्ग बांधण्याचे व्हिजन २०२२ मध्ये नियोजित आहे. पुणे-नाशिक औद्योगिक द्रुतगती महामार्ग महाराष्ट्रातील पुणे, अहमदनगर, व नाशिक या ३ प्रमुख जिल्ह्यातून प्रस्तावित आहे. या महामार्गामुळे पुणे-नाशिक प्रवास सद्यःस्थितीत ५ तासांवरून साधारणतः २ ते २.५ तासावर येईल.

शब्दांकन : वंदना थोरात-वारेगावकर, विभागीय संपर्क अधिकारी

राज्यात मृद व जलसंधारण विभागामार्फत जलयुक्त शिवार अभियान-२ अंतर्गत ऑगस्ट २०२४ अखेर ६४,४९९ कामे पूर्ण झाली. या वर्षी ६५० कोटी रुपयांच्या निधीची तरतूद करण्यात आली आहे. तसेच 'गाळमुक्त धरण, गाळयुक्त शिवार' योजनेंतर्गत राज्यातील जलाशयांमधून गाळ काढण्याचे काम सुरु आहे. लोकसहभागातून आतापर्यंत ८३ लाख ३९ हजार ८१८ घनमीटर गाळ काढण्यात आला आहे. जलस्रोतांमधून गाळ काढणे ही मृद व जलसंधारण विभागाची महत्त्वाकांक्षी योजना आहे. या योजनेस लोकसहभागातून करण्यात येत आहेत. उत्तम दर्जाची कामे लोकसहभागातून करण्यात येत आहेत.

जलसंवर्धनातून शाश्वत समृद्धीकडे

संजय राठोड, मृद व जलसंधारण मंत्री

महाराष्ट्र राज्य हे देशात सर्वात जास्त धरणे, जलसाठे असलेले राज्य असून या धरणांमध्ये दरवर्षी साठत चाललेल्या गाळामुळे धरणांच्या साठवण क्षमतेत मोठ्या प्रमाणात घट होत आहे. या धरणांमध्ये साचलेला गाळ उपसा करून शेतात पसरवल्यास धरणांची मूळ साठवण क्षमता पुनर्स्थापित होण्याबरोबरच जमिनीची सुपीकता सुधारून कृषी उत्पन्नातदेखील भरीव वाढ होत आहे. ही बाब विचारात घेऊन राज्य शासनाद्वारे धरणामधील गाळ काढणे व तो शेतामध्ये वापरणे, यासाठी गाळमुक्त धरण व गाळयुक्त शिवार योजना राबवण्यात येत आहे. 'गाळमुक्त धरण व गाळयुक्त शिवार' ही योजना पुढील तीन वर्षांपर्यंत मर्यादित न राहता ती कायमस्वरूपी राज्यात राबवण्याचा निर्णय मृद व जलसंधारण विभागामार्फत घेण्यात आला आहे.

धरणांमध्ये / बंधान्यांमध्ये / तलावांमध्ये साचलेला गाळ काढल्यामुळे जलसाठ्यांची पुनर्स्थापना होत असून, त्यामुळे

जलस्रोतांच्या उपलब्धतेत शाश्वत स्वरूपाची वाढ होत आहे. यामुळे शेतीकरिता पाणी उपलब्ध होण्याबरोबरच पिण्याच्या पाण्याच्या समस्येवरही उपाययोजना होत आहे. या योजनेचे मुख्य उद्दिष्ट साध्य होत असल्याने राज्यामध्ये सकारात्मक वातावरण निर्माण झाले आहे. जलसंधारण विभागाच्या माध्यमातून सन २०२३-२४ या वर्षात जलाशयांतून सुमारे ८० लाख घनमीटर गाळ काढण्यात आला आहे. लोकसहभागाच्या माध्यमातूनही गाळ काढण्यासाठी मदत झाली आहे. हा गाळ सुमारे ६ हजारांहून अधिक शेतकऱ्यांनी शेतात पसरवलेला आहे. या योजनेसाठी ४३.२३ कोटी रुपये निधी खर्च करण्यात आला आहे. सद्यःस्थितीत १८८२ कामांना प्रशासकीय मान्यता देण्यात आली असून एकूण ४.५ कोटी घनमीटर गाळ काढण्याचे उद्दिष्ट ठेवण्यात आले आहे. त्यापैकी १.२४ कोटी घनमीटर गाळ काढण्यात आला आहे. उर्वरित जलस्रोतांमधून सद्यःस्थितीत गाळ काढण्याचे काम मोहीम स्वरूपात सुरु आहे.

श्री श्री रविशंकर यांच्या आर्ट ऑफ लिव्हिंग सोशल प्रोजेक्ट्स आणि महाराष्ट्र सरकारच्या मृद व जलसंधारण विभाग यांच्यात २६ नोव्हेंबर २०२३ रोजी सामंजस्य करार करण्यात आला आहे. यासोबतच नाम फाऊंडेशन, टाटा मोटर्स यांच्या माध्यमातून महाराष्ट्रातील सर्व जिल्ह्यांमध्ये ३५० जलसंधारण प्रकल्प राबवण्यासाठी ११ मार्च २०२४ रोजी सामंजस्य करार करण्यात आला आहे. संबंधित स्वयंसेवी संस्थांनी धडाक्यात कामालाही सुरुवात केली आहे.

जलयुक्त शिवार अभियान २.०

महाराष्ट्र राज्यामध्ये जवळपास ७८-८० टक्के क्षेत्र कोरडवाहू असून पावसाची अनियमितता व पावसातील खंड यामुळे सतत टंचाईसदृश परिस्थिती निर्माण होऊन त्याचा परिणाम कृषी क्षेत्रावर होतो. मर्यादित सिंचन सुविधा, राज्यभर अवर्षणप्रवण क्षेत्राची असलेली मोठी व्याप्ती, पावसाची अनिश्चितता लक्षात घेता या परिस्थितीवर मात करण्यासाठी राज्यात जलयुक्त शिवार अभियान

राबवण्यात येत आहे. जलयुक्त शिवार अभियान १.० या योजनेचे यश पाहता राज्यातील जलयुक्त शिवार अभियानाचा प्रथम टप्पा, पाणलोट क्षेत्र विकास कार्यक्रम न राबवलेल्या गावांमध्ये, पाण्याची गरज असलेल्या व जलसंधारणाची कामे होऊ शकणाऱ्या सुमारे ५,८०० गावांमध्ये विविध मृदू व जलसंधारण कामांच्या माध्यमातून पाणीसाठा क्षमता निर्माण करून पाणलोट क्षेत्राचा शाश्वत विकास करणे, याकरिता राज्यात जलयुक्त शिवार अभियान २.० राबवण्याचा निर्णय घेऊन कामांना सुरुवात झाली आहे.

पावसाचे पाणी अडवून भूजल पातळी संरक्षित करणे, विकेंद्रित जलसाठे निर्माण करणे, देखभाल-दुरुस्ती करून जलस्रोतांची साठवणक्षमता पुनर्स्थापित करणे, पिकांसाठी संरक्षित सिंचन व्यवस्था निर्माण करणे, गावे जलपरिपूर्ण करून शेतकऱ्यांचे जीवनमान सुधारणे, गावांमध्ये जलसाक्षरता अभियानाद्वारे जनजागृती करणे आदी बाबींचा समावेश आहे.

या योजनेतर्गत ५,८३९ गावांची निवड करण्यात आली असून गाव आराखड्याप्रमाणे प्रस्तावित कामांची संख्या १,४८,३३१ आहे. माहे मे २०२४ अखेर सुमारे ५४,८४५ कामे (३७ टक्के) पूर्ण झाली आहेत. माहे मे-२०२४ अखेर विविध योजनांच्या निधीतून आणि जलयुक्त शिवार अभियानाच्या लेखाशिर्षातर्गत एकूण ९७९ कोटी रुपये खर्च झाला आहे. आर्थिक वर्ष २०२४-२५ मध्ये जलयुक्त शिवार अभियान २.० साठी ६५० कोटी रुपयांची तरतूद अर्थसंकल्पित करण्यात आली आहे.

प्रधानमंत्री कृषी सिंचन योजना

केंद्र पुरस्कृत प्रधानमंत्री कृषी सिंचन योजना - पाणलोट विकास घटक २.० ही योजना राज्यात राबवण्यात येत आहे. या योजनेकरिता केंद्र व राज्य शासनाच्या निधीचे प्रमाण ६०:४० टक्के आहे. मातीची धूप कमी करणे, शेतकऱ्यांचे उत्पन्न वाढवणे हे या योजनेचे उद्दिष्ट असून राज्यात सन २०२१-२२ पासून कार्यक्रम अंमलबजावणी सुरू झाली आहे. राज्याकरिता या योजनेतर्गत १४० प्रकल्प मंजूर करण्यात आले आहेत, तर १४० प्रकल्पांपैकी १३८ सविस्तर प्रकल्प अहवालाना

मान्यता प्राप्त झाली आहे.

सद्यःस्थितीत नैसर्गिक संसाधन व्यवस्थापन अंतर्गत रकम ४९,१७०.०५ लाख रुपयांच्या २२,३५३ कामांना तांत्रिक मान्यता देण्यात आली आहे. तसेच रकम ४८,५११.७७ लाख रुपयांच्या २१,४८१ कामांना प्रशासकीय मान्यता देण्यात आली आहे. त्यापैकी रकम २२,५५२.४२ लाख रुपयांची ९,८०४ कामे सुरू झाली असून १६,७५१.४५ लाख रुपये रकमेची ७,७३३ कामे पूर्ण झाली आहेत. नैसर्गिक संसाधन व्यवस्थापनांतर्गत आतापर्यंत १५,१०८.२४ लाख रुपये इतका खर्च झाला आहे. या प्रकल्पाचा कालावधी सन २०२१-२२ ते सन २०२५-२६ असा आहे. यासोबतच राज्यातील जलसंधारणाचे प्रलंबित प्रकल्प मार्गी लावण्यासाठी व जलसंवर्धनातून राज्याची शाश्वत समृद्धी साधण्यासाठी मृदू व जलसंधारण विभागामार्फत अनेक संकल्पनांना अमलात आणण्यात येत आहे.

मृदू व जलसंधारण विभागासोबतच यवतमाळ व वाशिम जिल्ह्याचा पालकमंत्री म्हणून जबाबदारी सांभाळताना मी दिग्गज, दारव्हा, नेर या तालुक्यांमध्ये प्रामुख्याने नांदगव्हाण धरण, हिंदूहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे नाट्यगृह, अत्याधुनिक क्रीडा संकुल, मोक्षधाम, सुसज्ज अभ्यासिका, महिलांसाठी अगर्बती प्रकल्प, प्रशासकीय इमारती, व्यापारी संकुल, अत्याधुनिक सुसज्ज बसस्थानके, डिजिटल शाळा अशा अनेक उपक्रमांसह पायाभूत सुविधांसाठी अनेक कामे केली आहेत.

यासोबतच स्वखर्चातून स्पर्धा परीक्षांचा अभ्यास करणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी मातोश्री प्रमिलादेवी दुलीचंद राठोड शिष्यवृत्ती योजनेच्या माध्यमातून शिकवणी व मासिक मानधन, पोहरादेवी - उमरी तीर्थक्षेत्र विकास, श्री संत सेवालाल महाराज तीर्थक्षेत्र व नंगारा म्युझियम, नवी मुंबई येथे सुसज्ज बंजारा समाज भवन निर्मितीची संकल्पना, संत सेवालाल महाराज बंजारा/लमाण तांडा समृद्धी योजना, महाराष्ट्र राज्य गोर बंजारा साहित्य अकादमीची स्थापना केली आहे.

शब्दांकन : दत्तात्रय कोकरे, विभागीय संपर्क अधिकारी

‘स्वावलंबी शेतकरी, संपन्न शेतकरी’ हे ब्रीद जपत शेतकऱ्यांना विविध पातळ्यांवर साहाय्य करण्यासाठी शासन कटिबद्ध आहे. मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे, उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस आणि उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांच्या मार्गदर्शनाखाली कृषी विभागाची प्रभावीपणे वाटचाल सुरू आहे. या दोन वर्षांच्या कालावधीत केवळ कृषी विभागाच्या नव्हे, तर कृषी अनुषंगिक विविध विभागांच्या माध्यमातून शेतकऱ्यांना ताकद देण्यात आली आहे. शेतकरी हिताच्या अनेक निर्णयांची प्रभावीपणे अंमलबजावणी करण्यात आली आहे.

शेतकरी हितासाठी...

धनंजय मुंडे, कृषी मंत्री

शेतकऱ्यांसाठी बी-बियाणांकरिता थेट अनुदान, सिंचन सुविधा, आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर, शेतीपूरक उद्योगांना प्रोत्साहन, शेतमालाचे मूल्यवर्धन, शेतमाल साठवणूक, बाजारपेठेची उपलब्धता इत्यादीबाबत विविध योजना राबवण्यात येत आहेत. शासनाने शेतकऱ्यांना आर्थिक साहाय्य करण्यासाठी ‘नमो शेतकरी महासन्मान निधी’, ‘एक रुपयात पीक विमा’, ‘गोपीनाथ मुंडे शेतकरी सुरक्षा सानुग्रह अनुदान’ अशा विविध योजना सुरू केल्या आहेत.

नमो शेतकरी महासन्मान निधी

अन्नदाता बळीराजाच्या उत्पन्नवाढीसाठी प्रधानमंत्र्यांच्या संकल्पनेतून साकारलेल्या ‘प्रधानमंत्री किसान सन्मान निधी’ योजनेत राज्य शासनाच्या अनुदानाची भर घालणारी ‘नमो शेतकरी महासन्मान निधी’ ही योजना सुरू करण्यात आली. या योजनेत केंद्र सरकारच्या प्रतिवर्ष, प्रतिशेतकरी ६ हजार रुपयांमध्ये राज्य सरकार आणखी ६ हजार रुपयांची भर घालेल. यामुळे राज्यातील पात्र शेतकऱ्यांना १२ हजार रुपये प्रतिवर्षी मिळतील. नमो शेतकरी महासन्मान निधी योजनेतर्गत ९९,९३,००० शेतकरी कुटुंबांना ७,१३४.६६ कोटी रुपये अनुदान दिले.

प्रधानमंत्री किसान सन्मान निधी

प्रधानमंत्री किसान सन्मान निधी योजनेतर्गत राज्यात ११६.६५ लाख शेतकरी कुटुंब पात्र आहेत. त्यांच्या बँक खात्यात एकूण १७ हप्त्यांमध्ये आजपर्यंत ३१ हजार ५११ कोटी ९० लाख रुपयांचा

लाभ जमा करण्यात आला आहे.

सर्वसमावेशक पीकविमा योजना

शेतकऱ्यांना आपल्या अधिसूचित पिकांचा विमा भरण्यासाठी केवळ १ रुपया भरावा लागतो. प्रधानमंत्री पीक विमा योजनेतून मागील वर्षी १ कोटी ७० लाखांपेक्षा अधिक शेतकऱ्यांनी आपला पीकविमा भरून या योजनेत सहभाग घेतला होता. या योजनेतर्गत सन २०२३-२४ अंतर्गत पात्र शेतकरी अर्ज संख्या ९२ लाख आहे. आतापर्यंत ५०८१.५६ कोटी रुपये नुकसानभरपाई वाटप करण्यात आली आहे. तसेच खरीप २०२४ साठी भात, ज्वारी, सोयाबीन, कापूस, तूर, मूग, उडीद, मका, बाजरी, नाचणी, भुईमूग, तीळ, कारळे, कांदा ही १४ पिके विमा योजनेत समाविष्ट करण्यात आली आहेत.

गोपीनाथ मुंडे शेतकरी अपघात सुरक्षा सानुग्रह अनुदान योजना

शेतकऱ्यांना विविध नैसर्गिक आणि अपघाती धोक्यापासून संरक्षण देण्यासाठी शासनाने ही योजना सुरू केली आहे. या योजनेत शेतकऱ्यांना २ लाख रुपयांपर्यंत आर्थिक साहाय्य देण्यात येते. ‘गोपीनाथ मुंडे शेतकरी अपघात सुरक्षा सानुग्रह अनुदान’ योजनेतर्गत २ हजार ६९४ शेतकरी कुटुंबांना ५२ कोटी ८२ लाख रुपयांचे अनुदान वाटप करण्यात आले आहे. या वर्षी एकूण १२० कोटी रुपयांची तरतूद केली आहे.

छत्रपती शिवाजी महाराज कृषी योजना

राज्यातील शेतकऱ्यांना उद्भवणाऱ्या अडचणींतून येणारे नैराश्य दूर करण्याच्या अनुषंगाने कृषी विभागामार्फत महाडीबीटी पोर्टलद्वारे मिळणारे विविध घटकांचे लाभ मागणी केल्यावर तातडीने उपलब्ध करून देण्याच्या दृष्टिकोनातून मागेल त्याला फळबाग, ठिबक/तुषार सिंचन, शेततळे, शेततळ्याचे अस्तरीकरण, शेडनेट, हरितगृह, आधुनिक पेरणीयंत्रे व कॉटन श्रेडर हे घटक संबंधित योजनांच्या अर्थसंकल्पीय तरतुदीतून तात्काळ उपलब्ध करून देण्यात येत आहेत. सन २०२३-२४ या आर्थिक वर्षाकरिता या योजनेतर्गत घटकांशी संबंधित विभागाच्या विविध योजनांमधून प्राप्त निधीच्या मर्यादित ३३९२.३१ लाख रुपये निधी वितरित केला आहे.

डॉ. पंजाबराव देशमुख नैसर्गिक शेती मिशन

राज्यात नैसर्गिक/सेंट्रिय शेतीला प्रोत्साहन देण्यासाठी डॉ. पंजाबराव देशमुख जैविक शेती मिशनला सन २०२२-२३ ते सन २०२७-२८ या कालावधीकरिता मुदतवाढ देऊन 'डॉ. पंजाबराव देशमुख नैसर्गिक शेती मिशन' या नावाने संबोधण्यास; तसेच या योजनेची व्याप्ती दुसऱ्या टप्प्यात राज्यभर वाढवण्यास मान्यता देण्यात आली आहे. राज्य योजनेमध्ये १०८३.२९ कोटी रुपये इतक्या आर्थिक तरतुदीस मान्यता देण्यात आली आहे. केंद्र शासनाच्या योजनेतर्गत याच कालावधीत परंपरागत कृषी विकास योजना, राष्ट्रीय नैसर्गिक शेती अभियान व मोठ्या क्षेत्राचे प्रमाणीकरण या योजना समांतररीत्या राबवण्यात येणार आहेत. त्यासाठी राज्य व केंद्र पुरस्कृत योजनेत १९२०.९९ कोटी रुपयांच्या आर्थिक तरतुदीस मान्यता दिली आहे.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर कृषी स्वावलंबन योजना

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर कृषी स्वावलंबन योजना राज्यातील अनुसूचित जाती / नवबौद्ध शेतकऱ्यांसाठी सिंचनाची शाश्वत सुविधा निर्माण करण्यासाठी राज्यातील मुंबई वगळता इतर सर्व ३४ जिल्ह्यांमध्ये राबवण्यात येत आहे. या योजनेतर्गत नवीन विहीर (रु. २.५० लाख), जुनी विहीर दुरुस्ती (रु. ५० हजार), इनवेल बोअरिंग (रु. २० हजार), पंप संच (रु. २० हजार), वीज जोडणी आकार (रु. १० हजार), शेततळ्याचे प्लॅस्टिक अस्तरीकरण (रु. १ लाख), सूक्ष्म सिंचन संच (ठिबक सिंचन संच रु. ५० हजार व तुषार सिंचन संच रु. २५ हजार) या बाबींवर अनुदान अनुज्ञेय आहे. सन २०२३-२४ मध्ये १८९२३.०७ लाख रुपये इतका निधी मंजूर करण्यात आला आहे. त्यापैकी ३५२८.१० लाख रुपये इतका निधी खर्च करण्यात आला आहे.

बिरसा मुंडा कृषी क्रांती योजना

बिरसा मुंडा कृषी क्रांती योजना राज्यातील अनुसूचित जमाती प्रवर्गाच्या शेतकऱ्यांसाठी सिंचनाची शाश्वत सुविधा निर्माण करण्यासाठी राज्यातील मुंबई, रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग, सांगली व कोल्हापूर हे जिल्हे वगळता इतर सर्व जिल्ह्यांमध्ये राबवण्यात येत आहे. या योजनेतर्गत नवीन विहीर (रु. २.५० लाख), जुनी विहीर दुरुस्ती (रु. ५० हजार), इनवेल बोअरिंग (रु. २० हजार), पंप संच (रु. २० हजार), वीज जोडणी आकार (रु. १० हजार), शेततळ्याचे प्लास्टिक अस्तरीकरण (रु. १ लाख), सूक्ष्म सिंचन संच (ठिबक सिंचन संच रु. ५० हजार व तुषार सिंचन संच रु. २५ हजार), पीव्हीसी/एचडीपीई पाईप (रु. ३० हजार), परसबाग (रु. ५००/-) या बाबींवर अनुदान अनुज्ञेय आहे.

मूल्यसाखळी विकास योजना

कापूस व सोयाबीन पिकाची उत्पादकता वाढवणे; तसेच या पिकांच्या दरातील चढ-उतार लक्षात घेता शेतकऱ्यांना त्यांच्या मालाची वाजवी किंमत मिळण्याकरिता मूल्यसाखळी विकसित करणे, यासाठी राज्य पुरस्कृत एकात्मिक कापूस, सोयाबीन व इतर तेलबिया पिके उत्पादकता वाढ व मूल्यसाखळी विकास योजना सुरू करण्यात आली. तेलबिया / गळीतधान्ये पिकाच्या सरासरी क्षेत्राच्या तुलनेत सन २०२२-२३ मध्ये ७.१८ लाख हेक्टरने (१५%) वाढ. सरासरी उत्पादनाच्या तुलनेत १८.०९ लाख मे.टनाने (३४%) वाढ. सोयाबीन

आणि इतर तेलबियांतर्गत ९५२ शेतकरी समूहांची स्थापना. या विशेष कृती योजनेकरिता ५२०.८६ कोटी रुपये निधी वितरित करण्यात आला आहे.

खरीप पणन हंगाम २०२३-२४ मध्ये कापूस व सोयाबीन उत्पादक शेतकऱ्यांना दोन हेक्टरच्या मर्यादित प्रतिहेक्टरी ५,००० रुपयांचे अर्थसाहाय्य देण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे.

आंतरराष्ट्रीय सुविधा केंद्र, नागपूर

डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषी विद्यापीठ, अकोलांतर्गत कृषी महाविद्यालय, नागपूर येथील कृषी विद्यापीठाच्या दाभा येथील जागेवर आंतरराष्ट्रीय कृषी सुविधा केंद्र स्थापन करण्यास मान्यता देण्यात आली असून या आंतरराष्ट्रीय कृषी सुविधा केंद्राकरिता एकूण २३५ कोटी ६२ लाख रुपये इतक्या खर्चास मान्यता देण्यात आली आहे.

नानाजी देशमुख कृषी संजीवनी प्रकल्प

महाराष्ट्रातील निवडक जिल्ह्यांतील शेतकऱ्यांना हवामान बदलांमुळे उद्भवलेल्या परिस्थितीशी जुळवून घेण्यास सक्षम करणे आणि शेती व्यवसाय किफायतशीर करण्यास साहाय्य करणे हा या प्रकल्पाचा प्रमुख उद्देश आहे. नानाजी देशमुख कृषी संजीवनी प्रकल्पामध्ये अंदाजित ६ हजार कोटी किमतीचा दुसरा टप्पा राबवण्यास शासनाने जून २०२३ मध्ये तत्त्वतः मान्यता दिली आहे. दुसरा टप्पा २१ जिल्ह्यांमध्ये राबवण्यात येणार आहे. यासाठी जागतिक बँक अर्थसाहाय्य प्राप्त होणार आहे.

प्रति थेंब अधिक पीक

सूक्ष्म सिंचन योजनेत राज्य देशात अग्रेसर असून ३० लाख हेक्टर क्षेत्र सूक्ष्म सिंचनाखाली आणण्यात आलेले आहे. सन २०२३-२४ वर्षात राष्ट्रीय कृषी विकास योजनेतर्गत प्रति थेंब अधिक पीक या योजनेतून; तसेच मुख्यमंत्री शाश्वत कृषी सिंचन योजना व अटल भूजल योजना या योजनांच्या माधमातून सूक्ष्म सिंचनासाठी अल्प व अत्यल्प भूधारक शेतकऱ्यांना ८० टक्के व इतर शेतकऱ्यांना ७५ टक्के अनुदान देण्यात येत आहे. सन २०२४-२५ या वर्षात रक्कम रुपये ६६७.५० कोटी रकमेचा कार्यक्रम मंजूर करण्यात आला आहे. या अनुदानातून सुमारे १.९१ लाख हेक्टर क्षेत्र सूक्ष्म सिंचनाखाली आणण्याचे नियोजन आहे.

मुख्यमंत्री शाश्वत कृषी सिंचन योजना

या योजनेतर्गत सूक्ष्म सिंचनासाठी पूरक अनुदान देण्यात येते. अल्प व अत्यल्प भूधारक शेतकऱ्यांना २५ टक्के आणि इतर शेतकऱ्यांना ३० टक्के पूरक अनुदान देण्यात येते. सन २०२३ - २४ मध्ये ५९३.९५ कोटी रुपये निधी वितरित करण्यात आला असून ३ लाख ९५ हजार ४३३ लाभार्थ्यांना हे पूरक अनुदान उपलब्ध करून देण्यात आले. सन २०२४-२५ मध्ये ३०० कोटी रुपये रकमेच्या कार्यक्रमास प्रशासकीय मान्यता देण्यात आली आहे.

शब्दांकन : दत्तात्रय कोकरे, विभागीय संपर्क अधिकारी

राज्याचे मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे, उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस आणि उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांच्या पुढाकाराने महाराष्ट्रातील प्रत्येक कामगाराचा प्रश्न निकाली काढून त्यांच्या उन्नतीचा ध्यास राज्य शासनाने घेतला आहे. जगातील श्रमिक, कष्टकरी आणि कामगारांच्या तळहातावरच या धरतीचा सर्व भार आहे. कर्मचाऱ्यांच्या कष्टाचा आणि त्यांच्या हिताच्या सर्वांगीण विकासासाठी हे सरकार झटत आहे. कामगार मंत्री म्हणून माझी मोठी जबाबदारी आहे आणि यासाठी मी आजपर्यंत कामगारांच्या हिताचे निर्णय घेतलेले आहेत.

कामगारांच्या उत्थानासाठी...

डॉ. सुरेश खाडे, कामगार मंत्री

अंमलबजावणीसुद्धा करण्यात येत आहे.

कारखान्यांशी निगडित विविध बाबीपैकी कामगारांची सुरक्षितता याला अनन्यसाधारण महत्त्व आहे. कामगार म्हटले की, जोखमीची जबाबदारी घेऊन फळ देणारे हात आहे. ही कामे करताना निष्काळजीपणामुळे एखाद्या कामगाराचा अपघात झाल्यास पैशाच्या स्वरूपात कितीही मदत केली तरी त्या कामगाराचे नुकसान भरून निघत नाही. त्यामुळे कामाच्या ठिकाणी शून्य अपघात धोरण अवलंबून उद्योजक, मालक, बांधकाम व इतर क्षेत्रातील कंपन्यांनी कामगारांना दर्जेदार अत्याधुनिक सुरक्षासाधने पुरवणे ही काळाची गरज आहे. कारखान्यात काम करताना हेल्मेट, सेफ्टी बेल्ट, गॉगल, हातमोजे, सेफ्टी शूज गमबूट, जॅकेट, टोपी अशी सुरक्षिततेची साधने पुरवली जातात. शून्य अपघाताचे उद्दिष्ट डोळ्यासमोर ठेवून सुरक्षित तंत्रज्ञान, उत्पादन व संशोधनाने हे धोरण ठरवण्यात आले आहे. कामगार विभाग अधिक सक्षम करण्याच्या दृष्टीने शासन कार्यरत आहे. उद्योग सुरू राहिले तर कामगार जगेल, यासाठी कामगार केंद्रस्थानी ठेवून कामगारांच्या कल्याणासाठी निर्णय घेण्यात आले आणि त्याची प्रभावी

कामगारांना किमान वेतन

सफाई कामगार, आरोग्य खात्याचे कामगार, माथाडी कामगार, घरकामगार, विडी कामगार, विक्रेते, रिक्शाचालक, यंत्र, ऊसतोड कामगार, स्थलांतरित कामगार, कंत्राटी कामगार अशांना त्यांच्या कामांच्या बदल्यात त्यांना हक्कांचे आणि त्यांच्या संपूर्ण कुटुंबांचे सर्वांग पालनपोषण व्हावे, एवढे किमान वेतन मिळायला हवे. कोणत्याही कामगारावर वेतनासंदर्भात अन्याय होणार नाही, याची दक्षता घेण्यात येत आहे. त्याचबरोबर राज्यातील जो असंघटित कामगार आहे, त्यांचाही किमान वेतनावर पूर्ण अधिकार आहे. यासाठी असंघटित कामगारांची नोंदणी करून घेण्यावर माझा भर आहे. यासाठी कामगार विभागातील रिक्त पदे तातडीने भरून या कामगारांची नोंदणी करण्यात येत आहे.

कामगार विभागाचे सक्षमीकरण

असंघटित कामगारांची नोंदणी मोठ्या प्रमाणात आणि सहज व्हावी, यासाठी जिल्ह्यातील प्रत्येक तालुकास्तरावर नोंदणी कार्यालय उभारण्यात येत आहे. या केंद्रातर्गत कामगारांना देण्यात येणाऱ्या इतर सुविधाही पुरवण्यात येतील. त्याचबरोबर प्रत्येक जिल्ह्यात कामगार भवन उभारण्याचा माझा मानस असून तो आता पूर्णत्वास जात आहे. त्याचबरोबर कामगार सुरक्षा विमा महामंडळ, कामगार कल्याण मंडळ, बॉयलर वर्कशॉप सुरू करण्यात येणार आहे. कामगार विभागातील रिक्त पदे भरण्याची कार्यवाही सुरू आहे.

कामगारांसाठी कल्याणकारी मंडळ

असंघटित कामगार हे विविध क्षेत्रात काम करतात; परंतु ते कुठल्याही संघटनेचे सदस्य

भाजी व फळविक्रेत्या महिलांना छत्री वाटप.

सांगली येथे आयोजित 'प्लास्टिक-कचरामुक्त शहर' चळवळ.

नसतात. जसे की, शेतकरी, शेतमजूर, बांधकाम क्षेत्रात काम करणारे कामगार, लहान उद्योग/कारखान्यांमध्ये काम करणारे मजूर, सेवा, घरकाम काम करणारे कामगार, विक्री करणारे, रिक्शाचालक, फेरीवाले असंघटित कामगारांना अनेकदा कमी वेतन, कमी सुरक्षा आणि कमी फायदे मिळतात. त्यांना कामाच्या ठिकाणी वार्डट वागणूक आणि मालकाकडून शोषणाचा सामना करावा लागतो. असंघटित कामगारांना समाजाच्या मुख्य धारेत समाविष्ट करण्याची गरज ओळखून शासनाने अपंगांकरिता, मागासवर्गीय व्यक्तींकरिता; तसेच महिला व अल्पसंख्याकांकरिता विविध विकास योजना चालवलेल्या आहेत, परंतु या योजनांमध्ये असंघटित क्षेत्रातील दारिद्र्यरेषेखालील कामगारांचा समावेश नाही. याचा विचार करून राज्य शासनाने उच्चाधिकार प्राधिकरण स्थापना केले आहे. हे प्राधिकरण बांधकाम कामगार, विटभट्टी कामगार, बिडी कामगार, हातमाग कामगार,

यंत्रमाग कामगार, दगड फोडणी व क्रशिंग कामगार, घरगुती कामगार, रिक्शा ओढणारे, इत्यादी व्यवसायातील, असंघटित कामगारांच्या प्रश्नांकडे लक्ष देत आहे. असंघटित कामगारांना संघटित करण्यासाठी ई-श्रम पोर्टलवर नोंदणी प्रक्रिया सुरू असून, जास्तीत जास्त कामगारांची नोंदणी करण्यात येत आहे. त्याचबरोबर हे प्राधिकरण इतर असंघटित क्षेत्रातील कामगारांकरितादेखील कल्याणकारी योजना राबवत आहेत. याअंतर्गत असंघटित क्षेत्रातील कामगारांची आकडेवारी गोळा करणे, सर्वेक्षण करणे, राज्य व केंद्र शासनाच्या विविध योजना असंघटित क्षेत्रातील कामगारांसाठीही राबवणे अशा अनेक बाबीं परिणामकारकरीत्या राबवण्याचा माझा हेतू आहे.

नवीन कामगार कायदा

केंद्र शासनाने सर्व २९ कामगार कायदे एकत्र करून ४ कामगार संहिता तयार केल्या आहेत. व्यावसायिक सुरक्षा, आरोग्य आणि कामाची स्थिती संहिता-२०२० या चौथ्या संहितेसाठी राज्य मंत्रिमंडळाने मंजुरी दिली असल्याने यामध्ये लाखो कामगारांचे हित जोपासले जात आहे. या कायदानुसार १०० पेक्षा जास्त कामगारांना कारखान्यांमध्ये उपाहारगृह, २५० पेक्षा जास्त कामगारांना कारखान्यात कल्याण अधिकारी, ५० पेक्षा जास्त कामगार असलेल्या कारखान्यात पाळणाघर अशा काही तरतुदी लागू आहेत. त्याचबरोबर वेतन संहिता-२०१९, औद्योगिक संबंध संहिता-२०२०, सामाजिक सुरक्षा संहिता-२०२० या ३ संहितांच्या नियमांना मंत्रिमंडळाने मान्यता दिली आहे. कामगार हा विषय समवर्ती सूचीमध्ये समाविष्ट असल्याने केंद्र शासनाने सर्व राज्यांसाठी एकत्रित संहिता तयार केली आहे. केंद्र शासनाच्या व्यावसायिक सुरक्षा, आरोग्य आणि कामाची स्थिती संहिता अधिनियम २०२० नुसार राज्यांना समुचित शासन व्यावसायिक सुरक्षा, आरोग्य आणि कामाची स्थिती (कामगार) संहिता नियम तयार करण्याचे अधिकार देण्यात आले. त्यानुसार या संहितेस मान्यता देण्यात आली आहे.

कामगार संतुष्ट असला तर देशाच्या आर्थिक विकासासाठी गती मिळते. त्यामुळे कामगारांचे वेतन व इतर सुविधांचा असमतोल दूर करणे गरजेचे आहे. कामगारांचे हित संरक्षित करणे, त्यांची सुरक्षा अधिक बळकट करणे, त्यांना रोजगाराची हमी, वर्तमान महागाईनुसार वेतन, पगारी रजा, आरोग्यविषयक अधिक हमी, भविष्य निर्वाह निधी अशा विविध बाबींवर सरकार म्हणून गांभीर्याने विचार करत आहोत.

शब्दांकन : संजय डी. ओरके, विभागीय संपर्क अधिकारी

उद्योगाची भरभराट होण्यासाठी महाराष्ट्राची भूमी योग्य असल्याने देशविदेशातील उद्योजक हे महाराष्ट्रात गुंतवणूक करण्यासाठी नेहमी आग्रही असतात. महाराष्ट्रात उद्योग व्यवसाय करण्यासाठी अनुकूल वातावरण असल्याने दावोस येथे झालेल्या जागतिक आर्थिक परिषदेमध्ये राज्याने उद्योग खेचून आणत नवीन विक्रम केला आहे. परकीय गुंतवणुकीत महाराष्ट्र सलग दोन वेळा अव्वल राहिला आहे. त्याचबरोबर एक ट्रिलियन डॉलर अर्थव्यवस्थेकडे वाटचाल करताना आपण अर्धा ट्रिलियन अर्थव्यवस्थेचे लक्ष्य पार केले आहे. मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे, उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस आणि उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांच्या नेतृत्वात महाराष्ट्र हा उद्योगात उंच भरारी घेत युवा उद्योजकांना आकर्षित करून राज्याचा उद्योग मंत्री म्हणून महाराष्ट्राला उद्योगराष्ट्र बनवण्याचा माझा मानस आहे.

उद्योगराष्ट्र...महाराष्ट्र

उदय सामंत, उद्योग मंत्री

महाराष्ट्रावर उद्योजकांचा विश्वास असल्याचे दावोस येथील जागतिक आर्थिक परिषदेत पाहायला मिळाले. जानेवारी २०२४ मध्ये झालेल्या जागतिक आर्थिक परिषदेत ३ लाख ७२ हजार कोटी डॉलर्सचे सामंजस्य करार यामुळे उद्योगक्षेत्रात २ लाख रोजगार निर्माण होतील. गेल्या वर्षी दावोस येथे १ लाख ३७ हजार ६६६ कोटी रुपयांचे गुंतवणुकीसाठी १९ सामंजस्य करार झाले. त्यापैकी ८७ हजार कोटींच्या प्रकल्प उभारणीस सुरुवात व भूखंड वाटप करण्यात आले आहे. जेम्स आणि ज्वेलरी, माहिती तंत्रज्ञान, हरित हायड्रोजन, हरित ऊर्जा, पेपर आणि पल्प, खार उद्योग, डेटा सेंटर, इन्फ्रास्ट्रक्चर अशा विविध सेक्टरमध्ये उद्योजकांनी गुंतवणूक केली आहे. त्याचबरोबर अर्थिया, मित्तल, जिंदाल, गोदरेज, अदानी या कंपन्यांनीसुद्धा महाराष्ट्रात गुंतवणुकीची इच्छा व्यक्त केली आहे. मागील सहा महिन्यांमध्ये देशातील सर्वात जास्त थेट परकीय गुंतवणूक राज्यात आली आहे आणि ती गुजरात, कर्नाटक आणि दिल्ली या तीन राज्यांच्या एकत्रित गुंतवणुकीपेक्षा जास्त आहे. महाराष्ट्राने औद्योगिक उद्याने, माहिती तंत्रज्ञान पार्क, लॉजिस्टिक पार्क, मेगा टेक्सटाइल हब, स्मार्ट औद्योगिक शहरे, प्लग अँड प्ले इन्फ्रास्ट्रक्चर, औद्योगिक समूहांसाठी दळणवळण सुविधा आणि स्टार्टअपसाठी इन्क्युबेटर केंद्रे विकसित केली आहेत. उद्योगांसाठी वरदान ठरणान्या विविध सुविधाही राज्य सरकारने दिल्या आहेत.

यामध्ये व्यवसाय सुरू करण्यासाठी लागणाऱ्या परवान्यांची संख्या कमी करून गुंतवणूकदारांसाठी एक खिडकी सुविधा केंद्र अशा सुविधांचा समावेश आहे.

सूरजागड इस्पात पोलाद प्रकल्प

गडचिरोली येथे प्रस्तावित सूरजागड इस्पात पोलाद प्रकल्पाचे भूमिपूजन झाले असून या प्रकल्पातून आठ दशलक्ष टन, तर लॉइड प्रकल्पातून चार दशलक्ष टन पोलाद उत्पादन होणार आहे. हे प्रकल्प पूर्ण क्षमतेने सुरू झाल्यावर महाराष्ट्रात ३० टक्के पोलाद उत्पादन एकट्या गडचिरोलीतून होईल. त्यामुळे गडचिरोलीमध्ये उद्योग व रोजगाराच्या मोठ्या संधी निर्माण होऊन येथील सामान्य माणूस समृद्धीकडे जात असल्याचे चित्र पाहायला मिळणार आहे. १० हजार कोटी रुपयांच्या गुंतवणुकीतून होणाऱ्या या प्रकल्पातून प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्षपणे ७ हजार रोजगार निर्माण होतील. या उद्योगात ८० टक्के रोजगार स्थानिकांना उपलब्ध करून देण्याच्या अटी घालण्यात आल्या आहेत. त्याचा स्थानिक नागरिकांना लाभ होणार आहे. दावोस कराराच्या अंमलबजावणीचे उदाहरण म्हणजे सूरजागड इस्पात पोलाद प्रकल्प आहे. पुढील एक ते दोन महिन्यांत गडचिरोली जिल्ह्यात दीड लाख कोटींचे प्रकल्प येणार आहे.

मुख्यमंत्री रोजगार निर्मिती

शहरी व ग्रामीण भागात सूक्ष्म आणि लघु उद्योगांच्या स्थापनेद्वारे रोजगाराच्या नवीन संधी निर्माण करण्यासाठी मुख्यमंत्री रोजगार निर्मिती कार्यक्रम राज्यातर्फे राबवण्यात येत आहे. अधिकाधिक युवकांनी या योजनेचा लाभ घेऊन स्वावलंबी बनावे, यासाठी उद्योग विभागाच्या प्रशासकीय नियंत्रणांतर्गत उद्योग संचालनालयामार्फत या योजनेचे निरीक्षण आणि अंमलबजावणी केली जात आहे. त्याचप्रमाणे उद्योग संचालनालयाच्या नियंत्रणाखाली जिल्हा उद्योग केंद्र (डीआयसी) व महाराष्ट्र खादी ग्रामोद्योग बोर्ड (केव्हीआयबी) व बँकेद्वारेही या योजनेची अंमलबजावणी केली जात आहे. या वर्षी नियोजनबद्ध कार्यक्रम आखून जास्तीत जास्त युवा उद्योजकांपर्यंत या योजनेची माहिती पोहोचवून

त्यांना मार्गदर्शन करण्यात आले. सद्यःस्थितीत मुख्यमंत्री रोजगार निर्मिती कार्यक्रमांतर्गत २ लाख ५९ हजार ३६ ऑनलाईन अर्ज मंजूर झाले आहेत. सन २०१९ पासून आजपावेतो १ लाख ८३ हजार २९० उमेदवारांनी बँकेकडे अर्ज सादर केले आहेत.

इलेक्ट्रॉनिक्स मॅन्युफॅक्चरिंग क्लस्टर

देशात इलेक्ट्रॉनिक वस्तूंच्या उत्पादनांना चालना देण्यासाठी केंद्र शासनाने देशात सुधारित इलेक्ट्रॉनिक्स मॅन्युफॅक्चरिंग क्लस्टर (ईएमसी २.०) अंमलबजावणी सुरू केली आहे. यासाठी रांजणगाव येथे १९७.११ एकर जागेवर 'इलेक्ट्रॉनिक्स मॅन्युफॅक्चरिंग क्लस्टर' उभारणीस ३१ ऑक्टोबर २०२२ रोजी केंद्राने मान्यता दिली आहे. या प्रकल्पाची किंमत ४९२ कोटी ८५ लाख १९ हजार रुपये असून त्यात केंद्र शासनाकडून २०७ कोटी ९८ लाख रुपये वित्तीय साहाय्य उपलब्ध होणार आहे. यातील ६२ कोटी ३९ लाख रुपयांचा पहिला हप्ता केंद्र शासनाच्या इलेक्ट्रॉनिक्स आणि माहिती तंत्रज्ञान मंत्रालयाने एमआयडीसीकडे वर्ग केला आहे. रांजणगाव येथे उभारण्यात येणाऱ्या या प्रकल्पात आयएफबी, एलजी आणि गोगोरो ईव्ही स्कूटर यांसारख्या कंपन्यांचा सहभाग असेल. या प्रकल्पामुळे हा परिसर 'इलेक्ट्रॉनिक क्लस्टर' म्हणून नावारूपास येईल, अधिक उद्योजक, कंपन्या तेथे आकर्षित होऊन त्यातून रोजगाराच्या संधी उपलब्ध होणार आहेत.

पायाभूत सुविधा

राज्याच्या पहिल्या निर्यात प्रोत्साहन धोरणास सुमारे २५ हजार कोटी रुपयांची गुंतवणूक आणि ४० हजार रोजगारनिर्मिती अपेक्षित आहे. निर्यात क्षेत्राला गती देऊन थेट परकीय गुंतवणूक आकर्षित करण्यात येणार आहे आणि रोजगारसंधी निर्माण करण्यात येणार आहेत. या धोरणासाठी ४,२५० कोटी रुपयांची तरतूद करण्यास मान्यता देण्यात आली असून ते २०२७-२८ पर्यंत राबवण्यात येणार आहे. त्याचबरोबर महाराष्ट्र उद्योग, व्यापार आणि गुंतवणूक सुविधा केंद्र (मैत्री) कायद्यामुळे उद्योगासाठी ११९ सेवा सुलभ आणि अधिक वेगवान करण्यात आल्या असून नाशिक, जळगाव, सांगली, अकोला, हिंगोली, रत्नागिरी, रायगड, भिवंडी, पुणे येथे ९ लॉजिस्टिक्स पार्क उभारण्यात येत आहेत. जालना येथे 'मल्टिमॉडेल लॉजिस्टिक पार्क' उभारण्यासाठी नॅशनल हायवेज लॉजिस्टिक मॅनेजमेंट लिमिटेड आणि जवाहरलाल नेहरू पोर्ट अथॉरिटी यांच्यामध्ये सामंजस्य करार करण्यात आला आहे.

मधाचे गाव

राज्यातील डोंगराळ व जंगली भागात राहणाऱ्या रहिवाशांना रोजगार, शुद्ध व दर्जेदार मधाची उत्पत्ती, निसर्गातील अन्न साखळी कायम राखण्यास सहकार्य, आणि पीक उत्पादनात होणारी वाढ अशा अनेक कारणांमुळे मध केंद्र योजनेचा विस्तार करून 'मधाचे गाव' ही योजना संपूर्ण राज्यात राबवण्यात येत आहे. राज्यातील अशा घनदाट जंगल व डोंगराळ भागांचे सर्वेक्षण केले जाणार आहे. तेथील रहिवाशांना मधमाशा पालनाचे प्रशिक्षण दिले जाणार आहे. त्यानुसार मधपेटी तयार करणाऱ्या रहिवाशांना २० टक्के, तर शासनाचा ८० टक्के हिस्सा राहणार आहे.

शाश्वत वस्त्रोद्योग धोरण

वस्त्रोद्योग क्षेत्रात झालेल्या क्रांतीमुळे वस्त्रोद्योग क्षेत्र झपाट्याने बदलत आहे. वस्त्रोद्योग क्षेत्राची सकल घरेलू उत्पादन, औद्योगिक उत्पादन, रोजगार निर्मिती, निर्यात त्याचप्रमाणे राष्ट्रीय अर्थव्यवस्थेत अतिशय महत्त्वाची भूमिका आहे. या वस्त्रोद्योगात अंदाजे ४५ दशलक्ष लोक थेट गुंतलेले आहेत. त्यामुळे या धोरणासोबतच त्यातील सर्व संबंधित योजनांचा कालावधी ३१ मार्च २०२८ पर्यंत आहे. या धोरणाच्या उद्दिष्टानुसार राज्यातील उत्पादित कापसावर प्रक्रियाक्षमता ८० टक्क्यांपर्यंत वाढवणे. पुढील ५ वर्षांत २५ हजार कोटी रुपयांची गुंतवणूक आकर्षित करणे आणि ५ लाखांपर्यंत रोजगार निर्मितीची कल्पना आहे. महिला उद्योजकतेला प्रोत्साहन देऊन महिला सक्षमीकरण करण्याचे या धोरणात अंतर्भूत आहे.

ब्लॉकचेन जात प्रमाणीकरण

महाराष्ट्र राज्य नावीन्यता सोसायटी, एटापल्ली उपविभाग व झुपल लॅबच्या संयुक्त विद्यमाने एटापल्ली येथे जात प्रमाणपत्र ब्लॉकचेन तंत्रज्ञानावर निर्गमित करण्याचा प्रकल्प राबवण्यात येत आहे. हा प्रकल्प देशातील एक विशेष आणि एकमेव ब्लॉकचेन प्रकल्प असून नीति आयोगाने त्याला मॉडेल ई-गव्हर्नन्स प्रकल्प म्हणून घोषित केले आहे. गडचिरोली जिल्ह्यातील एटापल्ली उपविभागात राबवण्यात आलेला हा प्रकल्प, आदिवासी रहिवाशांना जात प्रमाणपत्रे देण्यासाठी ब्लॉकचेन तंत्रज्ञानाचा वापर करतो. ज्यामुळे या प्रमाणपत्रासोबत छेडछाड करणे शक्य होत नाही आणि हे प्रमाणपत्र काही सेकंदात पडताळता येते. यामुळे आदिवासी रहिवाशांना शासकीय सेवांचा लाभ मिळणे सोपे झाल्यामुळे या प्रकल्पाचा महत्त्वपूर्ण सामाजिक परिणामही झाला आहे. महाराष्ट्रातील ब्लॉकचेन जात प्रमाणीकरण प्रकल्पाचे यश हे भारतातील ब्लॉकचेन तंत्रज्ञानाचा अवलंब करण्यासाठी एक पथदर्शक टप्पा मानला जात आहे. या प्रकल्पाने शासकीय सेवांची कार्यक्षमता आणि पारदर्शकता सुधारण्यासाठी ब्लॉकचेन तंत्रज्ञानाची क्षमता दाखवून दिली.

हरित हायड्रोजन

महाराष्ट्रात २ लाख ७६ हजार ३०० कोटी रुपये एवढी आर्थिक गुंतवणूक करणाऱ्या सात प्रकल्पांसाठी विविध कंपन्यांसोबत सामंजस्य करार करण्यात आले. या माध्यमातून ६४ हजार रोजगार निर्मिती होणार आहे. प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांनीदेखील हरित हायड्रोजनवर लक्ष केंद्रित केले आहे. केंद्र सरकारच्या हरित हायड्रोजन मिशनच्या मार्गदर्शक सूचनेनुसार राज्य शासनाने हरित हायड्रोजन धोरण-२०२३ प्रकाशित केले आहे. त्याद्वारे २०३० पर्यंत ५०० केटीपीए इतक्या हरित हायड्रोजन निर्मितीचे उद्दिष्ट आहे. त्यासाठी राज्य शासनातर्फे हरित हायड्रोजन विकासकांना विविध अनुदान सवलती देऊ केलेल्या आहेत. त्यामुळे हरित हायड्रोजन काळाची गरज बनली आहे.

राज्याच्या, देशाच्या विकासाबरोबर प्रत्येक व्यक्तीचा विकास होत असतो, हाच मूलमंत्र केंद्रस्थानी ठेवून महाराष्ट्राचा उद्योग विभाग आणि माझे कार्य अविरोधपणे सुरू आहे.

शब्दांकन : संजय डी. ओरके, विभागीय संपर्क अधिकारी

रुग्णसेवा हे ईश्वरीय कार्य आहे. राज्यातील जनतेला अधिक दर्जेदार व गुणवत्तापूर्ण आरोग्यसेवा देण्यासाठी आरोग्य विभागाने महत्वाचे निर्णय घेतले आहेत. वेगवेगळ्या लोकोपयोगी अभियानाच्या माध्यमातून राज्यातील नागरिकांची आरोग्य तपासणी करण्यात आली आहे.

दर्जेदार व गुणवत्तापूर्ण आरोग्यसेवा

प्रा. डॉ. तानाजी सावंत,
सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्री

महात्मा जोतिराव फुले जनआरोग्य योजनेत विमा संरक्षण दीड लाखांहून ५ लाख रुपये करण्यात आले आहे. या योजनेत सध्या ९९७ रुग्णालयांचा समावेश होता. योजनेची व्याप्ती १९०० रुग्णालयापर्यंत करण्यात येणार आहे. कर्नाटक सीमा भागात ८६५ गावांमध्ये मराठी भाषिकांना ही योजना लागू करण्यात आली आहे. सार्वजनिक आरोग्य विभागाच्या अधिनस्थ असलेल्या सर्व रुग्णालयांमध्ये सर्व प्रकारच्या वैद्यकीय सेवा निःशुल्क उपलब्ध करून देण्यात येत आहे.

आरोग्याची वारी, पंढरीच्या दारी

दिंडीमधील वारकऱ्यांना आरोग्याच्या सुविधा मिळाव्यात, गरजू वारकऱ्यांची आरोग्य तपासणी व्हावी, वैद्यकीय सेवा तात्काळ मिळावी, या उद्देशाने आरोग्य उपक्रम राबवण्यात येत आहे. या वर्षी एकूण १४ लाख २८ हजार १२० वारकऱ्यांना विनामूल्य आरोग्य सेवा -सुविधा देण्यात आल्या आहेत.

हिंदूहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे आपला दवाखाना

सामान्य नागरिकांना अगदी सहज आरोग्य सुविधा मिळाव्या, त्यांच्या आरोग्याची कुठेही हेळसांड होऊ नये, यासाठी ही योजना सुरू केली आहे. शहरी भागातील दवाखाने अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाने स्मार्ट बनवणे, सातत्यपूर्ण आरोग्य सेवा देणे, जागतिक दर्जाची दर्जेदार आरोग्य सेवा प्रदान करून आरोग्य निर्देशांक वाढविण्यासाठी 'हिंदूहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे आपला दवाखाना'ची स्थापना करण्यात आली आहे. राज्यात ३४७ आपला दवाखाना कार्यरत आहेत.

माता सुरक्षित, तर घर सुरक्षित

या विशेष मोहिमेत राज्यातील १८ वर्षावरील महिला, माता, गरोदर स्त्रियांना प्रतिबंधात्मक आणि उपचारात्मक आरोग्य सुविधा उपलब्ध करून देणे, सुरक्षित व सुदृढ आरोग्यासाठी समुपदेशन सुविधा उपलब्ध करून देण्याचे या

मोहिमेचे उद्दिष्ट आहे. या मोहिमेंतर्गत स्तन कर्करोग, गर्भायशाचा कर्करोग आदीं आजारांचे निदान करण्यात येणार आहे. राज्यात ३० वर्षावरील ४ कोटी ३९ लाख २४ हजार १०० महिलांची आरोग्य तपासणी, तर दुसऱ्या टप्प्यात ३ लाख १३ हजार ९६५ गर्भवती मातांवर उपचार करण्यात आले आहेत.

जागरूक पालक-सुदृढ बालक अभियान

राज्यभरात शून्य ते १८ वर्षांपर्यंतची मुले; तसेच किशोरवयीन मुला-मुलींच्या आरोग्याची तपासणी या अभियानांतर्गत करण्यात येणार आहे. यामध्ये राज्यातील सुमारे १,८०० शाळांमधील १८ वर्षांखालील दोन कोटी ४९ लाख ५४ हजार २५७ मुलांच्या आरोग्याची तपासणी केली आहे.

'निरोगी आरोग्य तरुणाईचे, वैभव महाराष्ट्राचे'

या अभियानांतर्गत १८ वर्षावरील सुमारे ३ कोटीपेक्षा अधिक पुरुषांची आरोग्य तपासणी करण्यात आली आहे. या अभियानांतर्गत आरोग्याची तपासणी करून प्रतिबंधात्मक उपाययोजना करण्यावर भर दिला जाणार आहे.

स्वतंत्र वैद्यकीय वस्तू खरेदी प्राधिकरण

राज्य शासनाच्या विविध विभागांसह महापालिका, जिल्हा परिषदेतील औषधे, वैद्यकीय उपकरणे खरेदीतील अनियमितेला पायबंद घालण्यासाठी राज्यात 'महाराष्ट्र वैद्यकीय खरेदी प्राधिकरण' स्थापन करण्यात आले आहे. या प्राधिकरणात एक आयएस दर्जाचा अधिकारी मुख्य कार्यकारी अधिकारी आहे. याशिवाय आरोग्य सहसंचालक दर्जाचा जनरल मॅनेजर, मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी, मुख्य प्रशासकीय अधिकारी अशी एकूण १४ पदे आहेत.

कार्डियाक कॅथलॅब, एमआरआय सुविधा

हृदयरोगींसाठी राज्यात १२ ठिकाणी कॅथलॅबची सुविधा देण्यात आली आहे, तर १७ ठिकाणी एमआरआयची सुविधा उपलब्ध करून देण्यात आली आहे.

मानसिक उपचाराची सुविधा

जालना, भिवंडी, पुणे आणि नागपूर येथे मानसिक आरोग्य व नवीन व्यसनमुक्ती केंद्रे निर्मितीची प्रक्रिया सुरू करण्यात आली आहे. ठाणे व कोल्हापूर जिल्ह्यातील उदेगाव येथे नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ मॅटल हेल्थ अँड न्युरोसायन्सेस'च्या धर्तीवर अत्याधुनिक मनोरुग्णालय असणार आहे. यामध्ये अत्याधुनिक शस्त्रक्रिया गृह, अतिदक्षता विभाग, संशोधन विभाग, प्रशिक्षण विभाग, क्रीडा विभाग, योगा व मनन चिंतन या सेवांचा समावेश असणार आहे.

मोतिबिंदुमुक्त महाराष्ट्र

मोतिबिंदुमुक्त महाराष्ट्राचे स्वप्न साकार करण्यासाठी सर्व सरकारी रुग्णालयांमध्ये अभियान राबवण्यात येत आहे. या अभियानांतर्गत सध्या लाखांच्यावर शस्त्रक्रिया केल्या आहेत. या अभियानातून तीन वर्षात २७ लाख मोतिबिंदू शस्त्रक्रियांचे उद्दिष्ट ठेवले आहे.

कर्करोगाच्या उपचारासाठी

जनजागृती

सध्या कर्करोगाचे प्रमाण वाढले आहे. कर्करोगावरील उपचार सुलभ व्हावे, यासाठी जिल्हा रुग्णालयात ३४ केमोथेरपी डे केअर केंद्रांची सुविधा देण्यात आली आहे. कर्करोगाचे निदान लवकर होण्यासाठी ८ मोबाइल कॅन्सर डायग्नोस्टिकची सुविधा उपलब्ध करून देण्यात येत आहे.

डायलिसीस सेवा

मुत्रपिंडाच्या आजाराने त्रस्त असलेल्या रुग्णांसाठी २३४ तालुक्यातील ग्रामीण रुग्णालयात डायलिसीस सेवा; तसेच हिमोफिलिया आजाराने त्रस्त असलेल्या रुग्णांसाठी प्रत्येक जिल्ह्यातील जिल्हा रुग्णालयात 'हिमोफिलिया डे' केअर केंद्राची सुविधा उपलब्ध करून देण्यात आली आहे. वात्सल्य, माहेरघर योजना, गर्भवती महिला व बालकांचे आरोग्य सुधारावे, यासाठी 'वात्सल्य' विशेष योजना राबवण्यात येत आहे. जननक्षम माता (गर्भधारणेपूर्वीच्या), प्रसूतीपश्चात माता व २ वर्षांपर्यंतच्या बालकांच्या आरोग्य सेवांचे बळकटीकरण करण्यात येणार आहे. यामुळे कमी वजनाच्या बालकांच्या जन्माचे प्रमाण आणि जन्मतः व्यंग असलेल्या बालकांचे प्रमाण कमी होण्यास मदत होणार आहे.

नवीन शववाहिका-रुग्णवाहिका

सर्वसामान्य नागरिकांना जलद उपचार मिळावे, यासाठी आधुनिक उपकरणासहित व तज्ज्ञ डॉक्टरांच्या पथकासह १७५६ ॲम्ब्युलन्स

खरेदी केल्या आहेत. सध्या ३६ ठिकाणी उपलब्ध शववाहिका असून त्या ३५२ ठिकाणी लवकरच देण्यात येणार आहे.

आयुष्य रुग्णालयांची निर्मिती

पुणे, अहमदनगर, नंदुरबार, सिंधुदुर्ग या चार जिल्ह्यांमध्ये ३० खाटांच्या आयुष्य रुग्णालयाची निर्मिती करण्यात येत आहे. ठाणे, जालना, धाराशिव आणि नागपूर येथे आयुष्य रुग्णालयांचे भूमिपूजनही करण्यात येणार आहे.

आभा कार्डची निर्मिती

राज्यात सुमारे ४ कोटी १८ लाख ९२ हजार ३०७ जनतेची आभा कार्डची निर्मिती करण्यात आली आहे. केंद्र शासनाकडून सर्वोच्च कामगिरी करणारे राज्य म्हणून महाराष्ट्राला सन्मानित करण्यात आले आहे.

आशा स्वयंसेविका यांच्या मानधनात वाढ

आरोग्य यंत्रणेच्या सक्षमतेसाठी ८५ आशा स्वयंसेविका कार्यरत आहेत. आता राज्य शासनाकडून १० हजार रुपये व केंद्र शासनाचे तीन हजार असे एकूण १३ हजार रुपये मानधन आशांना देण्यात येत आहे. राज्यात ३,६६४ गट प्रवर्तक कार्यरत असून शासनाकडून ६,२०० रुपये मानधन देण्यात येत होते. त्यामध्ये १,००० रुपयांची वाढ केली आहे.

आरोग्य विभागात मेगा भरती

आरोग्य विभागाच्या गट 'क'मधील एकूण ५५ संवर्गातील ६,९४९ रिक्त पदे असून 'ड' गटातील ४ हजार १० रिक्त पदे होती. रिक्त पदांच्या भरतीसाठी एकूण १०,९४९ पदांसाठी मेगा भरती मोहीम राबवली आहे. विभागाद्वारे १,४४६ उमेदवारांना पदस्थापनेचे ऑनलाइन आदेशही दिले आहेत.

बदली प्रक्रियेत पारदर्शकता आणणे

विभागांतर्गत बदल्यांमध्ये पारदर्शकता, यासाठी ऑनलाइन बदल्यांचा निर्णय घेण्यात आला आहे. विभागातील बदल्यांसाठी ऑनलाइन प्रक्रिया विकसित केली आहे.

बाळासाहेब ठाकरे सुंदर माझा दवाखाना मोहीम

राज्यातील उपकेंद्र, प्राथमिक आरोग्य केंद्र, ग्रामीण रुग्णालये, उपजिल्हा रुग्णालये, सामान्य रुग्णालयांमध्ये बाळासाहेब ठाकरे सुंदर माझा दवाखाना मोहीम राबवण्यात येत आहे. या मोहिमेमुळे शासकीय रुग्णालयांमध्ये कर्मचारीवर्ग रुग्णालय स्वच्छता ठेवत आहे.

शब्दांकन : निलेश तायडे, विभागीय संपर्क अधिकारी

राज्याच्या दळणवळण सुविधांची दर्जेदार उभारणी करण्यात सार्वजनिक बांधकाम विभागाचा वाटा नेहमीच महत्त्वाचा राहिलेला आहे. या विभागामार्फत राज्यातील सर्व भागांना एकमेकांसोबत जोडत राज्यांतर्गत असणारे रस्ते, पूल; तसेच राज्याला इतर भागांसोबत जोडण्याच्या दृष्टीने राष्ट्रीय महामार्गाची कामे सुव्यवस्थित करण्यावर शासनाचा भर आहे. गेल्या दोन वर्षात सार्वजनिक बांधकाम विभागाने अनेक महत्त्वाच्या प्रकल्पांची, रस्त्यांची, शासकीय इमारतींची बांधणी निर्धारित वेळेत गतीने करत राज्याच्या पायाभूत सुविधांमध्ये भर टाकली आहे. विविध योजनांतर्गत कामे सध्या वेगाने पूर्ण करण्यात येत आहेत. जलदगतीने निर्णय घेण्याच्या प्रक्रियेबरोबरच जबाबदारी, देखरेख, पारदर्शकतेवरही राज्य शासन भर देत आहे.

पायाभूत सुविधांचा विकास

रवींद्र चव्हाण, सार्वजनिक बांधकाम (सार्वजनिक उपक्रम वगळून) मंत्री

उत्पादनक्षमता वाढवून आणि जीवनाचा दर्जा वाढवणाऱ्या सुविधा प्रदान करून, प्रमाण आणि गुणवत्ता या दोन्ही दृष्टीने पुरेशा पायाभूत सुविधांची तरतूद करणे, शाश्वत आर्थिक विकासाच्या जलद यशासाठी अत्यंत आवश्यक आहे.

आशियाई विकास बँक प्रकल्प टप्पा-१, २ व ३

आशियाई विकास बँक प्रकल्प टप्पा-१ मध्ये १,७५० कोटी रुपये किमतीची ४५१.५१ कि.मी. लांबीच्या रस्त्यांची कामे हाती घेण्यात आली आहेत, ती सर्व कामे पूर्ण झाली आहेत. या योजनेच्या टप्पा- २ मध्ये ३,९३९ कोटी रुपये किमतीची एकूण ४६८.३२ कि.मी. लांबीच्या रस्ते सुधारणेची कामे हाती घेण्यात

आली असून ही कामे ५० टक्के पूर्ण झाली आहेत. या योजनेच्या टप्पा-३ अंतर्गत डिसेंबर २०२३च्या अधिवेशनामध्ये १२,७८६ कोटी रुपये किमतीची एकूण १,५६३ कि.मी. लांबीची ४४ कामे अर्थसंकल्पित करण्यात आली आहे.

हायब्रीड अ‍ॅन्युईटी प्रकल्प

या योजनेंतर्गत २७,०९६.१२ कोटी रुपये किमतीची सुमारे ८,६५४ कि.मी. लांबीची कामे हाती घेण्यात आली आहेत. सद्यःस्थितीत सुमारे ६,७०० कि.मी. लांबीची कामे पूर्ण झाली असून उर्वरित कामे प्रगतिपथावर आहेत.

सुधारित हायब्रीड अ‍ॅन्युईटी प्रकल्प : रस्ते, रेल्वे, बंदरे, विमानतळे इ. विविध २२ पायाभूत सुविधा क्षेत्रांतील प्रकल्प राबवणे व त्यासाठी निधी उभारण्यासाठी शासन निर्णय २२ मे २०२३ अन्वये महाराष्ट्र राज्य पायाभूत सुविधा विकास महामंडळाची स्थापना करण्यात आली आहे.

मंत्रिमंडळाच्या ५ फेब्रुवारी २०२४ रोजीच्या बैठकीत सुधारित हायब्रीड अ‍ॅन्युईटी योजना हाती घेणे व योजनेची अंमलबजावणी महाराष्ट्र राज्य पायाभूत सुविधा विकास महामंडळामार्फत करण्याबाबत निर्णय घेण्यात आला आहे.

या योजनेंतर्गत एकूण ३६,९६४ कोटी रुपये किमतीचे ५,९७७ कि.मी. लांबीचे रस्ते सिमेंट काँक्रीटकरण (PQC / White Topping इ.) पद्धतीने हाती घेण्यात येणार आहेत. या कामांची निविदा प्रक्रिया पूर्ण करून लवकरच कामे कार्यान्वित करण्यात येत आहेत.

नाबार्ड (ग्रामीण पायाभूत विकास निधी)

नाबार्ड कर्जसाहाय्य योजनेंतर्गत टप्पा-२२ ते २८ अंतर्गत एकूण १,८८० कामे मंजूर

झाली असून, त्यापैकी १,१०४ कामे पूर्ण झाली आहेत, तर नाबार्ड टप्पा क्र.-२९ मध्ये एकूण ६३१ कोटी रुपये किमतीची २४२ कामे मंजूर करण्यात आली असून या कामांची निविदा प्रक्रिया पूर्ण करून लवकरच कामे कार्यान्वित करण्यात येणार आहेत.

काश्मिरमध्ये 'महाराष्ट्र सदन'

राज्य शासनाच्या वतीने काश्मिरमध्ये लवकरच महाराष्ट्र सदन उभारण्याचा निर्णय सार्वजनिक बांधकाम विभागाने घेतला आहे. त्या दृष्टीने काश्मिरमध्ये जमीन खरेदी करण्यासाठी विभागाच्या वतीने ९ कोटी ३० लाख २४ हजार रुपयांची आर्थिक तरतूद करण्यात आली आहे. जम्मू आणि काश्मिर सरकारने बडगाम जिल्ह्यातील इच्चगाम तालुक्यातील २.५० एकर (२० कॅनल) जमीन राज्य सरकारला तेथे महाराष्ट्र भवन उभारण्यासाठी प्रदान केलेली आहे. जमीन खरेदीची प्रक्रिया महाराष्ट्र व जम्मू-काश्मिर सरकार यांच्यावतीने पूर्ण झाली आहे. महाराष्ट्र सदन उभारण्यासाठी दोन्ही राज्यात आवश्यक प्रक्रिया करण्याच्या दृष्टीने सार्वजनिक बांधकाम विभागाच्या अधिकाऱ्यांची नोडल अधिकारी म्हणून नियुक्ती करण्यात आली आहे. आता या भूखंडावरील त्या जागेवर उभे राहणारे महाराष्ट्र सदन कसे असावे व त्यामध्ये कोणत्या सोयी-सुविधा असतील, याचे नियोजन व आराखड्याची प्रक्रिया सुरू आहे. ही प्रक्रिया पूर्ण झाल्यानंतर प्रत्यक्ष महाराष्ट्र सदन उभारण्याच्या कामाला सुरुवात होईल व लवकरच काश्मिरमध्ये महाराष्ट्र सदन उभे राहील. बडगाम येथे राज्य सरकारच्या वतीने बांधण्यात येणाऱ्या महाराष्ट्र सदनसाठी आवश्यक असलेल्या २.५० एकर जमिनीसाठी राज्य सरकारने ९ कोटी ३० लाख २४ हजार रुपयांची आर्थिक तरतूद केली आहे.

अयोध्येत उभारणार 'महाराष्ट्र सदन'

उत्तर प्रदेश सरकारने अयोध्येत महाराष्ट्र सदन उभारण्यासाठी

२.३२७ एकरचा भूखंड मंजूर केला असून, अयोध्या येथील श्रीराम जन्मभूमी मंदिराच्या दर्शनासाठी महाराष्ट्र राज्यातील अतिथी, भाविक व पर्यटकांच्या सोयी-सुविधांसाठी उभारण्यात येणारे हे महाराष्ट्र सदन येत्या २ वर्षांमध्ये पूर्ण होणार आहे.

उत्तर प्रदेश सरकारच्या नियोजन विभागाच्या वतीने अयोध्या येथे राष्ट्रीय राजमार्ग, शरयू नदीजवळ ग्रीनफिल्ड टाऊनशिप विकसित करण्यात येत आहे. या ठिकाणी हा भूखंड उत्तर प्रदेश सरकारने मंजूर केला आहे. भूखंड अधिग्रहित करण्यासाठी ६७.१४ कोटी रुपयांची तरतूद सार्वजनिक विभागाच्या वतीने करण्यात आली आहे. तसेच या इमारतीचे बांधकाम, विद्युतीकरण व अन्य सोयीसुविधांसाठी सुमारे २६० कोटींच्या निधीचे अंदाजपत्रक तयार करण्यात आले आहे. प्रस्तावित जागेची अयोध्या येथे पाहणी केली आहे.

अयोध्या श्रीराम जन्मभूमी मंदिरापासून सुमारे ७.५ कि.मी., तर अयोध्या धाम रेल्वे स्टेशनपासून ४.५ कि.मी. अंतरावर हे प्रस्तावित महाराष्ट्र सदन उभारण्यात येणार आहे. अयोध्येमध्ये नव्याने बांधण्यात आलेल्या महर्षी वाल्मिकी आंतरराष्ट्रीय विमानतळापासून सुमारे १९ कि.मी. अंतरावर हे महाराष्ट्र सदन उभे राहणार आहे.

राज्य शासनाने अयोध्येत महाराष्ट्र भक्त सदन बांधण्याचा मंत्रिमंडळ निर्णय घेतला होता. त्यासाठी यापूर्वी अयोध्येत प्रत्यक्ष स्थळी जाऊन जागाही निश्चित केली होती. त्याच अनुषंगाने २.३२७ एकर जागेच्या व्यवहाराचा पहिला टप्पा म्हणून उत्तर प्रदेश सरकारला १० टक्के रकम अदा करण्यात आली आहे. पुढील दोन महिन्यांत जागेचा पूर्ण मोबदला अदा करून लवकरात लवकर भक्त सदन बांधण्याची कार्यवाही सुरू होणार आहे.

शब्दांकन : वंदना थोरात-वारेगावकर, विभागीय संपर्क अधिकारी

मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे यांच्या नेतृत्वाखाली दोन वर्षांत राज्य शासनाने अनेक समाजोपयोगी निर्णय घेतले. मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे, उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस, उपमुख्यमंत्री अजित पवार हे अत्यंत वेगाने निर्णय प्रक्रिया राबवण्याचे काम करत आहेत. जी कामे वर्षानुवर्षे निर्णयाअभावी रखडली होती, ती आमच्या सरकारने अत्यंत कमी वेळेत पूर्ण केली. शासन लोककल्याणकारी काम करत आहे. पणन आणि अल्पसंख्याक विकास विभागामार्फतही अनेक महत्त्वाचे निर्णय घेण्यात आले आहेत.

लोककल्याणकारी शासन

अब्दुल सत्तार, पणन, अल्पसंख्याक विकास मंत्री

गाव तेथे गोदाम या नवीन योजनेत पहिल्या टप्प्यात १०० नवीन गोदामांचे बांधकाम करण्यात येणार आहे. राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज शेतकरी भवन योजनेतर्गत ११६ कृषी उत्पन्न बाजार समित्यांमध्ये नवीन शेतकरी भवन बांधण्यासाठी 'अ' आणि 'ब' वर्ग बाजार समित्यांना ५० टक्के व 'क' आणि 'ड' वर्ग बाजार समित्यांना ७० टक्के शासन अनुदान देण्यास तसेच, १९० बाजार समित्यांमध्ये असलेल्या शेतकरी भवनाच्या दुरुस्तीसाठी अंदाजित खर्चाच्या २५ टक्के, तथापि जास्तीत जास्त १५ लाखांच्या मर्यादित शासन अनुदान देण्यास मान्यता देण्यात आली आहे. सध्याच्या शेतकरी भवनांची पणन दुरुस्ती करणार असून त्यासाठी १३२ कोटी ४८ लाख खर्च अपेक्षित आहे.

महाराष्ट्र राज्य काजू मंडळाची स्थापना

राज्यातील काजूच्या विकासाकरिता महाराष्ट्र राज्य काजू मंडळाची स्थापना करण्यात आली आहे. त्यांचे मुख्यालय - वेंगुर्ला, जि. सिंधुदुर्ग, तर विभागीय कार्यालय-रत्नागिरी, चंद्रगड (जि. कोल्हापूर)

येथे असणार आहे. काजू मंडळासाठी सन २०२४-२५ आर्थिक वर्षासाठी १२ कोटी रुपये निधी अर्थसंकल्पित केला आहे. तसेच राज्यातील काजू उत्पादक शेतकऱ्यांना, काजू बीसाठी प्रतिकिलो रुपये १० याप्रमाणे किमान ५० किलो व कमाल २,००० किलो या मर्यादित प्रतिशेतकरी शासन अनुदान देण्याचा व त्यासाठी एकूण अंदाजे रुपये २७९ कोटी इतक्या खर्चास मंजूरी दिली आहे.

आधुनिक संत्रा प्रक्रिया केंद्रे

नागपूर जिल्ह्यातील नागपूर, काटोल व कळमेश्वर आणि अमरावती जिल्ह्यातील मोर्शी व बुलडाणा जिल्ह्यात आधुनिक संत्रा प्रक्रिया केंद्रे उभारण्यास मान्यता देण्यात आली आहे. प्राथमिक, दुय्यम व उपपदार्थावरील प्रक्रिया असे एकूण २९ प्रकल्प उभारण्यात येणार असून या एकूण प्रकल्पांची किंमत ४० कोटी रुपये आहे. या प्रकल्पांकरिता ५० टक्के अनुदान शासन देणार आहे.

मॅग्नेट प्रकल्प

महाराष्ट्र राज्यात आशियायी विकास बँकेच्या साहाय्याने डार्लॅंब, केळी, संत्रा, मोसंबी, सीताफळ, पेरू, चिक्कू, स्ट्रॉबेरी, भेंडी व मिरची (हिरवी व लाल), आंबा, काजू, लिंबू, पडवळ व फुलपिके या १५ पिकांची उत्पादने ग्राहकांपर्यंत वितरण करण्यासाठी एकात्मिक मूल्य साखळ्यांचा विकास करण्याकरिता मॅग्नेट (महाराष्ट्र अॅग्रीबिझनेस नेटवर्क) प्रकल्प राबवण्यात येत आहे. या प्रकल्पासाठी आतापर्यंत ४१६.७९ कोटी रुपये निधी वितरित करण्यात आला आहे.

ई-नाम योजना

प्रचलित लिलाव पद्धतीमध्ये सुसूत्रता व पारदर्शकता आणून शेतमालास रास्त भाव मिळवून देणे हा या योजनेचा मुख्य उद्देश आहे.

मार्च २०२४ अखेर महाराष्ट्रातील एकूण १३३ बाजार समित्या ई-नामला जोडलेल्या आहेत. ई-नामद्वारे प्रामुख्याने सोयाबीन, हरभरा, मका, गहू, ज्वारी, हळद, तूर व उडीद या शेतमालाची विक्री होते.

कांदा अनुदान

कांदा उत्पादक शेतकऱ्यांनी १ फेब्रुवारी ते ३१ मार्च २०२३ या कालावधीत विक्री केलेल्या कांद्यासाठी रुपये ३५० प्रतिक्व्हिटल व जास्तीत जास्त २०० क्व्हिटल प्रतिशेतकरी याप्रमाणे अनुदान, त्यासाठी सन २०२३-२४ या वित्तीय वर्षात ८५१ कोटी ६७ लाख रुपये इतकी तरतूद करण्यात आली आहे.

महाराष्ट्र राज्य वखार महामंडळ

राज्यभर महामंडळाची २०५ ठिकाणी गोदामे असून त्यांची साठवणूक क्षमता २२.३५ लाख मे.टन आहे. वखार महामंडळाकडून शेतकऱ्यांना वखार भाड्यात ५० टक्के सवलत; तसेच गोदामांमध्ये २५ टक्के आरक्षण व १०० टक्के विमा संरक्षण दिले जाते. महामंडळाकडून पारंपरिक शेतमाल तारण योजना व ब्लॉक चैन तंत्रज्ञानाद्वारे ऑनलाईन तारण कर्ज योजना राबवण्यात येत आहे.

कायद्यातील सुधारणा

कृषी उत्पन्न बाजार समितीच्या निवडणुकीत बाजार क्षेत्रात राहणारे व किमान १० आर क्षेत्र धारण करणाऱ्या शेतकऱ्यांना निवडणूक लढवता येणार आहे. तसेच कृषी उत्पन्न बाजार समितीच्या निवडणुकीसाठी नामनिर्देशन करण्याच्या शेवटच्या दिनांकापूर्वी पाच कामाच्या दिवसांच्या आत त्यांचा अंतिम मतदार यादीत समावेश करणे शक्य झाले आहे. बाजार समितीच्या निवडणुकीत शेतकऱ्यांना थेट मतदान करता येणार आहे.

शिष्यवृत्तीच्या रकमेत वाढ

अल्पसंख्याक विकास विभागाच्या अधिपत्याखाली छत्रपती संभाजीनगर येथे अल्पसंख्याक आयुक्तालय व जिल्हास्तरावर प्रत्येक जिल्हाधिकारी कार्यालयात अल्पसंख्याक कक्ष स्थापन करण्यास मान्यता देण्यात आली आहे. डॉ. झाकिर हुसेन मदरसा आधुनिकीकरण योजनेच्या अनुदानात २ लाख रुपयांवरून १० लाख रुपयांपर्यंत सन २०२४-२५ पासून वाढ करण्यात आली आहे. उच्च व्यावसायिक व इयत्ता १२ वीनंतर सर्व अभ्यासक्रमांमध्ये शिक्षण घेणाऱ्या राज्यातील अल्पसंख्याक विद्यार्थ्यांकरिता शिष्यवृत्ती योजनेमध्ये अल्पसंख्याक समुदायातील उच्च शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या शिष्यवृत्तीच्या रकमेत २५ हजार रुपयांवरून ५० हजार रुपये अशी वाढ करण्यात आली आहे.

अल्पसंख्याक समुदायातील मुलांना परदेशात शिक्षणाची संधी मिळावी व त्यांच्या गुणवत्तेला वाव मिळावा म्हणून अल्पसंख्याक समुदायातील २७ विद्यार्थ्यांना प्रतिवर्षी परदेश शिष्यवृत्ती मंजूर करण्यात आली आहे. या योजनेची अंमलबजावणी सन २०२४-२५ पासून करण्यात येणार आहे. महाराष्ट्रातील मराठवाड्यातून हजयात्रेला जाणाऱ्या हज यात्रेकरूंच्या सुविधेसाठी छत्रपती संभाजीनगर येथे

मिलेट महोत्सव

संयुक्त राष्ट्रसंघाने सन २०२३ हे वर्ष आंतरराष्ट्रीय पौष्टिक तृणधान्य वर्ष म्हणून घोषित केले होते. या संदर्भात २२ ते २४ फेब्रुवारी २०२३ या कालावधीत यशवंतराव चव्हाण सेंटर, मुंबई येथे मिलेट महोत्सव आयोजित करण्यात आला होता. त्याचबरोबर तृणधान्यांची विक्री व प्रदर्शनाचे आयोजन करण्यात आले होते.

प्रशस्त हज हाऊसचे बांधकाम करण्यात आले आहे. मौलाना आझाद अल्पसंख्याक आर्थिक विकास महामंडळाकडून राष्ट्रीय अल्पसंख्याक विकास तथा वित्त निगम, नवी दिल्ली यांच्या सहकार्याने विविध कर्ज योजना राबवण्यासाठी राष्ट्रीय अल्पसंख्याक विकास तथा वित्त निगम, नवी दिल्ली यांच्याकडून कर्ज घेण्यासाठी मौलाना आझाद अल्पसंख्याक आर्थिक विकास महामंडळाची शासन हमी ३० कोटी रुपयांवरून ५०० कोटी रुपये इतकी करण्यात आली आहे.

अल्पसंख्याक विकास विभागामार्फत अल्पसंख्याक महिलांसाठी विविध योजना राबवण्यात येतात. राज्यातील अल्पसंख्याक मुलींसाठी वसतिगृह योजना, अल्पसंख्याक विद्यार्थिनींच्या वसतिगृहासाठी सहायक अनुदान योजना, स्वयंसहायता बचतगट योजना; तसेच मराठवाडा, विदर्भ, उत्तर महाराष्ट्र जलद विकास कार्यक्रमांतर्गत बचतगट निर्माण करून त्यातील सदस्यांना कौशल्य विकासाचे प्रशिक्षण देणे, अशा विशेष योजना राबवण्यात येतात.

अल्पसंख्याक संशोधन व प्रशिक्षण संस्था (एमआरटीआय)

राज्यातील अल्पसंख्याक बांधवांचे मागासलेपण दूर करून त्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी 'बार्टी', 'सारथी', 'महाज्योती', 'अमृत'च्या धर्तीवर 'अल्पसंख्याक संशोधन व प्रशिक्षण संस्था' म्हणजे 'एमआरटीआय'ची स्थापना करण्याचा निर्णय घेतला आहे. या संस्थेसाठी एकूण ११ पदे निर्माण करण्यात येतील. त्याचप्रमाणे या संस्थेच्या वेतन, कार्यालयीन खर्च, मागासलेपणाचा अभ्यास करण्यासाठी, प्रशिक्षणासाठी एकूण ६ कोटी २५ लाख रुपयांच्या खर्चासही मंत्रिमंडळाने मान्यता दिली आहे. राज्यातील अल्पसंख्याक समाजाचा सामाजिक, शैक्षणिक, आर्थिक विकासाशी संबंधित समस्यांचा या संस्थेमार्फत अभ्यास करण्यात येणार आहे.

शब्दांकन : दत्तात्रय कोकरे, विभागीय संपर्क अधिकारी